

ספר

אהבת ארץ ישראל

גודל מעלת ארץ ישראל
והחיוב לדור בה

להארות והערות
ניתן לפנות למו"ל
אריאל כברייתי
052-7630232

עימוד ועיצוב: קו נקודה 052-7692576
kavnekooda@gmail.com

הסכמות

הרב ישראל גנס

רח' פנים מאירות 2

קרית מטרסדורף, ירושלים 94423

בס"ד... השם המלא...

ראוי, גם המורה על כך, אולי כדאי, שיהיה

העניין, כמו שזה, וזה, שיהיה זה, שיהיה זה

העניין, הנה, שיהיה זה, שיהיה זה, שיהיה זה

העניין, הנה, שיהיה זה, שיהיה זה, שיהיה זה

יהיה זה

הרב יצחק לורינץ

רב קהילת 'בני תורה' יוצאי דרום אמריקא
בית וגן פעיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד תמוז תשע"ח

הנה כבוד האי רב חביבא ויקירא, מחשובי בני קהלתינו הקדו',
ה"ה מע"כ הרב הגאון רבי אריאל כבריתי שליט"א, אתא
ואייתי מתניתיה קמאי, חיבורים יקרים רבי התועלת, בעניני סת"ם,
ובעניני מצוות ישיבת אה"ק בזה"ז, ושפע הוד קדושתה ומעלותיה,
וגם לרבות סגולת הסע"ד ממרומים ליושבים בה בטהרה, ובעסק
תוה"ק, אשר אין תורה כתורת א"י, ומן שמיא קא זכו ליה לידידי
החשוב הנ"ל, דשקיד באורייתא תדירא, בעומק העיון ובבהירות, וגם
לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, משנתו סדורה לו ומאירת עינים
דבר דבור על אופניו, וישיבת אה"ק אהניא ליה כמ"ש אדוננו הגר"א
זצוק"ל זי"ע בפירושו למגילת אסתר דבאה"ק זוכים להנהגה מעל
דרך הטבע, וכגון דא לא נצרכא אלא לברכו מעומקא דליבא
שיזכה להוסיף און בעבודת הקודש, ויוסיף תת תנובת חדו"ת לזכות
את הרבים, מתוך שפע ברכת שמים ברו"ג, בריות גופא ונהורא
מעליא לשמחת עולמים.

הכ"ז ילני הווארס (אמריקא)
יצחק לורינץ
רב קהילת 'בני תורה'
בית וגן פעיה"ק ירושלים תובב"א
אמן, כחמ"ל תלפ"א.

תוכן הענינים

הקדמה..... יג

חלק א' במעלת ארץ ישראל

הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה..... טו

הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון..... טז

המהלך ארבע אמות בארץ ישראל

מובטח לו שהוא בן העולם הבא..... יז

שלשה מנוחלי העולם הבא אלו הן הדר בארץ ישראל וכו'..... יח

ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה..... יח

עיקר כל המצות ליושבים בארץ הקודש..... יח

ארץ ישראל אינה מקבלת לתוכה את אומות העולם..... כא

לא תמצא בכל הישוב ארץ

אשר היא טובה ורחבה ואין בה שום חסרון..... כא

צריך כל איש ישראל לחבב את א"י ולבא אליה מאפסי ארץ..... כב

צריך כל אדם מישראל לעשות הסכמה קבועה בלבו

לעלות לדור בא"י..... כג

איגרת הגר"א על מעלת הנסיעה לארץ ישראל..... כג

לבקש מהש"י מעומק לבו

להסתפח בנחלת קדשך ולא לנווד למרחקים..... עו

כל עת ורגע שהאדם בא"י הוא מקיים מצוה..... כג
 צריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצותו..... כג
 צריך כל אדם שיהיו עיניו ולבו שם כל הימים..... כד
 עיקר שלימות האדם הוא בא"י..... כד
 אם אדם מלא כל חמודות יזכור שהוא חסר שאינו בא"י..... כה
 בן עליה מתעלה בא"י כפליים מאשר בכל מקום אחר בעולם..... לג
 כל הדר בא"י נקרא צדיק..... כה
 בכל יציאה מארץ הקודש ישנו הפסד ממשי..... כה
 ארץ ישראל נקראת ארץ כנען מלשון הכנעה..... כה
 ארץ ישראל נקראת ארץ החיים..... כו
 בא"י מקבלים שכר מצוות גם בעולם הזה..... כו
 ארץ ישראל מקודשת מעין קדושת גן עדן..... לד
 פירות א"י מוסיפים כח וחכמה..... כז
 באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה..... כז
 פירות א"י מולידים קדושה בנפש האוכל אותם
 ומוסיף אהבה ודבקות בה'..... כז
 במאכליה יש קדושה כמו מאכלי שבת..... כז
 לטרוח עבור אכילת פירות א"י..... כח
 בארץ ישראל זוכים לאריכות ימים..... כט
 א"י תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום
 ואל תהי בעיניך כירושת אבות..... כט
 אין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל..... ל
 בזכות עסק התורה בא"י זוכה לראות פני שכינה..... לא

ג' מתנות נתן להם הקב"ה לישראל
 ארץ ישראל חיי העוה"ב ותורה.....לב
 ארץ ישראל כיום היא מרכז התורה בעולם כולו.....לב
 אוירא דארץ ישראל מחכים.....לא
 מי שיש לו חלק בה נחשב כחלק העוה"ב.....לג
 התפלה של ארץ ישראל ראויה ורצויה ומקובלת יותר.....לד
 מעלות עצומות מהזוהר הקדוש
 למי שזוכה לקבוע דירתו בארץ הקדושה.....לה
 בארץ ישראל מתים ע"י מלאכי רחמים וניצול מחיבוט הקבר.....לו
 כמה מעלות למי שנקבר בא"י.....לו
 מעלות עצומות שיזכו העולים לא"י לעתיד לבא.....לז
 חביבות לארץ ישראל שהובא במדרשי חז"ל.....לח
 אמר הקדוש ברוך הוא חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל.....לח
 אין השכינה נגלית בחוצה לארץ.....לח
 חביבות אבותינו הקדושים לארץ ישראל.....לט
 חביבות משה רבינו לארץ ישראל.....לט
 חביבות דוד המלך ע"ה לארץ ישראל.....מ
 חביבות התנאים והאמוראים לארץ ישראל.....מא
 חביבות מלכי עכו"ם לארץ ישראל.....מ
 שבחים עצומים לארץ ישראל שהובאו במדרשי חז"ל.....מג
 ארץ ישראל משובחת מכל הארצות.....מג
 ארץ ישראל אינה חסרה כלום.....מג
 טעם פירות שונה לכל שבט.....מד
 ארץ ישראל שייכת לבני ישראל בתנאי שעושים רצונו של מקום.....מה

כל אדם יחרד בבואו לא"י להיות ירא שמים כפל כפלים ממה שהוא
 בחו"ל..... מו
 מי שהולך לא"י לשם שמים
 להתנהג בקדושה ובטהרה אין קץ לשכרו..... מז
 קודם כניסתו לא"י יכנס במים
 להעביר מעליו כל טומאה ולקבל עליו קדושה..... מח
 טעם למה לא תקנו ברכה על ישוב ארץ ישראל..... מח
 ארץ ישראל נקנית ע"י יסורין..... מט
 לקבל את השפע המושפע ממרום
 על הארץ ויושביה יש תנאי להיות "מודה בארץ"..... נ
 תפילה להולך לארץ ישראל מהפלא יועץ..... נא

חלק ב' עיונים בגדר מצות ישוב ארץ ישראל

בענין אם יש מצוה לדור בארץ ישראל בזמן הזה
 ואם הוי מצוה מן התורה..... נד
 דעת הרמב"ם אם יש מצוה בזמן הזה..... נד
 האם לדעת הרמב"ם יש מצוה דאורייתא או דרבנן..... נה
 שמצות ישוב א"י היא מצוה בעצם ולא רק הכשר לקיים מצותיה..... נו
 דעת המגילת אסתר..... נח
 דעת רבינו חיים הכהן..... ס
 דעת השו"ע והפוסקים..... סב
 האם המצוה לעלות לא"י היא מצוה חיובית או קיומית..... סג
 הוכחה מהראשונים שיש חיוב לעלות..... סה

- מתי פטור מלעלות.....ע
- מגיע לביקור בא"י אם מקיים מצוה.....סח
- אם ציוהו אביו שלא לעלות לא"י האם ישמע לו.....ע
- איסור יציאה לחו"ל.....עב
- האם מותר לצאת לטייל בחו"ל או לראות פני חבירו.....עב
- יציאה לחו"ל לסחורה ולפרקמטיא.....עד
- אינה מדת חסידות לצאת לחו"ל אף לצורך פרנסה.....עה
- מעשה נורא שהובא במדרש על ענין הנ"ל.....עה
- מוסר השכל מהחפץ חיים שלא לעזוב את ארץ ישראל
- בגלל חוסר מזונות.....עה
- האם מצות ישוב אר"י אינה מתקיימת בישיבה לבדה
- אלא בקנין קרקע.....עז
- מה עדיף לקנות בא"י בית או גינה.....פ
- מתי נחשב לבני חו"ל כאלו יושבים בארץ ישראל.....פ
- לקנות נחלה בארץ ישראל.....פ
- להחזיק ולתמוך ביושבי ארץ ישראל.....פא
- להשכים ולהעריב לבתי כנסיות ובתי מדרשות.....פא
- שוכר דירה בא"י כדי שאחרים יוכלו לדור בה.....פב
- חיוב גמור לבני חו"ל להשתדל שיהיו ישראל בא"י.....פה
- האם לתת צדקה עבור עניי ארץ ישראל או עניי עירך.....פב
- דעת הפלא יועץ מי נקרא עניי עירך.....פד
- חיוב גמור לתמוך במוסדות התורה בא"י גם בלי הלכות צדקה.....פד
- מצוה עליה לרגל בזמן הזה.....פו

הקדמה

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר אשר קידשנו במצותיו, וציוונו על מצוה גדולה שהיא מצות ישוב ארץ ישראל שכתב ע"ז הרמב"ן בספר המצוות [שכחת העשין מצוה ד] וכן דעת התשב"ץ [ח"ג ס"ב] ושו"ת הרשב"ש [סימן ב] שישוּב ארץ ישראל הוא מצות עשה לדורות, ונכלל במנין המצוות, ומתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן הגלות ע"ש [ועיין בפנים שנבאר שגם לדעת הרמב"ם יש מצוה לדור בארץ ישראל], ומעלתה נשגבה מאוד עד שאמרו בספרי [דברים פרשת ראה פיסקא פ] הביאו הרמב"ן [שם] ובילקוט שמעוני [שם רמז תתעה] ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, ועוד הרבה מעלות נאמרו ע"ז כפי שיבואר בספר בעה"י.

והנה חסד גדול עשה לנו ה' יתברך שאפשר לבא היום לארץ ישראל ולקיים מצוותיה ולהתעלות בתורה ובמצוות מה שלא היה דבר כזה כבר כמה מאות שנים, שהיו הדרכים מסוכנות והפרנסה היה מאוד בדוחק וכמו שכתב בשו"ת הרשב"ש [סימן ב] שמה שמצאנו שהרבה גדולים מנעו עצמם מלעלות הוא מחמת דוחק הפרנסה וסכנות הדרכים, ועיין מה שכתב התרוה"ד [סימן פח] וז"ל, ומה שכתבת לי עוד מעלייתך לארץ צבי ולעיר הקדש שיבנה במהרה בימינו, אי מצוה הוא עתה אפי' ת"ח, הואיל ואין לנו בעונות קבוץ בחורים ות"ת לשם, דע לך דבודאי שבח גדול ומעלה יש לו לאדם הדר בא"י, וכ"ש בעיר הקדש לתועלת לעה"ב וגם לעה"ז, אמנם שמענו כמה פעמים שיש לשם בני ברית מערביים נחשבים לרשעים גמורים, מוסרים מפורסמים והם טורדים ומבלבלים האשכנזים שהם שומרי תורה, וגם כי המזונות דחוקים ומצומצמים לשם מאד והרווחים קשים, מי יוכל לעמוד בכל זה, מלבד גודל רשעת הישמעאלים אשר לשם, לכן כל איש ישער בעצמו בהשגת גופו וממנו, באיזה דרך יוכל לעמוד ביראת השם ובשמור מצותיו כי זה כל האדם, עכ"ל. וגם ידוע ומפורסם כמה טרחו ועמלו גדולי ישראל כמו הגר"א והחפץ חיים

ועוד לבא לדור כאן בארץ ישראל ולא איסתיעא מילתא, משא"כ בזמנינו שנעשה הדבר יותר קל וארץ ישראל כיום היא מרכז התורה לכל העולם כולו כמו שכתבו פוסקי זמנינו ועיין בפנים מה שהבאתי מה שכתבו גדולי ישראל שעיקר שלימות האדם הוא בא"י ובן עליה מתעלה בא"י כפליים מאשר בכל מקום אחר בעולם וכל יציאה מארץ הקודש גורם לעצמו הפסד ממשי ולכן ודאי שיש להשתדל בכל עוז לבא לארץ הקדושה.

והנה מטרת החיבור הזה היא שהרי רואים היום שהרבה שזכו ועלו לא"י, אחרי זמן מה חוזרים לחו"ל, וטענתם בצידם שהרבה נסיונות יש בארץ ישראל שקשה לסבול כמו חוסר משפחה, דוחק הפרנסה, חינוך ילדים, ועוד, והנה אחרי שחקרתי ובדקתי היטב הענין ראיתי שיש הרבה שלא יודעים כלל את גודל המעלה שיש לגור כאן בארץ ישראל וחושבים שזה סתם מצוה בעלמא ויש שסוברים שבכלל אין מצוה לדור בא"י בזמנינו לפי הרמב"ם [וזה טעות גמור כמו שנבאר בעה"י], ואילו היו יודעים גודל המעלה שיש למי שדר בא"י והם זכו למה שלא זכו הרבה יהודים במשך אלפי שני גלות אולי היה יותר קל לעמוד בנסיונות, ולכן אמרתי אל ליבי לחזק ענין זה ולבאר היטב גודל המעלה שיש לדור בא"י גם בזמנינו ולברר היטב דעת הפוסקים שהאריכו בענין זה, וחילקתי את הקונטרס לשני חלקים בחלק א' אספתי מה שידי מגעת כל המקומות שהוזכר מעלת מי שגר בא"י, ובחלק ב' כתבתי כמה הלכות שנוגעות למעשה על ענין זה, למותר לציין שלא באתי לפסוק הלכה למעשה אלא לעורר לב המעיין בלבד. ואני תפלתי לבורא עולם שהספר הזה יביא תועלת גדולה לחזק המצוה הגדולה הזאת ושנוכח בקרוב לגאולה אמיתית ע"י משיח צדקינו בב"א.

חלק א'

מעלת ארץ ישראל מהגמרא מדרשי חז"ל והפוסקים

הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה

[א] איתא בגמרא [כתובות דף ק"י ע"ב וק"א ע"א] ת"ר לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא' לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים.

[ב] וביאר הרמב"ן [ויקרא פרק יח פסוק כה] וז"ל, והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל וכו' ובספרי (האזינו שטו) ואין עמו אל נכר (דברים לב יב) שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם, כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון וגו' והוא מאמרם (כתובות קי ב) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר (להלן כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, ואומר (ש"א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, עכ"ל.

ג] וכן כתב בשו"ת הרשב"א [ח"א סימן קלד] וז"ל, שאלת מה שאמרו כל הדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה. תשובה לפי שארץ ישראל נקראת נחלת ה' דכתיב (שמואל א' כ"ו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', והוא יתברך נקרא אלהי הארץ ומיוחדת לו ולא לשרי מעלה כדכתיב בכו"מ (מלכים ב י"ז) כי לא ידעו את משפט אלהי הארץ, ועל כן קרא לע"ז אלהי נכר הארץ. וכתביב (דברים יא) תמיד עיני ה' אלהיך בה.

ד] וכן כתב הר"ן בדרשות [הדרוש הרביעי] כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, וזה מצד ששאר ארצות העכו"ם מסורות לשרי מעלה, והנהגתם אי אפשר שתשתנה אלא על צד הפלא, כמו שפירש באמרו כי לא ישא לפשעכם, ולפיכך כל הדר בחוץ לארץ מצד היותו תחת כוכב או מזל אין תפילתו נשמעת כל כך כאילו היה בארץ ישראל שאינה תחת ממשלת קצין שוטר ומושל בלתי לשם יתברך לבדו, עכ"ל.

ה] ומרן החיד"א [בפתח עינים כתובות קי ע"ב] כתב גם כן בשם המקובלים, שמה שאמרו כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה וכו', כי מדינות חוץ לארץ נתונות תחת השפעת הכוכבים והמזלות ושרי אומות העולם, כי לשבעים שרים של אומות העולם נתן הקדוש ברוך הוא לכל שר אומה אחת תחת שלטונו, וגם האדמה אשר הם עליה, וכשישראל בגלות בחוץ לארץ כל התורה והמצוות שעושים שם עולים למעלה באויר ארץ העמים לרשות השר השולט במקום ההוא, ומשם יעלו לנוכח פני ה', ובינתים אותו שר נהנה מהם, ולכן אין העבודה נראית לה' לבדו, לפיכך הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה וכאילו עובד עבודה זרה, מה שאין כן הדר בארץ ישראל שהיא תחת שלטון הקדוש ברוך הוא בלבד בכבודו ובעצמו, לכן הוא דומה כמי שיש לו אלוה, ע"ש.

הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון

ו] עוד איתא בגמרא [שם] אמר רבי אלעזר כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון, ע"כ.

ז] וכתב על זה הפני יהושע שם וז"ל, נראה דהיינו דווקא במי שדר בה לשם מצות ישיבת ארץ ישראל שהיא מקום קדושה וכדי שתגין עליו זכות ארץ ישראל שלא יבא לידי חטא ואז אף אם לפעמים חטא בא לידו או אפילו עון

שהוא מזיד ע"י שתקף עליו יצרו מ"מ מסתמא גורם לו זכות ישיבת ארץ ישראל שלא לן ועבירה בידו דלאחר שחטא ומצא עצמו עומד במקום קדוש ודאי תוהה על הראשונות ושב ורפא לו מה שאין כן מי שדר שם דרך מקרה או מפני שהוא מקום מולדתו או מפני שבח פירותיה וכיוצא בו ומכל שכן במי שהוא מבעט בה ומזלזל בקדושת הארץ לילך אחר יצרו הרע לא דברה תורה במתים אדרבה עליו נאמר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה ומפני כך מצינו כשגברו עונות אבותינו גלינו מארצינו ושם מקום מקדשינו ואיה הבטחת העם היושב בה נשוא עון אלא על כרחך כדפרישית ובלא"ה נמי מסתברא דהכי הוא שאף אם נאמר דארץ ישראל מכפר לגמרי אפ"ה לא עדיף מיום הכפורים שמכפר כפרה גמורה ואפ"ה מי שאומר אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר הרי דעל כרחך הא דאמרינן דהיושב בארץ ישראל שרוי בלא עון היינו דאף שעשה איזה עון מבלי שם על לב קדושת הארץ בשעת יצרו בכה"ג זכות ארץ ישראל גורם שיתחרט לעשיית עון, כן נראה לי, עכ"ל.

ח] וכתב החסד לאברהם [נהר י"ג] וז"ל, ודע כי א"י אינה מכפרת על עבירות הנעשים בה כי אם על השגגות בלבד אבל אותן שבמזיד אינם נמחלין כי אם ביסורין או למי שעובר על פשע והפשעים הנעשים בא"י אין להם סליחה כי אם בתשובה ותלמוד תורה, עכ"ל.

כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת תחת המזבח

ט] עוד איתא בגמרא [שם] אמר רב ענן כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח כתיב הכא מזבח אדמה תעשה לי וכתוב התם וכפר אדמתו עמו, עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל נח נפשיה בחוץ לארץ אתו אמרו ליה לרבי אלעזר אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארונו בא אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה.

המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא

י] עוד איתא בגמרא [שם] על הפסוק בישעיהו (פרק מב פסוק ה) כה"אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים, אמר ר' אבהו אפילו שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת העולם הבא כתיב הכא לעם עליה וכתוב התם שבו לכם פה עם החמור עם

הדומה לחמור ורוח להולכים בה, א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא. עוד איתא בגמרא [פסחים דף קיג ע"א] אמר רבי יוחנן שלשה מנוחלי העולם הבא אלו הן הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבתות.

יא] וכן איתא במדרש [משלי פרשה יז פסוק א] על הפסוק "טוב פת חרבה ושלוח בה מבית מלא זבחי ריב" אמר ר' יוחנן זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם פת ומלח ודר בתוכה, מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מבית מלא זבחי ריב, זו חוצה לארץ שהיא מלאה חמסים וגזילות. אמר ר' יוחנן כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא, אמר ר' לוי כל הדר בארץ ישראל אפילו שעה אחת ומת בתוכה מובטח לו שהוא בן העולם הבא, מאי טעמא וכפר אדמתו עמו (דברים לב מג), אמר ר' נחמיה ארץ ישראל היא מכפרת על עונות מתיה.

ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל מצות שבתורה

יב] איתא בתוספתא [מסכת ע"ז פ"ד ה' ג'] ישרה אדם בארץ ישראל ואפילו בעיר שרובה גוים ולא בחוצה לארץ ואפילו בעיר שכולה ישראל מלמד ששייבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל מצות שבתורה וכל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבה, ע"כ. ובספרי [דברים פרשת ראה פיסקא פ] עה"פ וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים האלה, אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה, והביאו הרמב"ן [ויקרא פרק יח פסוק כה] וכן איתא בילקוט שמעוני [ראה רמז תתעה].

עיקר כל המצות ליושבים בארץ הקודש

יג] כ' [דברים פרק יא פסוק יח] ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וכתב רש"י וז"ל, אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות, הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) הציבי לך ציונים, עכ"ל. וביאר הרמב"ן שם וז"ל, וכבר כתבתי פירוש הענין, כי המצות האלה חובת הגוף הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל יש בו במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי ממנו (ויקרא יח כה), עכ"ל. ושם כתב וז"ל, והנה הכתוב שאמר (דברים יא יז) ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו',

אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן (ספרי עקב מג) כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה', ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ) וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לא לב) ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה, וכך הוא בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב), עכ"ל.

[יד] וביאר המהר"ל [בגור אריה דברים פרק יא יח] וז"ל, והרמב"ן נתעורר בזה ואמר שיש לזה סוד עמוק ואני אגלה הסוד, כתב הרמב"ן בפרשת תולדות (בראשית כו, ה) כי התורה היא "משפט אלהי הארץ" (מ"ב יז, כו), ולפיכך היו האבות שומרים את התורה דוקא בארץ, לא בחוצה לארץ, לפי שלא נצטוו בה. אבל ישראל כל מצוה שהיא חובת הגוף חייב לעשות, ולא היה ראוי שישראל ישמרו המצות בחוצה לארץ, כיון שהם "משפט אלהי הארץ", אבל אם לא נתן השם יתברך שישמרו המצות בחוצה לארץ ושיקיימו אותם כמו בארץ, היה בבואם לארץ אחר כך נתינה חדשה, כיון שכבר נתבטלו המצות חס ושלום, ואין כאן נתינה חדשה, ולכך אמר שלכך יקיימו המצות בחוצה לארץ גם כן, שאם לא כן היה צריך שיהיו המצות בבואם לארץ חדשים, ואין כאן דבר חדש כלל, שפעם אחת נתנה התורה מן השם יתברך, ולא שתי פעמים, ולפיכך כל מצות שהם חובת הגוף חייבין בחוצה לארץ. ומה שאמר 'כדי שלא יהיו חדשים עליכם', הוא בעצמו טעם הכתוב שחייב כל מצות שהם חובת הגוף, וחייבים עליהם בחוצה לארץ כמו בארץ, שהרי אין כאן מצות חדשות, וחייב הראשון לא נתבטל, כדי שלא יהיו חדשים כשיחזרו לארץ, ונכון הוא מאד, עכ"ל.

[טו] וכן כתב בשו"ת הרשב"א [ח"א סימן קלד] וז"ל, שאלת מה שאמרו כל הדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה. תשובה לפי שארץ ישראל נקראת נחלת ה' דכתיב (שמואל א' כ"ו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' והוא יתברך נקרא אלהי הארץ ומיוחדת לו ולא לשרי מעלה כדכתיב בכותיים (מלכים ב י"ז) כי לא ידעו את משפט אלהי הארץ, ועל כן קרא לע"ז אלהי נכר הארץ, וכתיב (דברים יא) תמיד עיני ה' אלהיך בה, ועיקר מצות התורה כולן בארץ הן עד כי כמה מצות אין נוהגות כלל אלא בארץ, כמו שאמרו במדרש הציבי לך ציונים (ירמיה ל"א), עכ"ל.

[טז] וכן כתב רבינו בחיי שם וז"ל, ושמתם את דברי אלה. דרשו רז"ל: (ספרי מג) אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות, הניחו תפילין, עשו מזוזות, כדי

שלא יהיו חדשים עליכם כשתחזרו, וכן הוא אומר: (ירמיה לא, כ) "הציבי לך ציונים" הכונה בזה לומר כי אף על פי שאנו עושין המצות בחוצה לארץ והם חובת הגוף לעשותם בכל מקום, למדונו החכמים ז"ל שאין עיקר עשייתן אלא בארץ הקדושה, עכ"ל.

הרמב"ם והטושי"ע פסקו שכן הלכה

[יז] כתב הרמב"ם [הלכות מלכים פרק ה הלכה יב] וז"ל, לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ובפורעניות הוא אומר ואל אדמת ישראל לא יבאו, עכ"ל. וכל זה נפסק הלכה למעשה גם בזמן הזה שכופין לעלות לא"י עיין ברמב"ם [הלכות אישות פרק יג הלכה יט], וברי"ף [כתובות ס"ה ע"ב מדפיו] והרא"ש (שם פ"ג סי' י"ח), ובטושי"ע [אבן העזר סימן ע"ה] וע"ש בביאור הגר"א [ס"ק יד] שהמקור לזה הוא מהגמ' הנ"ל ת"ר לעולם ידור כו', ע"ש. ועיין עוד לקמן בפרק שני מה שהארכתי בענין זה.

[יח] עוד כתב הרמב"ם [שם הלכה י'], גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. הלכה י"א, אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין, שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון, אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא, וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, שנאמר וכפר אדמתו עמו, ובפורענות הוא אומר על אדמה טמאה תמות, ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו, ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם, צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק, עכ"ל. ובפסיקתא זוטרותא [וישב פרק לז] איתא ת"ר לעולם יחזור אדם וידור בא"י אפי' בעיר שרובו גוים, ואל ידור בחוצה לארץ אפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בא"י מעלה עליו הכתוב כאילו קיבל עליו עול שמים, שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים (ויקרא כה לח), א"ר אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון, שנאמר העם היושב בה נשוא עון (ישעי' לג כד), לכך נאמר וישב יעקב, מלמד שכל אותן השנים שהיה בחוץ לארץ לא היתה חשובה ישיבה, ובילקוט שמעוני [פרשת האזינו רמז תתקמא]

איתא וכן היה ר"מ אומר כל הדר בא"י וקורא ק"ש שחרית וערבית ומדבר בלשון הקודש הרי הוא בן העולם הבא, ע"כ.

ארץ ישראל אינה מקבלת לתוכה את אומות העולם

[ט] כתב הרמב"ן [ויקרא פ' כ"ו פ' ל"ב] וז"ל, וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם, היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם, עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי [שם] וז"ל, "ושממו עליה אויביכם" שממה תהיה לאויביכם שלא ימצאו בה נחת רוח, ובשורה טובה היא לישראל, וכן דרשו רז"ל בתורת כהנים: (ספרא ו, ח) זו מדה טובה לישראל, שלא יהו ישראל אומרים, הואיל וגלינו מארצנו עכשיו האויבים באים ומוצאים עליה נחת רוח, שנאמר "ושממו עליה אויביכם היושבים בה", אף האויבים הבאים אחריכם לא ימצאו בה נחת רוח, עד כאן. ומזה אמר שאף היושבים בה ינהגו שממה עליה שלא יבנו עליה חומה ומגדל, וכל האומות ישתדלו לבנותה ואין להם כח, ויש בזה סימן גדול לישראל שמיום שחרבה לא קבלה אומה ולשון, ולא תקבל עד שישבו אפרוחיה לתוכה, עכ"ל.

לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואין בה שום חסרון

[כ] כתב הרמב"ן [שם] וז"ל, וכן מה שאמר בכאן (בפסוק לב) ושממו עליה אויביכם, היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם, עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי [עקב פרק ח פסוק ט] עה"פ "ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה" וז"ל, ארץ אשר לא במסכנות, הארץ שהיא מלאה כל טוב כגן ה' כארץ מצרים והיא חסרה ממקצת הדברים הנמצאים במקומות זולתם, הנה יושביה אוכלים לחם במסכנות, ולכך ישבת הכתוב הארץ

הקדושה שאין בה חסרון שום דבר בעולם, כי לא ימצא שום דבר למאכלו של אדם בשאר ארצות שלא ימצא בארץ, ויש שימצא בארץ ולא ימצא בשאר ארצות, זהו "לא תחסר כל בה".

צריך כל איש ישראל לחבב את א"י ולבא אליה מאפסי ארץ

[כא] כתב השל"ה הקדוש [שער האותיות אות קו"ף אות תנח] וז"ל, כתב בספר חרדים [דף ס' פרק נ"ט] וזה לשונו: וצריך כל איש ישראל לחבב את ארץ ישראל ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו, כי תחלת עונינו שנקבע לנו בכיה לדורות, יען מאסנו בה, שנאמר (תהלים קו, כד) 'וימאסו בארץ חמדה', ובפדיון נפשנו מהרה יהיה כתיב (שם קב, טו) 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו', ושם (פסוק י"ד) נאמר 'אתה תקום תרחם ציון', ולפיכך היו האמוראים מנשקים עפרותיה ואבניה בבואם אליה, ומה טוב ומה נעים לשיר שיר ידידות אשר יסד רבי יהודה הלוי עליה באהבה רבה, תחלת השירה, ארץ הקדושה יקרה חמודה וכו', כן אנו משוררים על ציון רבי יהודה בר אלעאי כל ערב ראש חודש בשמחה רבה, ומתחננים לאל, שאל יגרשנו מעליה, גם הקרובים והרחוקים אשר חוצה לה ראוי להם שיהיו נכספים ותאבים אליה, כי כשם שבחר בהם כך בחר בארץ ישראל, ויחד אותה להם, ואין נקראים גוי אחד אלא עמה, שכך פירש רבי שמעון בן יוחאי (זהר ח"ג דף צ"ג ע"ב) על מקרא שכתוב (שמואל ב ז, כג) 'ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ', ומצינו במדרש (בראשית רבה פל"ט ס"ח) שהקדוש ברוך הוא אמר לאברהם אבינו פעם ראשונה שילך לארץ ישראל ויראנה ויחזור, ואחר שחזר, לא נתן לו רשות לחזור לארץ ישראל עד חמש שנים, ואותן חמש שנים היה משתוקק לחזור ללכת, והוא אמר זה הפסוק (תהלים נה, ז ח) 'מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה, הנה ארחיק נדד אלین במדבר סלה', מוטב ללון במדברות של ארץ ישראל ולא ללון בפלטיות של חוצה לארץ, והיה תאב, ומשהורשה, כתיב (בראשית יב, ד) 'וילך אברם כאשר דבר אליו ה', וקודם בואו אל הארץ לא היה משתוקק, אבל אחר שבא שמה פעם ראשונה, וראה במראה הנבואה יקר תפארת קדושת הארץ, אז נכסוף נכסף, וממנו נלמוד לדורות אנחנו יוצאי חלציו, להיות נכספים כמוהו, אף על פי שיושביה בצער, על מנת כך נהיה שמחים ביסורין, עכ"ל.

כב] ובסידור היעב"ץ בהקדמה כתב וז"ל, צריך כל אדם מישראל לעשות הסכמה קבועה בלבו לעלות לדור בארץ ישראל, עכ"פ כשימצא ידו ההוצאה וקצת מעמד פרנסה, אם בדרך מלאכה או איזה מו"מ, או לקבל ההספקה הנצרכת וההכרחית כדי ליישב הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה, ולהשתוקק להיות זוכה ולהתפלל שם לפני היכל מלך, אעפ"י שחרב לא זזה שכינה ממנה, והדר בחו"ל עובד ללא אלהי אמת. על כן שמעוני אחי ורעי המתגוררים בארץ לא לנו על אדמה טמאה זכרו זאת, התאוששו זכרו את ה', וירושלים תעלה על לבבכם, התקוששו וקושו ואל תחשבו להשתקע בחו"ל ח"ו לקיים ואכלה אתכם וכו'. זאת היתה חטאת אבותינו הראשונים שגרמו בכיה לדורות כי מאסו ארץ חמדה, וכדומה לנו בהיותנו בשלוח בחו"ל שכבר מצאנו ארץ ישראל וירושלים אחרת דוגמתה, על כן באה עלינו כל הרעות, ע"ש עוד מה שכתב בענין זה.

איגרת הגר"א על מעלת הנסיעה לארץ ישראל

כג] כתב באיגרת הגר"א וז"ל, הנה אנשים נוסעים על כמה שנים בשביל ממון, מניחים נשותיהן, וגם הם נע ונד בחסר כל, ואני תודה לאל נוסע לארץ הקדושה, שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל, וחמדת ה' יתברך, כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה, ואני נוסע בשלום, ברוך ה'.

כל עת ורגע שהאדם בא"י הוא מקיים המצוה זו

כד] עוד כתב השל"ה הקדוש [שם אות תנט] בשם ספר חרדים וז"ל, וכתב הרמב"ן במנין תרי"ג [מצוה ד' מהוספותיו על מנין הרמב"ם], מצות ישיבת ארץ ישראל כל עת ורגע שהאדם בארץ ישראל הוא מקיים המצוה הזו.

צריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצותו

כה] עוד כתב השל"ה הקדוש [שם אות תס] וז"ל, וידוע שעיקר שכר המצוה על השמחה הגדולה, כדכתיב [בה] [דברים כח, מז] "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה", על כן צריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצותו התדירה באהבתו אותה, וגם צריך להיות ירא וחרד, כדכתב רבי שמעון בן יוחאי (תקוני זהר תיקון י', דף כ"ה ע"ב) כל פקודא דלאו איהו ברחימו ודחילו לאו פקודא היא, לכן אמרו (דרך ארץ זוטא ריש פרק ב') הוי שש וחרד על

המצות, והנה תיבת 'והיה' אצל מצות ישיבת ארץ ישראל רמז לשמחת המצוה, וסמיכת הפרשה לעמלק רמז לחרדה במצות מהרצועה התלויה באויר, ויסורין של ארץ ישראל, הן מן האומות, הן מן החלאים, מזבח כפרה הם, כדבר שנאמר (ישעיה לג, כד) 'ובל יאמר שכן חליתי העם הישב בה נשא עון', וזה רמז גם כן בפסוק זה בסופי תיבות, 'והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה (דברים כו, א), נכ"ה, והוא מלשון מנכה לו מן הדמים, וכדפירש רש"י בפסוק (במדבר כב, ו) 'אולי אוכל נכה בו', ופירוש הענין, שעל ידי הצרות שבארץ ישראל מתנכים ומתמעטים העונות, והעם היושב בה נשוא עון, וכתוב (דברים לב, מג) 'וכפר אדמתו עמו'. ודוקא בעונות קלים ששבים ומתחרטים עליהם ויסורין אלו ממרקין, ובעת מותו של אדם הולך נכוחו לגן עדן, עכ"ל. וכן כתב הפלא יועץ [ערך ארץ ישראל] וז"ל, וצריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצותו התדירה, וכל היסורין יקלו בעיניו באהבתו אותה, עכ"ל.

צריך כל אדם שיהיו עיניו ולבו שם כל הימים

[כו] עוד כתב הפלא יועץ [שם] וז"ל, ארץ ישראל, הצבי ישראל (כתובות קיג, א) ידוע מעלתה כי רבה, כמבאר בזהר הקדוש (ח"ג דף עב) ובשאר ספרי הקדש, אשר יבחר בו ה' יקריב אליו לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו, וצריך כל אדם שיהיו עיניו ולבו שם כל הימים, על דרך הכתוב (תהלים מב א) "צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלהים". ובכן ישתדל בכל עז לקבע דירתו בארץ ישראל, רק יפקח עיניו תחלה שלא לבוא להיות תוהה על הראשונות ושלא להצטרך לחזור ולצאת, עכ"ל.

עיקר שלימות האדם הוא בא"י

[כז] כתב היערות דבש [ח"א עמוד ע"ה] עיקר שלימות האדם הוא בא"י מקום אשר שם משכן ה' ובו יקנה אדם שלימות התדבקות גמור עם ה' ושם אין מסך הבדל רוחות הטמאות וכדומה, והגבר אשר יבקש להתדבק בה' היה צריך לעלות לא"י וע"ז היה יוסף חומד לשוב לארצו ארץ חיים ולקנות שם שלימות גמור להיות כסא ומרכבה לה' ככל אבותיו ובשבתו בבית האסורים א"א לזאת וזהו אמרו והוצאתני מבור הזה לא לשם תענוג לבקש חפשויות משב"י כולי ליתנהו ביה רק הטעם כי גונב גנבתי מארץ עברים וכל מגמתי לשוב שמה להתדבק בה' באור אלהי חיים ולא לתענוג עה"ז ובחר בשבת א"י ולא אמר

לשוב אל אביו רק תלוי הכל כי חשב זה לעיקר וכל האבות זכו למעלה נשגבה כזה מחמת זכות א"י וזה הודה בארצו לזה היה השבת והודיה ולכך אף כי לא זכה בחיים מחמת שכבר החל הגלות יעקב ובניו ירדו מצרימה זכה לאחר מותו שבאו עצמותיו לא"י וא"ש, עכ"ל.

אם אדם מלא כל חמודות יזכור שהוא חסר שאינו בא"י

[כח] עוד כתב שם וז"ל, ומזה תבינו כמה יש לחמוד לעלות לא"י כמ"ש השל"ה וס' ירא' שתמיד יהיה בלב אדם חשק וחמדה לא"י כדכתיב יהיו עיניך ולבך לשם כל הימים ותמיד אם אדם מלא כל חמודות יזכור שהוא חסר שאינו בא"י תכלית השלימות מה קניתי ויתעצב על כך כי עיקר חסר אצלו וכמ"ש אם לא אזכרך ירושלים על ראש שמחתי כי לשמחה מה זו עושה אם מקום תכלית האושר האמיתי חסר, עכ"ל.

כל הדר בא"י נקרא צדיק

[כט] כתב החסד לאברהם [נהר י"ג] וז"ל, כל הדר בא"י נקרא צדיק הגם שהוא אינו צדיק כפי הנראה לעינים כי אם לא היה צדיק היתה הארץ מקיאו כמ"ש ותקיא הארץ את יושביה וכיון שהארץ אינו מקיאו בהכרח הוא שנקרא צדיק ואף שהוא בחזקת רשע, עכ"ל.

כל יציאה מארץ הקודש ישנו הפסד ממשי

[ל] כתב הגה"צ רבי דב יפה וז"ל [דברי אמת גליון מספר 60 פרשת לך לך] עלינו לדעת שכשם שאברהם אבינו נזקק לעלות לארץ ישראל בכדי להגיע לתיקונו, כך גם אנחנו יכולים לזכות לאין ערוך יותר, בארץ הקודש. ולכן גם אם מזדמנת סיבה לנסוע לחו"ל צריך לקחת בחשבון גם את השיקול, שבכל יציאה מארץ הקודש ישנו הפסד ממשי, אשרי מי שאינו נזקק לצאת לארץ העמים.

ארץ ישראל נקראת ארץ כנען מלשון הכנעה

[לא] כתב השל"ה [פ' לך לך תורה אור אות ט] וז"ל, וזהו ענין שנשאר שם 'כנען' להארץ הקדושה, אחר שהיתה של ישראל מצינו כמה פעמים שנקראת 'ארץ כנען'. אלא הכוונה, כי 'כנען' הוא עבד (בראשית ט, כה), גם 'כנען' לשון הכנעה, וזהו קיום הארץ שנהיה עבדי ה', וכשפרקנו עול ולא היינו עבדים לו,

אזי 'עבדים משלו בנו' (איכה ד, ח), ועיקר מעלת וקיום הארץ היא בהיותינו נכנעים ועבדים לו. וצריך האדם הדר בארץ ישראל תמיד לזכור בשם 'כנען' המורה על עבדות וההכנעה. כלל העולה, אדרבא ואדרבא בהארץ אשר ה' אלהיך דורש, צריך להיות ביותר עבד ונכנע, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, יט) 'גר אנכי בארץ', כלומר, ביותר אני משים עצמי לגר בארץ הקדושה, עכ"ל.

[לב] ובמכילתא [פרשת בא יח] איתא וז"ל, והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני, זכה כנען שתקרא הארץ על שמו וכי מה עשה כנען אלא כיון ששמע כנען שישראל נכנסין לארץ עמד ופינה מפניהם אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה פנית מפני בני אף אני אקרא הארץ על שמך ואתן לך ארץ יפה כארצך ואיזו זו אפריקא ע"כ.

ארץ ישראל נקראת ארץ החיים

[לג] כתוב בתהלים [פ' קט"ז פ' ט] אתהלך לפני ה' בארצות החיים, וכתב הרד"ק שם וז"ל, עוד אתהלך לפני ה' בארץ ישראל ששכינתו שם. ונקראת ארץ ישראל חיים כמו שנקראת ארץ צבי (יחזקאל כה, ט), ארץ חפץ (מלאכי ג, יב), כי היא חמדת הארצות והיושבים בה הם חיים ובריאיים. חיים ענין בריאות, כמו (יהושע ה, ח): עד חיותם, כי ארץ ישראל אוריה טוב מכל הארצות (ב"ב קנח, ב), כמו שפירשנו בפסוק (מזמור מח, ג) יפה נוף משוש כל הארץ. וכן נאמר עליה (ישעיה לג, כד): ובל יאמר שכן חליתי, כלומר, השוכן בירושלם לא יאמר חליתי. ורז"ל אמרו (ירוש' כלאים ט, ד) כי היא נקראת ארץ חיים לפי שמתים שלה חיים בתחיית המתים. ויש מפרשים כי אמר בארצות החיים, כנגד מה שאמר כי חלצת נפשי ממות. ורבותינו ז"ל דרשו (פסחים קיח, א): אתהלך לפני ה' בארצות החיים, רמז בו שיהיה מתהלך לפני הצדיקים, לפני ה', בתחיית המתים, עכ"ל.

בא"י מקבלים שכר מצוות גם בעולם הזה

[לד] כתב הרב חיים פלאגי בספרו החיים יודוך [על תהלים מזמור ק"ה] וכן כתב בספר 'מעטת תהלה' לרבי יעקב רקח שם, שיש חילוק בין א"י לחו"ל לענין שכר מצוות כי בחו"ל מתנהג על פי המזלות ולכן אין מקבלים שכר

בעולם הזה בחו"ל על המצוות כי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא אבל בא"י שהיא ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד והיא למעלה מכל המזלות כדמצינו באברהם אבינו ע"ה שאמר לו צא מאצטגנינות שלך כי שם מקבלים שכר מצוות דהיינו הפירות אפילו בעולם הזה, וזה מה שכתוב מבקש אתה לראות את השכינה שהיא משכר המצוות שיש בעוה"ז עסוק בתורה בא"י כי היא אינה תחת המזל ויש לך גם בעוה"ז מפירות השכר ומצינו דת"ת כנגד כולם לכן עסוק בתורה בא"י.

פירות א"י מוסיפים כח וחכמה

[לה] כתב המור וקציעה [סימן רח] על מה שכתב הטור שתי נוסחאות האם לומר בברכת מעין שלש 'ולאכול מפריה' וז"ל, ודאי הנכון לאמרו וכמ"ש הרב"י, ואף על גב דאמרין [סוטה יד, א] וכי משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה היה צריך, אנו ודאי צריכין להם, כי פירות א"י מוסיפים כח וחכמה, כמ"ש [ב"ב קנח, ב] באוריא דמחכים. ולא על חנם האריך התלמוד [ברכות מד, א] להזכיר אכילה מופלגת דר' יוחנן ותלמידיו כי אכלי פירות גינוסר, שנראית באמת גוזמא. אבל ח"ו שכוונו לספר בגנותם, אלא בשבחם ובשבח א"י נתכוונו. ולהודיענו שפירותיה נותנים חיים לעם עליה, ומוסיפים כח וגבורת ההשכלה לפיכך היו מרבים לאכול מהם. ולא רעבתנים וגרגרנים היו ח"ו, המבין יבין, עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הב"ח וז"ל, ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה, עכ"ל.

פירות א"י מולידים קדושה בנפש האוכל אותם ומוסיף אהבה ודבקות בה'

[לו] כתב החתם סופר [חולין קמב ע"א] וז"ל, והנה שבח א"י זבת חלב ודבש, אם שהוא כפשוטו בלי ספק מ"מ זה התואר מורה עוד קדושת הארץ ופירותיו כי הם מולידים קדושה בנפש האוכל אותם ומוסיף אהבה ודבקות בה', כי התורה הברורה בלי סיג ופסולת נקרא דבש וחלב תחת לשונך כמו הדבש המוציאין מקליפת התמרה והחלב מוצא מקליפת הנחל שעלי' כן פירות א"י, ולרמז לדבר זבת חלב ודבש ס"ת אותיות "שבת" כי בכל מאכלי' קדושה כמו סעודת שבת ע"ד שאמרו על הלל כל ימיו אכל לכבוד שבת, עכ"ל.

לטרור עבוד אכילת פירות א"י

[ז] כתב בשו"ת תורה לשמה [המיוחס לבן איש חי סימן תיח] וז"ל, שאלה אנכי העבד זכני השי"ת וקבעתי דירתי בארץ הקדושה תוב"ב צפת תוב"ב והנה רחוק מן העיר באיזה שעות יש מקום אחד אשר גם הוא מארץ ישראל שיש בו פרדסים ונמצאים שם פירות חשובים טובים ומתוקים ומשובחים במאד מאד אשר גם בשאר ארצות המגדלות פירות טובים יש לפירות אלו שבח ויתרון והנני שואל ממעכ"ת אם ארצה לילך בזמן גידול הפירות למקום ההוא ואשב שם איזה ימים כדי לאכול מפירות הטובים שבו אם יש בזה איזה פקפוק ממידת חסידות ללכת ממקום למקום מהלך איזה שעות בשביל אכילה והנאה של מותרות הגוף כי כל אכילה זו היא בכלל מותרות נחשב או"ד שרי גם לפי מידת חסידים משום חיבוב ארץ ישראל כי פירות הם של א"י ויש מצוה בהליכה לשם לאכול מפירות החשובים של א"י.

תשובה: גם לפי מדת חסידים לית בהא פקפוק וחשש דכן מצינו בגמרא דערובין דף למ"ד אמר רבב"ח כי הוה אזלינא בתריה דרבי יוחנן למיכל פירי דגנוסר כי הוינן בי מאה הוה מנקטינן לכל חד וחד מאה מאה ולכל מאה מנייהו לא הוה מחזיק להו צנא בת תלתא סאוי והוה אכיל להו לכולהון וכו' ע"ש הרי מפורש שהיו הולכין רבי יוחנן וסיעת מרחמוהי מאה רבנן ממקום למקום כדי לאכול פירות מתוקים וטובים וכל הליכתם בשביל זה שכן מוכח מן הלשון ובודאי הם היו מכוונים בזה בשביל חיבוב ארץ ישראל לאכול מפירות המתוקים וחשובים שלה וכוונתם לש"ש והנה ודאי כולם היו חסידים וקדושים נמצא ד"ז הוא משנת חסידים ולית ביה פקפוק, ולכן מאחר שגם אתה השואל כונתך לש"ש בשביל חיבוב א"י ולהודות לה' על הארץ ופירותיה הטובים לך אכול בשמחה והכל הולך אחר כונת הלב, עכ"ל.

[ח] ובספר אביר יעקב [לרבינו אברהם יעקב מסדיגורא] כתב וז"ל, איתא בגמ' (סוטה י"ד ע"א) מפני מה נתאוה משה לבינו ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה הוא צריך, וקשה והרי אנחנו עושים ברכה על זה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה. רק ביאור הענין הוא דאיתא בשם האר"י הק' שפירות ארץ ישראל מסוגלים המה להריח את האוכלן ביראת ד', ומסוגלים המה לקנות ע"י אכילתן יראת שמים. ואמרינן בגמ' (ברכות ל"ג ע"ב) עה"פ מה ד' אלקיך שאל מעמך כי

אם ליראה (דברים י') אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, אין לגבי משה מילתא זוטרתא, ולפי זה לא היה צריך משה לסגולת פירות ארץ ישראל להשיג ע"י אכילתן יראת שמים, וזה כוונת השאלה וכי לאכול מפריה הוא צריך, אבל אנחנו עושים את הברכה בלשון זה כי הלואי שנזכה ליראת ד' באמת, עכ"ל.

בארץ ישראל זוכים לאריכות ימים

לט] איתא בגמרא [ברכות דף ח ע"א] אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל, תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי, אמר רבי אחא ברבי חנינא מאי קרא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזת פתחי וכתיב בתריה כי מצאי מצא חיים, ע"כ. רואים מכאן שלרבי יוחנן היה לו פשוט שרק בא"י יש אריכות ימים כדכתיב למען ירבו וכו' על האדמה. ולפי מה שהובא לעיל שארץ ישראל נקראת ארץ החיים כי היא חמדת הארצות והיושבים בה הם חיים ובריאים יתכן לפרש גם שנקראת ארץ החיים משום ששם זוכים לאריכות ימים.

ארץ ישראל תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות

[מ] כ' [שמות פרק יג פ' יא] 'והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך' וכתב רש"י ונתנה לך, תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום, ואל תהי בעיניך כירושת אבות. ומקור לדברי רש"י הוא מהמכילתא [פרשת בא אות יח] ע"ש וכתב על זה רבינו ירוחם [בדעת תורה פרשת בא עמוד קי"ב] וז"ל, נפלאים הדברים מאוד הנה אמנם מצינו כדברים האלה בענין תורה, כן אמרו ז"ל "שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו (רש"י לקמן יט, א), אבל מה זה ולמה זה כל ענין של כחדשים אצל ארץ ישראל רואים אנו מכאן הארה חדשה בכלל הענין של כחדשים, וביאור נפלא בענין של ארץ ישראל, לומדים תמיד הענין של "כל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים", שהוא רק מנקודת החביבות, שדברי תורה יהיו עליך כל כך חביבים כדברים חדשים, ולא כדברים ישנים, אבל רש"י הלא מוסיף כאן שלא יהיו בעיניך כירושת אבות, הנה כי כן בארץ ישראל וכן בתורה הכוונה היא להודיע

ולידע כי אין התורה ירושת אבות, כל יום ויום היא קבלה חדשה, היום הוא שמקבלה מהר סיני, האומנם כי משה הוא שהורידה את התורה לארץ, לולי משה בחירו, שעלה למרום ושבה שבי, לא היה לנו כלל יד ורגל לתורה, אבל בגלל משה ניתנה גם לנו, בגלל משה זכינו כי יכול נוכל גם אנחנו לקחת אותה, אבל קבלה חדשה היא לכל ישראל וישראל ולכל יום ויום ולכל עסק ועסק בתורה, צריך אתה תמיד לעמוד תחת הר סיני, ולזכות בתורה. וכן הוא ענין ארץ ישראל ומעלתה כי גדולה היא. "ונתנה לך" כתיב, אינה כלל ירושת אבות, ודאי כי לולא האבות הק' לא היינו זוכים בארץ ישראל, מוחזקת היא לנו מאבותינו הק' כי יכול נוכל לקחת אותה, אבל ללקיחה אנו צריכים, אנחנו הצריכים לזכות בארץ ישראל, כל אחד מישראל צריך לזכות לארץ ישראל. זהו אשר דרשו במכילתא אמרו כאשר נשבע לך, דהיינו אשר נאמר (לעיל ו, ח) והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי, שבועה מיוחדת לך. ולמה היה צריך הקב"ה לתת לנו שבועה מיוחדת, הלא כבר נשבע לאבותינו אלא שכשם שהיה צריך לישבע לאבותינו, כי ארץ ישראל נתונה וקיימת להם, כן נשבע במיוחד לכלל ישראל על ארץ ישראל, נתונה היא להם במיוחד, לא כסתם ירושה בעלמא, כל אחד מישראל היושב בארץ, לזכות הארץ הוא צריך, אל תבא בארץ כאיש הבא "בארץ אבות", לנתנה חדשה הוא נצרך, וכמו שהאבות הק' לא בנקל זכו לארץ, כן אתה לא בנקל תקנה אותה, הרבה מעשים וזכותים צריכים לזכות בחלקה, והדברים מבהילים ונפלאים, עכ"ל.

אין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל

[מא] איתא במדרש [רבה בראשית פרשה טז ד"ה והנהר הרביעי] וכן איתא בילקוט [רמז א] על הפסוקים "שם האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב, וזהב הארץ הוא טוב שם הבדלח ואבן השהם" וז"ל, אשר שם הזהב, אלו דברי תורה שהן נחמדים מזהב ומפז רב, וזהב הארץ ההיא טוב, מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל, שם הבדלח ואבן השהם, מקרא ומשנה ותלמוד ותוספת ואגדה, עכ"ל. ועיין ברבינו בחיי [דברים פרק ח] שכתב וז"ל, ואפשר שיכלול עוד "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" שלענין התורה והחכמה דבר הכתוב, שכן נמשלת ללחם, שנאמר (משלי ט, ה) "לכו לחמו בלחמי", ולפי שהתורה והחכמה אי אפשר לאדם להשיגם על השלמות אלא עם ההכנות הראויות הצריכות לו,

ומלבד ההכנות יצטרך שיהיה אויר הארץ זך וטוב כי יועיל הרבה בלמוד, וטוב ההכנות והאויר הטוב אשר בארץ על כן יאמר, החכמים שבה לא יאכלו במסכנות לחמה של תורה, כי יהיה לבם כפתחו של אולם לטוב ההכנות ורחבה מיני ים לטוב האויר, וכמו שדרשו רז"ל (בר"ר טז, ד) "וזהב הארץ ההיא טוב", אין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל ואמרו: (ב"ב קנח ב) אוירא דארץ ישראל מחכים, מה שאין כן בחכמים שבחוצה לארץ, שהם חסרי ההכנות והאויר הטוב והם בודאי אוכלי לחם העצבים, אוכלי לחמה של תורה במסכנות, וזהו שאמר במעלות הארץ "אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" כיון שתורתן שלמה הוא העושר הקיים והאמתי שנתברכו בו, וברכת ה' היא תעשיר, ולכך אמר: לא תחסר כל בה, כי הברכה היא בכל, עכ"ל.

בזכות עסק התורה בא"י זוכה לראות פני שכינה

מב] איתא במדרש תהלים [שוחר טוב מזמור קה] על הפסוק הודו לה' קראו בשמו וגו' שירו לו זמרו לו בקשו פניו תמיד. אמר ר' יוסי בר חלפתא לר' ישמעאל בריה מבקש את לראות פני שכינה בעולם הזה, עסוק בתורה בארץ ישראל, שנאמר דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד. וכתב בספר שער החצר [סימן ס'] וז"ל, ואפשר דזה כוונת הכתוב "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו" דתלמוד תורה כנגד כולם וזה שנאמר "אחת שאלתי" שהיא המצווה המיוחדת שהיא שקולה כנגד הכל "אותה אבקש" ובאיזה מקום "שבתי בבית ה' כל ימי חיי" היינו א"י ואז "לחזות בנועם ה'".

מג] עוד איתא בירושלמי [סנהדרין פרק א] אמר הקב"ה חביבה עלי כת קטנה שבארץ ישראל יותר מסנהדרין גדולה שבחוצה לארץ. עוד איתא בגמרא [קידושין דף מ"ט ע"ב] עשרה קבים של חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כולו, עשרה קבים יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו.

אוירא דארץ ישראל מחכים

מד] איתא בגמרא [בבא בתרא דף קנח ע"ב] אמר רבי זירא שמע מינה אוירא דארץ ישראל מחכים, וכתב הרשב"ם וז"ל, שמשעליתי לא"י נתתי את לבי לצאת משיטתי הראשונה ולעמוד על אמיתת דברים, עכ"ל. והטעם בזה ביאר

הספורנו סו"פ נח, כיון שלא הוזק אוירה בגשם המבול כאויר כל שאר הארצות, לכן אוירא דארץ ישראל מחכים. עוד איתא בגמרא [כתובות דף ע"ה ע"א] אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן, וביאר השיטה מקובצת וז"ל, נראה לי הטעם כי בני ארץ ישראל טבע הארץ מסייע להם משום דאוירא דארץ ישראל מחכים, ע"כ. וכתב רבינו בחיי [שמות פרק כה פסוק לח] וז"ל, ונקראת ארץ ישראל ארץ הדרום לפי שהיא מונחת במבחר המקומות באמצע האקלים משבעה אקלימים שהעולם נחלק בהם, והיא מזוגה יותר מקור וחום ומוכנת לקבל המושכלות, וזהו שדרשו רז"ל [ב"ר טז, ז]: (בראשית ב, יב) "וזהב הארץ ההיא טוב", אין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל, ועוד דרשו: אוירא דארץ ישראל מחכים, עכ"ל.

ג' מתנות נתן להם הקב"ה לישראל ארץ ישראל, חיי העוה"ב ותורה

[מה] כתב המהרח"ו בשער הפסוקים [תהילים סימן כ"ז] וז"ל, אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש וכו': ירצה: כי ג' מתנות נתן להם הקב"ה לישראל, וכולם הם אחת, כי זו גוררת זו, והם: ארץ ישראל, וחיי העוה"ב, ותורה. והם בר"ת אח"ת, 'ארץ' חיי 'תורה. ושלשתם היה שואל דוד המלך ע"ה מאתו יתברך. וכתב בספר שער החצר [סימן א'] וז"ל, ולדעתי המעט אפשר שזה פשט הכתוב "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו" שכיון שתהיה ישיבתי ודירתי בבית ה' שהיא ארץ הקודש, בזה אזכה לחזות בנועם ה' שהוא עולם הבא, ומאי דכפל "אותה אבקש" בא לרמוז שאפילו אחר יישוב צריך בקשה שיעזרהו ה' שלא לצאת ממנה וזה אומרו "אותה אבקש" אפילו אחר "שבתי בבית ה', שיהיה "כל ימי חיי", עכ"ל.

ארץ ישראל כיום היא מרכז התורה בעולם כולו

[מו] כתב בספר תשובות והנהגות [כרך ג סי' רפח] וז"ל, שאלה: בצדקה כחו"ל אם לתת עבור מוסדות בארץ ישראל או תלמוד תורה וישיבות שבעירו קודמים. תשובה, כשנסעתי לבקש עזרה למוסדות התורה בארץ ישראל, היו שטענו שמצב המוסדות בעירם קשה מאד, ועניי עירך קודמין, ולא באתי לדון אם באמת עניי עירך קודמין לעניי ארץ ישראל כמבואר בש"ך רנ"א (ס"ק ו') ובח"ס ח"ו סימן כ"ז, או כתשובת ח"ס גופא בחלק ח"מ (סימן י"ב), וכדברי

הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל בזמנו, שהתמיכה במוסדות ארץ ישראל הם בכלל עניי עירך, שעיי"כ מאפשרים לבני העיר אם ירצו לבוא שמה וללמוד בארץ הקודש, ומשם יוצאת תורה והוראה לכל העולם, ונמצא דאף בני העיר נהנין מכך, וכ"ש היום שמוסדות התורה בארץ ישראל משמשים מגדל אור של יהדות לכל העולם כולו, ובישיבות וכוללים לומדים הרבה תלמידים מכל פינות העולם, נראה פשוט שחייבין לתמוך בהם כעניי עירו ממש, שנהנין היום ממוסדות דארץ ישראל וכמ"ש, עכ"ל.

[מז] עוד כתב בשו"ת יביע אומר [או"ח ח"ו סימן מא] ואת"ד, ולא אכחד כי באמת עם כל הצללים הנ"ל, ישנם אורות גדולים שאין לנו להתעלם מהם, כי ארץ ישראל כיום היא מרכז התורה בעולם כולו, ורבבות בחורי חמד מטובי בנינו היקרים עוסקים בתורה יומם ולילה בישיבות הקדושות, והתורה מחזרת על אכסניא שלה, שאין לך תורה כתורת ארץ ישראל, ובירושלמי (פ"ו דנדרים סוף ה"ח) אמר הקדוש ברוך הוא, חביבה עלי כת קטנה שעוסקת בתורה בא"י מסנהדרין גדולה שבחוץ לארץ, ורבבות משלומי אמוני ישראל מחנכים את בניהם ובנותיהם ע"פ תורתנו הקדושה, כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', וכאמור: כי לא תשכח מפי זרעו, ואף אצל המון העם אנו מוצאים און קשבת שוקקה וכמהה לשמוע תורה ודעת מפי גדולי ישראל, כחזונו הנפלא של עמוס: הגה ימים באים נאם ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'. (וע' שבת קלח:), עכ"ל. וכתב בספר עלי שור [ח"א עמוד רפ"ג] וז"ל, אין ספק כי בן עליה מתעלה בא"י כפליים מאשר בכל מקום אחר בעולם, עכ"ל.

מי שיש לו חלק בה נחשב כחלק העוה"ב

[מח] כתב האבן עזרא [בראשית פ' ל"ג פ' יט] עה"פ [ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה] וז"ל, חלקת השדה חלק בשדה, והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לו לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא, עכ"ל. והביאו הרמב"ן שם ורבינו בחיי שם וכן כתב החיי אדם בספרו שערי צדק [פרק יא ע"ש]. וכתב בארחות רבינו (ח"ג עמ' קפ) שמרן החזו"א קנה בשותפות עם עוד רב חלקת אדמה בא"י.

התפלה של ארץ ישראל ראויה ורצויה ומקובלת יותר

מט] כתב הר"ן בדרשות [בדרוש הרביעי ד"ה והתשובה] וז"ל, אמרו ז"ל (כתובות קי, ב) כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, וזה מצד ששאר ארצות העכו"ם מסורות לשרי מעלה, והנהגתם אי אפשר שתשתנה אלא על צד הפלא, כמו שפירש באמרו כי לא ישא לפשעכם, ולפיכך כל הדר בחוץ לארץ מצד היותו תחת כוכב או מזל אין תפילתו נשמעת כל כך כאילו היה בארץ ישראל שאינה תחת ממשלת קצין שוטר ומושל בלתי לשם יתברך לבדו, עכ"ל. וכן כתב החסד לאברהם [מעין ג' נהר י'] וז"ל, התפלה של ארץ ישראל ראויה ורצויה ומקובלת יותר מפני שאין כל כך מקטרגים, וזה מפני שאין אותם האותיות המתהוות מהפה מתלבשת באויר טמא, ולכן הם רצויות ונעשות תקף עטרה וכותרת לראש מלכו של עולם, מה שאין כן בחו"ל שצריכים להתלבש באויר טמא, ויש כמה חיצונים מקטרגים עליהם עד הכנסתם לארץ ישראל, ואחר טהרה ונקיון כדי לעלות במקום גבוה, עכ"ל.

ג] וכן כתב השל"ה [שער האותיות אות ק'] וז"ל, קדושת המקום נוהג בארץ, וזכר לדבר, בבריאת אדם שהיה קודש, ויניחהו ה' בגן עדן, וכשקלקל וגורש מגן עדן ונתקן באומה ישראלית הנקראים אדם על ידי התורה, נתן להם ארץ הקדושה שהיא מקודשת מעין קדושת גן עדן, וכמו שכתוב ביחזקאל (לו, לה) 'הארץ הנשמה הלזו [היתה] כגן עדן' ואף עתה בחורבנה, מכל מקום היא בקדושתה, והיא ארץ אשר ה' דורש אותה. וארץ העמים ארצם טמא, וכל ישראל אשר שם אין באפשריות לתפלתם שיעלו למעלה, אם לא שישלחו תפלתם דרך ארץ הקדושה לירושלים, ומשם למקום קודש קדשים, כי זה שער השמים. זולת כמה מעלות טובות למקום הקודש הזה, עכ"ל.

מעלות עצומות מהזוהר הקדוש למי שזכה לקבוע דירתו בארץ הקדושה

ולמי שזוכה להקבר שם

נא [איתא בזוהר הקדוש [פרשת אחרי מות דף ע"ב ע"ב] וז"ל, א"ר יהודה זכאה חולקיה מאן דזכי בחייו למשרי מדורא בארעא קדישא דכל מאן דזכי לה זכי לאנגדא מטלא דשמיא דלעילא דנחית על ארעא, וכל מאן דזכי לאתקשרא בחייוי בהאי ארעא קדישא, זכי לאתקשרא לבתר בארעא קדישא עלאה, וכל מאן דלא זכי בחייוי ומייתין ליה לאתקברא תמן, עליה כתיב (שם) ונחלתי שמתם לתועבה רוחיה נפיק ברשותא נוכראה אחרא וגופיה אתי תחות רשותא דארעא קדישא, כביכול עביד קדש חול וחול קדש, וכל מאן דזכי למיפק נשמתיה בארעא קדישא אתכפרו חובוי וזכי לאתקשרא תחות גדפוי דשכינתא דכתיב (דברים לב) וכפר אדמתו עמו, ולא עוד אלא אי זכי בחייוי זכי לאתמשכא עליה רוחא קדישא תדיר, וכל מאן דיתיב ברשותא אחרא אתמשך עליה רוח אחרא נוכראה, עכ"ל.

תרגום: אמר רבי יהודה אשרי חלקו מי שזכה בחייו לקבוע דירתו בארץ הקדושה, כי כל מי שזכה לה, זוכה להמשיך מטל השמים של מעלה היורד על הארץ, וכל מי שזכה בחייו להתקשר בארץ הקדושה התחתונה, יזכה להתקשר אחר הסתלקותו בארץ הקדושה העליונה שהיא המלכות, וכל מי שלא זכה בחייו לבא לארץ ישראל, ואחר מותו מביאים את גופו להיות נקבר שם, עליו נאמר ונחלתי שמתם לתועבה, כי רוחו יצא ברשות אחר זר דהיינו בחוץ לארץ, וגופו מביאים תחת רשות של ארץ הקדושה, כביכול עשה קדש חול, שנשמתו הקדושה יצאה במקום חול, וגופו החול הביאו להקבר לארץ הקדושה. וכל מי שזכה שיצאה נשמתו בארץ הקדושה, מתכפרים עונותיו, וזוכה נשמתו לעלות להתקשר תחת כנפי השכינה, דכתיב וכפר אדמתו עמו, פירוש שאדמת ארץ ישראל מכפר על עמו. ולא עוד אלא אם זכה בחייו להאריך ימים בארץ ישראל, אז תמיד הוא זוכה להמשיך עליו רוח קדוש, וכל מי שיושב ברשות אחר, דהיינו בחוץ לארץ, נמשך עליו רוח אחר זר מהסטרא אחרא.

בארץ ישראל מתים ע"י מלאכי רחמים וניצול מחיבוט הקבר

נב] איתא בזוהר הקדוש [פרשת תרומה דף קנ"א ע"א] כל אינון מתין דעלמא כלהו מתין ע"י דמלאכא מחבלא בר אינון דמתין בארעא קדישא, (וכלהו מתין ע"י דמלאכא מחבלא דאיהו מלאך המות, כל אינון מתין די בארעא קדישא) לא מתין על ידוי אלא ע"י דמלאכא דרחמי דשליט בארעא.

תרגום: כל אותם המתים שבעולם דהיינו המתים בחוץ לארץ כולם מתים ע"י מלאך המחבל שהוא מלאך המות, חוץ אלו שמתים בארץ הקדושה לא מתים על ידו אלא ע"י מלאך של רחמים השולט בארץ.

נג] עוד איתא במסכת שמחות [פרק א הלכה ת] ר' מאיר אומר משום ר' אליעזר קשה דין הקבר יותר מדינה של גיהנם, שגיהנם משלש עשרה שנה ומעלה, אבל חיבוט הקבר אפילו צדיקים גמורים, ואפילו גמולי חלב, ואפילו יונקי שדים, ואפילו נפלים בו נדונים, אמרו חז"ל הדר בארץ ישראל, ומת בערב שבת ונקבר קודם שתחשך השמש בשעת תקיעת שופר, אינו רואה חיבוט הקבר, וכל מי שאוהב צדקות, ואוהב תוכחות וגמילות חסדים, ומכניס אורחים, ומתפלל בכוונה, ואפילו דירתו בבבל, אפילו דינה של גיהנם אינו רואה, שנאמר קראתי מצרה לי אל ה' ויענני מבטן שאול שועתי שמעת קולי. וכן כתב הכלי יקר [דברים פרק כח פסוק ח'] וז"ל, ואחר כך הזכיר הגבול האמצעי אשר בין שני גבולים אלו והוא בשכבך בקבר בארץ, שמתי ארץ ישראל אין להם צער חיבוט הקבר וגלגול מחילות וחייך תחילה ועל זה אמר וברכך בארץ, בזמן שכבך בקרב הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך, כי דוקא מתי ארץ ישראל מסוגלים בזה, עכ"ל.

כמה מעלות למי שנקבר בא"י

נד] כתב בספר יד יוסף [פ"ו ע"ב] וז"ל, אמנם נראה לפרש מאמר זה בשאקדים הקדמה אמיתית דבקבורת גוף האדם בארץ ישראל נמשכים לאדם ארבעה תועליות, האחד שהמת בחו"ל חי בתחיית המתים בגלגול מחילות מה שאין כן הנקבר בארץ ישראל, והב' שהמת בחוצה לארץ יש לו חיבוט הקבר, מה שאין כן במת בארץ ישראל שאין לנקבר בה חיבוט הקבר, והתועלת הג' שהמת בחוצה לארץ תכף ומיד נעשים בו רמה ותולעה וארץ ישראל עפרה כסיד שאוכל הבשר ואינו עושה רימה ותולעה, והתועלת הד' שהמת בארץ ישראל

שם סולם מוצב ארצה וגם שער השמים בה, לעלות הנשמות דרך ישרה למעלה ואין בדרך מקטרגים הדוחים ומונעים אותה מה שאין כן המת בחוצה לארץ שיש כמה קליפות וכמה מונעים ומקטרגים בארץ אחרת שיקטרגו עד שינצח את כלם ויבוא לדרך הישר דרך שער השמים, עכ"ל.

מעלות עצומות שיזכו העולים לא"י לעתיד לבא

נה] כתב החסד לאברהם [מעין שלישי, נהר כ"ב] וז"ל, וכאשר יראו אותן האנשים [בני קיבוץ גליות שיבואו ארצה יחד עם מלך המשיח] כאשר אחיהם [שימצאו כבר בא"י] נעשו בריות חדשות ופורחים באויר ללכת לדור בג"ע ללמוד תורה מפי הקדוש ברוך הוא, אז יקבצו יחד בני קיבוץ גליות ויקחו דאגה בלבבם ויהיה להם דאבון נפש ויתרעמו אז על מלך המשיח ויאמרו הלא אנחנו עם בני ישראל כמוהם ומאין זו להיות הם רוחניות בגוף ובנפש משא"כ אנחנו ולמה נגרע? וישיב להם מלך המשיח הלא כבר נודע ומפורסם מדותיו של הקדוש ברוך הוא הוא שהם הכל מדה כנגד מדה, אותן שהיו בחו"ל ואחר יגיעות רבות השתדלו לבוא לארץ ישראל כדי לזכות אל נפש טהורה ולא חשו לגופם ולממונם ובאו בים וביבשה ולא חשו להיות נטבעים בים או להיות נגזל ביבשה ולהיותם שבויים ביד אדונים קשים, ובעבור עיקר רוחם ונשמתם עשו זאת, ע"כ חזרו להיות רוחניים מדה כנגד מדה, אבל אתם שהיה בידכם לבא לארץ ישראל כמוהם ואתם נתרשלתם בעבור חמדת הממון וחששתם לאיבוד גופכם ומאודיכם ומהם עשיתם עיקר ורוחכם ונפשותיכם עשיתם טפל, לכן נשאתם אתם ג"כ גשמיים מרוחכם וכו', אבל אותן שלא חשו לגופם ולממונם כנזכר רק חשו לרוחם ולנפשם בלבד עושה עמהם השי"ת כמה טובות לעשותם בריה חדשה כנזכר ולהוליך אותם אל הג"ע התחתון, עכ"ל.

חביבות לארץ ישראל שהובא במדרשי חז"ל

אמר הקדוש ברוך הוא חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל

[נ] איתא בספרי [דברים פרשת עקב פיסקא לז] וכן אתה מוצא בדרכי מקום, שכל מי שחביב קודם את חבירו, תורה לפי שחביבה מכל נבראת קודם לכל שנאמר [משלי ח כב] ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, ואומר [שם כג] מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ, בית המקדש לפי שחביב מכל נברא לפני כל, שנאמר [ירמיה יז יב] כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, ארץ ישראל שחביבה מכל נבראת לפני כל, שנאמר [משלי ח כו] עד לא עשה ארץ וחוצות, ארץ אלו שאר ארצות, וחוצות אלו מדברות, תבל זו ארץ ישראל, ע"כ. וכיוצא בזה איתא במדרש רבה [פרשת מסעי פרשה כג] ואין לך חביבה מכולם יותר מברכת על הארץ ועל המזון שכך אחז"ל כל מי שאינו מזכיר בבהמ"ז על הארץ ועל המזון ארץ חמדה וברית ותורה וחיים לא יצא ידי חובתו אמר הקדוש ברוך הוא חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל למה שאני תרתי אותה וכן הוא אומר [יחזקאל כ] ביום ההוא נשאתי ידי עליהם ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות וכה"א [ירמיה ג] ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים, ע"כ.

אין השכינה נגלית בחוצה לארץ

[נז] איתא במכילתא [בא פרשה א] תדע שאין השכינה נגלית בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' [יונה א ג] וכי מלפני יי' הוא בורח והלא כבר נאמר אנה אלך וכו', אלא אמר יונה אלך לי בחוצה לארץ מקום שאין השכינה נגלית, ע"כ וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר [חורב פרק לה] ועוד היה ר' אליעזר אומר ברח יעקב לבא אל לבן וברח לצאת מפני לבן, ברח לבא אל לבן מניין, שנ' ויברח יעקב שדה ארם, וברח מפני לבן, שנ' ויוגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב, ולמה ברח שאמר לו הקב"ה יעקב יעקב איני יכול לשכון שכינתי עליך בחוצה לארץ אלא שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך, לפיכך ברח, ע"כ.

חביבות אבותינו הקדושים לארץ ישראל

נח] איתא במדרש [תנחומא פרשת ראה יב, כט] ירמיה הנביא צוות ואמר ואנכי אמרתי אין אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה (ירמיה ג) ארץ שחמדה אבות העולם, אברהם נתאוה לה שכן הכתוב אומר (בראשית טו) ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה, יצחק נתאוה לה שנא' לו (שם כו) גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, יעקב נתאוה לה שנא' (שם כח) אם יהיה אלהים עמדי וגו' ושבתי בשלום אל בית אבי, ע"כ. ואיתא במדרש [רבה פרשת לך לך פרק לט] על הפסוק הנאמר בתהלים [פרק נה פסוק ז] מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה הנה ארחיק נדד אלין במדבר סלה: אמר אברהם אבינו מוטב ללון במדברות של ארץ ישראל ולא בפלטיות של חוצה לארץ, ואם תאמר לא גהץ ושמח למה לא יצא, שעדיין לא הורשה, אבל משהורשה וילך אברם כאשר דבר אליו ה', אמר ר' לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור ראה אותם אוכלים ושותים ופוחזים, אמר הלוי לא יהא חלקי בארץ הזאת, כיון שהגיע לסולמה דצור ראה אותם עסוקים בנכוש בשעת הנכוש בעידור בשעת העידור אמר הלוי יהיה חלקי בארץ הזו, אמר לו הקדוש ברוך הוא לזרעך נתתי את הארץ הזאת, ע"כ.

חביבות משה רבינו לארץ ישראל

נט] עוד איתא במדרש [תנחומא ראה יב, כט] א"ר יהודה אף משה נתאוה לה שנא' (דברים ג) ואתחנן אל ה' וגו' אעברה נא ואראה וגו', ואיתא בגמרא [סוטה י"ד ע"א] דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי אמר לו הקדוש ברוך הוא כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם. ובמכילתא דרבי ישמעאל [בשלח פרשה ב] איתא רבי יהושע אומר "רב לך" דייך העולם הבא עדיין היה עומד ומבקש כל אותן הבקשות, אמר משה לפניו רבונו של עולם כלום נגזרה גזרה שלא אכנס לה לכן לא תביאו את הקהל הזה במלכות, אכנס לה כהדיוט, אמר לו אין המלך נכנס כהדיוט, עדיין היה עומד ומבקש כל הבקשות ההם אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הואיל ונגזרה גזרה שלא אכנס לארץ

לא כמלך ולא כהדיוט אכנס לה במחילת קסריון שהיא מתחת לפמייס אמר לו ושמה לא תעבור. אמר לפניו רבונו של עולם הואיל ונגזר עלי שלא אכנס לא מלך ולא הדיוט ולא במחילה של קסריון מעתה עצמותי יעברו את הירדן אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה, עכ"ל.

חביבות דוד המלך ע"ה לארץ ישראל

[ס] עוד איתא במדרש שם ואף דוד נתאוה לה שנא' (תהלים פד) בחרתי הסתופף בבית ה', מהו הסתופף, רבי תנחום ברבי חנילאי ורב, חד אמר אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אפילו יש לי פרקלטין וטרקלין בחוצה לארץ ואין לי אלא הסף בא"י בחרתי הסתופף, וחד אמר אפילו לא יהא לי לאכול בא"י אלא סיפוף של חרובין בחרתי הסתופף, הוי ואתן לך ארץ חמדה ארץ שחמדו לה האבות, ע"כ.

חביבות מלכי עכו"ם לארץ ישראל

[סא] איתא בילקוט שמעוני [שלח רמז תשמב] וכן איתא בספרי [עקב פיסקא לז] כיוצא בו אומר, צידונים יקראו לחרמון שריון, ובמקום אחר הוא אומר עד הר שיאן הוא חרמון נמצא ארבע שמות יש לו, וכי מה צורך לבאי עולם בכך, אלא שהיו ארבע מלכויות מתכחשות, זאת אומרת יקרא על שמי וזאת אומרת יקרא על שמי, והלא דברים ק"ו ומה אם פסולת ארץ ישראל ארבע מלכויות מתכחשות עליה קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל, כיוצא בדבר אתה אומר ודנה וקרית סנה היא דביר ובמקום אחר הוא אומר ושם דביר לפני קרית ספר נמצאת קרויה ארבעה שמות, וכי מה צורך לבאי עולם בכך, אלא שהיו ארבע מלכויות מתכחשות עליה, זאת אומרת תקרא על שמי וזאת אומרת תקרא על שמי, והלא דברים ק"ו ומה אם פסולת ערי ישראל [ארבע] מלכויות מתכחשות עליה ק"ו לשבחה של ארץ ישראל, כיוצא בו אתה אומר עלה אל הר העברים הזה הר נבו ובמקום אחר הוא אומר עלה ראש הפסגה נמצא קרוי שלשה שמות, וכי מה צורך לבאי העולם בכך, אלא שהיו שלש מלכויות מתכחשות עליו קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל.

[סב] עוד איתא שם הרי הוא אומר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים, ארץ חמדה ארץ שעשויה חולאות חולאות למלכים ולשלטונים שכל מלך

ושלטון שלא קנה חולאות בארץ ישראל לא עשה כלום, רבי יהודה אומר וכי ל"א מלכים שהיו לשעבר כולם היו בארץ, אלא כדרך שעושין ברומי עכשיו שכל מלך שלא קנה פלטיאות [וחולאות] ברומי אומר לא עשיתי כלום, כך כל מלך ושלטון שלא קנה פלטיאות וחולאות בארץ ישראל אומר לא עשיתי כלום. נחלת צבי, מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה כך פירות ארץ ישראל קלים לבוא מכל פירות שאר ארצות דבר אחר מה צבי כשאתה מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו כך ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה בשעה שישראל עושין את התורה, ומה צבי זה קל לאכול מכל בהמה וחיה כך פירות ארץ ישראל קלים לאכול מכל הארצות, אי קלים יכול לא יהו שמנים, ת"ל ארץ זבת חלב ודבש, שמנים כחלב ומתוקים כדבש, וכן הוא אומר אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן, מה שור זה אין בו גבוה מקרניו, כך ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, אי מה שור זה אין בו פסול אלא מקרניו כך ארץ ישראל פסולה מכל הארצות, ת"ל בקרן בן שמן שמנה היא ארץ ישראל, וללמדך שגבוה מחברו משובח מחברו, ארץ ישראל לפי שגבוהה מכל משובחת מכל שנאמר עלה נעלה וירשנו אותה וגו' ויעלו ויתורו את הארץ, ויעלו בנגב, ויעלו ממצרים, בית המקדש שגבוה מכל משובח מכל שנאמר וקמת ועלית, והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה', ואומר כי יש יום קראו נוצרים בהר אפרים קומו ונעלה ציון וגו', עכ"ל.

חביבות התנאים והאמוראים לארץ ישראל

סג] איתא בספרי [פר' ראה פיסקא פ] הביאו הרמב"ן [בהשגות לספר המצוות להרמב"ם] ובילקוט שמעוני [שם רמז תתעה] עה"פ וירשתם אותה וישבתם בה, מעשה ברבי יהודה בן בתירה, ורבי מתיה בן חרש, ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע, ורבי יונתן, שהיו יוצאים חוצה לארץ, והגיעו לפלטום, וזכרו את ארץ ישראל, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים האלה, אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, מעשה ברבי אלעזר בן שמוע, ורבי יוחנן הסנדלר, שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לציידן, וזכרו את ארץ ישראל וזקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים האלה ואת המשפטים, אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל, עכ"ל.

סד] איתא בגמרא [כתובות קי"ב ע"א] רבי זירא כי הוה סליק לא"י לא אשכח מברא למעבר נקט במצרא וקעבר, וביאר רש"י נקט במצרא יש מקום שאין גשר ומשליכין עץ על רוחב הנהר משפה לשפה ואינו רחב לילך עליו כי אם אוהזו בידיו בחבל המתוח למעלה הימנו קשור שני ראשיו בשתי יתידות אחת מכאן ואחת מכאן בשני עברי הנהר, אמר ליה ההוא צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפזיזותייכו קיימיתו, אמר ליה דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה. ר' אבא מנשק כיפי דעכו, ר' חנינא מתקן מתקליה, וביאר רש"י משה ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ שהיתה חביבה עליו ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים, ר' אמי ורבי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא וביאר רש"י קיימי משמשא לטולא, כשהשמש הגיע למקום שהן יושבין וגורסין וחמה מקדרת עליהן עומדין משם לישיב בצל ובימי הצנה עומדין מן הצל ויושבין בחמה כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת ארץ ישראל, ר' חייא בר גמדא מיגנדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. וכן כתב הרמב"ם [הלכות מלכים פרק ה הלכה י], גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו.

סה] וכתב בספר אגדת אליהו [בעל שבט מוסר מסכת שביעית י"ב ע"ב] וז"ל, ראוי לתת לב דכמו זר נחשב, שר' אבא היה מנשק סלעים וכמעט היה כאיסור לנשק את האבנים, ולכאורה י"ל דכיון דארץ ישראל היא מושב השכינה היא בעצמה קודש קדשים כתיק של ספר תורה שהוא מקודש, ונמצא נשיקת אבני ארץ ישראל כאילו מנשק את השכינה השוכן בה עכ"ל. ולמדנו מזה המאמר, דמותר לנשק אבני ארץ ישראל דרך חיבוב הארץ. עוד למדנו, שיתעגל אדם בעפר ארץ ישראל ואדרבא זהו כבודו זהו הדרו להתגלגל עצמו בעפר ארץ ישראל אשר לא זזה שכינה ממנה. עוד למדנו, לא יחוש אדם כבודו ולא על כבוד מלבושיו כדי למהר לבא לארץ ישראל. עוד למדנו, אבני ארץ ישראל וגושי העפר כבדים, וגם זה משבח ארץ ישראל שאבניה ועפרה חזקים ראויים לכל מלאכה, והכתוב משבחה על זה (דברים ח, מ) ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחשת, עכ"ל.

שבחים עצומים לארץ ישראל שהובא במדרשי חז"ל

ארץ ישראל משובחת מכל הארצות

[סו] איתא בילקוט שמעוני [פר' שלח רמז תשמב] וכן איתא בספרי [פר' עקב פיסקא לז] וז"ל, כתיב כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא, הרי זה הפסוק נאמר לישראל בשעה שיצאו ממצרים שהיו אומרים שמא לא נכנסו לארץ יפה כזאת, אמר להם המקום לא כארץ מצרים היא, מגיד שארץ ישראל משובחת הימנה, [אתה אומר] בשבח ארץ ישראל הכתוב מדבר או בשבח ארץ מצרים הכתוב מדבר, ת"ל וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים, מה היה מקום מלכות של ארץ מצרים צוען, וכן הוא אומר כי היו בצוען שריו, מה היתה פסולת של ארץ ישראל חברון, והלא דברים קל וחומר ומה אם חברון פסולת ארץ ישראל הרי היא משובחת משבחה של ארץ מצרים שמשובחת מכל הארצות, ק"ו לשבחה של ארץ ישראל, ואם תאמר מי שבנה זה לא בנה זה, ת"ל ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען, חם (לפי) שבנה זו בנה את זו, אפשר שבנה את הכעור ואחר כך בנה את הנאה, אלא בנה את הנאה ואחר כך בנה את הכעור, משל לאדם שבנה שני טרקלין אחד נאה ואחד כעור, אינו בונה את הכעור ואחר כך הנאה, אלא בונה את הנאה ואחר כך את הכעור, שפסולתו של ראשון בונה בשני, הא לפי שחברון משובחת מצוען ממצרים לפיכך נבנית תחלה, וכן אתה מוצא בדרכי המקום שכל מי שחביב מחברו הוא קדם את חברו, תורה לפי שחביבה מכל נבראת קודם לכל שנאמר ה' קנני ראשית דרכו, ואומר מעולם נסכתי מראש וגו', בית המקדש לפי שחביב מכל נברא לפני כל שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, ארץ ישראל שחביבה מכל נבראת קודם לכל שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל, ארץ אלו שאר ארצות וחוצות אלו מדברות תבל זו ארץ ישראל.

ארץ ישראל אינה חסרה כלום

[סז] עוד איתא שם ר' שמעון בן יוחאי אומר תבל זו ארץ ישראל שנאמר משחקת בתבל ארצו, ולמה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת בכל, שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום שנאמר לא תחסר

כל בה, דבר אחר תבל על שם תבלין שבתוכה זו תורה שנאמר בגוים אין תורה, מכאן שהתורה בארץ ישראל, וכן אתה מוצא בסנחריב כשבא לפתות את ישראל מה אמר להם עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם, אל ארץ יפה מארצכם אין כתיב כאן אלא אל ארץ כארצכם, והלא דברים ק"ו אם מי שבא לומר שבחה של ארצו לא אמר גנות על ארץ ישראל, ק"ו לשבחה של ארץ ישראל, ר' שמעון בן יוחאי אומר שוטה היה זה שלא היה יודע לפתות, משל לאדם שהלך לישא אשה, אמר לה [אביך מלך ואני מלך] אביך עשיר ואני עשיר אביך מאכילך בשר ודגים ומשקך יין ישן ואני מאכילך בשר ודגים ומשקך יין ישן אין זה פתוי, כיצד הוא פתוי, אומר לה אביך הדיוט ואני מלך אביך עני ואני עשיר אביך מאכילך ירק וקטניות ואני מאכילך בשר ודגים ומשקך יין ישן אביך מוליכך ברגל ואני מוליכך בגלודקא, והלא דברים ק"ו ומה אם מי שבא לומר שבחה של ארצו לא אמר גנותה של ארץ ישראל ק"ו לשבחה של א"י.

טעם פירות שונה לכל שבט

סח] עוד איתא בספרי [דברים פ' עקב פיסקא לט] רבי שמעון בן יוחי אומר, שנים עשר ארצות נתנו כנגד שנים עשר שבטי ישראל ולא שוו טעם פירות שבטו של זה לטעם פירות שבטו של זה ולא טעם פירות שבטו של זה לטעם פירות שבטו של זה ואלו הם, כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה, ארץ הרים ובקעות, ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, ארץ חטה ושעורה, ארץ זית שמן ודבש, ארץ אשר לא במסכנות, ארץ אשר אבניה ברזל, על הארץ הטובה אשר נתן לך, ארץ זבת חלב ודבש, הרי שנים עשר ארצות נתנו כנגד שנים עשר שבטי ישראל ולא שוו טעם פירות שבטו של זה לטעם פירות שבטו של זה ולא טעם פירות שבטו של זה לטעם פירות שבטו של זה, תלמוד לומר ארץ הרים ובקעות, הרים הרבה, בקעות, בקעות הרבה. רבי יוסי בן המשולם אומר, מנין אתה אומר, שכשם שנותן מטעמים בארץ כך נותן מטעמים בים תלמוד לומר ולמקוה המים קרא ימים, והלא ים אחד הוא שנאמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד, מה תלמוד לומר ולמקוה המים קרא ימים, מגיד שלא שווה טעם דג העולה מעכו לטעם דג העולה מצידון ולא העולה מצידון לעולה מפמייס, ע"כ.

ארץ ישראל שייך לבני ישראל בתנאי שעושים רצונו של מקום

סט] כ' [ויקרא פרק יח פ' כה כו כז כח] "ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישיבה", "ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוכם", "כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ", "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם", וביאר רש"י וז"ל, ולא תקיא הארץ אתכם, משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס, שאין עומד במעיו אלא מקיאו, כך ארץ ישראל אינה מקיימת עובדי עבירה, ותרגומו ולא תרוקין, לשון ריקון, מריקה עצמה מהם, עכ"ל.

ע] וכן איתא במכילתא [יתרו פרשה ב] שלשה דברים נתנו על תנאי, ארץ ישראל ובית המקדש ומלכות בית דוד, ארץ ישראל מנין, שנאמר [דברים יא טז] השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף ה' בכם וכו' ואבדתם מהרה וכו'.

עא] וכן איתא במדרש תנחומא [פ' ראה יב, כט] על הפסוק כי יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר אתה בא שמה לרשת אותם מפניך וירשת אתם וישבת בארצם: זה שהכתוב אומר קוה אל ה' ושמור דרכו (תהלים לו), שהיו סבורין ליכנס לארץ מיד, אמר להם אתם סבורים לירש את ארצם שמרו דרכו של הקדוש ברוך הוא שנא' קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה, הוא שמשא אמר כי יכרית ה' אלהיך מהו כי יכרית על תנאי הוא שאם ישמרו את התורה יכנסו לארץ, ובכל מקום שאתה מוצא כי על תנאי הוא, כי יקרא קן צפור לפניך בדרך שלח תשלח (דברים כב), כי תשא את ראש בני ישראל ונתנו איש כפר (שמות לו), כי תבנה בית חדש ועשית מעקה (דברים כב), אף כאן התנה הקדוש ברוך הוא עמהן שאינו מכרית את הגוים אלא על מנת שישמרו את התורה, עכ"ל.

עב] וכן איתא בספרא [קדושים פרשה ד פרק יב] וכן איתא בילקוט שמעוני [פרשת עקב המתחיל ברמז תתמו] ביאת ארץ מצרים רשות וביאת ארץ ישראל חובה, ארץ מצרים בין עושין רצונו של מקום בין שאין עושין רצונו של מקום הרי לכם ארץ מצרים, ארץ ישראל אינו כן אם אתם עושים רצונו של מקום הרי לכם ארץ כנען ואם לאו אתם גולים מעליה וכן הוא אומר ולא תקיא הארץ אתכם, עכ"ל. וכן ביאר רש"י על הפסוק [ויקרא פרק כה, לח]

אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים: וז"ל, דבר אחר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם: לתת לכם את ארץ כנען בשכר שתקבלו מצותי, עכ"ל.

עג] וכתב האור החיים [דברים פרק יא, כו] וז"ל, עוד יתבאר כל הכתוב על זה הדרך לפי שאמר להם בסמוך (ס"פ עקב) נחלת הארץ כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, לזה אמר להם ראה אנכי נותן וגו' פירוש נתינה זו שה' נותן לכם היום, דקדק לומר היום כי ברכה זו שאמר להם כל מקום וגו' לא נאמרה להם עד היום הזה, ואומרו ברכה וקללה פירוש יש בנתינה זו ברכה ויש בה קללה, וחזר ופירש את הברכה אשר תשמעו פירוש אם תשמעו תהיה נתינה זו לכם לברכה, ואם לא תשמעו אין זו לכם כי אם קללה שבאמצעותה יתקנאו בכם האומות ויאבדו אתכם ממנה בנקמה גדולה, עכ"ל.

כל אדם יחרד בבואו לארץ ישראל להיות ירא שמים כפל כפלים ממה שהוא בחוצה לארץ

עד] כתב בספר חרדים [פרק נט] הובאו דבריו בשל"ה הקדוש [בשער האותיות אות ק' סעי' תסב] וז"ל, אבל הבאים לא"י ואין שמים על לב כי הם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מריעות ומרוזחים, עליהם הכתוב אומר (ירמיה ב, ז) ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה, וכתוב (ישעיה א, יב) כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בא"י, אלא במוותם יגרשום חוצה ככלבים, וזה לשון פרקי רבי אליעזר פרק ל"ד, וכל הרשעים בא"י נפשותם נשלכות לחוצה לארץ שנאמר (שמו"א כה, ט) ואת נפשך אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, ולעתיד לבא הקדוש ברוך הוא אוחו בכנפות הארץ ומנער אותה מכל טומאה ומשליכן לחוצה לארץ, שנאמר (איוב לח, יג) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה: וכתב הרמב"ן (בפרשת אחרי מות) שהזכיר הכתוב בעריות ותטמא הארץ ואפקוד עונה, אע"פ שהעריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ, מכל מקום עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה', וכן שנו בסיפרא ולא תקיא הארץ אתכם, ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עבירה, והנה הכותיים לא היו עושים בארצם, ובבואם בארץ ה' ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממתים אותם, לכן כל אדם יחרד

בבואו אל ארץ ישראל להיות ירא שמים כפל כפלים ממה שהוא בחוצה לארץ, וידע כי בבית המלך הוא יושב, עכ"ל.

[עה] וכן כתב החיי אדם בספרו שערי צדק [שער משפטי הארץ ח פרק יא] וז"ל, ואמנם לא כל הרוצה ליטול השם לעלות יעלה, אף על גב דבמתניתין (סוף כתובות קי ע"ב) איתא הכל מעלין כו', היינו דוקא מי שיש בידו לקדש את עצמו שם ולהתטהר ולעבוד ה' תמיד בכל לבו, והוא נקי כפיים ובר לבב כדכתיב [תהילים כד, ג] מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפיים ובר לבב, ורוצה לומר נקי כפיים בין אדם לחבירו לאחר שיתקן כל מה שחטא בין אדם לחבירו, לא מבעי בדברים הנוגעים בממון, שלא יועיל לו אפילו הביא כל אילי נביות וכל הסיגופים ותעניות וכל המצות לא יועיל לו עד שיחזיר את הגזלה או את התשומת יד, אלא אפילו אם חטא לחבירו בדברים צריך לפייסו עד שיתרצה, וזה כולל כל המצות שבין אדם לחבירו, ואחר כך בר לבב והוא כולל כל הדינים שבין אדם למקום וכן כתב בכלבו סי' קכז בשם מהר"ם, וכן כתב השל"ה בשם החרדים שמי שאינו מתקדש ומתטהר שם מוטב שלא יעלה, עכ"ל.

מי שהולך לא"י לשם שמים להתנהג בקדושה ובטהרה אין קץ לשכרו

[עו] וכיוצא בזה כתב בספר תשב"ץ [סימן תקנט] וז"ל, וששאלת עיקר מצוה ללכת לא"י, איני יודע אלא כמו שמפורש בסוף מסכת כתובות (דף קיא) ואם מוחלין לו כל עונותיו מפורש במסכת כתובות, ובלבד שיהא פרוש מכאן והלאה ויזהר מכל מיני עון ויקיים כל מצות הנהגות בה שאם יחטא בהם יענש יותר על העבירות שיחטא שם מבחוצה לארץ כי ה' אלוהינו דורש אותה תמיד ועיני ה' בה והשגחתו בה תמיד ואינו דומה המורד במלכות בפלטין למורד חוץ לפלטין, והיינו ארץ אוכלת יושביה וכן נמי ולא תקיא הארץ וגו' לפי שהיא מקיאה עוברי עבירה והיינו דכתיב ושמו עליה אויביכם דאפילו העכו"ם שבה אינם מצליחים מחמת שהם עוברי עבירה ועל כן ארץ ישראל עכשו שממה היא ואין בה עיר מוקפת חומה ומיושבת כמו בשאר ארצות, ואותם שהולכים לשם ורוצים לנהוג בה קלות ראש ובפחזותם להתקוטט שם קורא אני עליהם ותבואו ותטמאו את ארצי ומי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, אבל מי שהולך לשם לשם שמים להתנהג בקדושה ובטהרה אין קץ לשכרו ובלבד שיוכל להתפרנס שם, עכ"ל.

קודם כניסתו לא"י יכנס במים להעביר מעליו כל טומאה ולקבל עליו קדושה

עז] עוד כתב שם החיי אדם וז"ל, כתבו המקובלים כל ארץ ישראל מסובב במים, הירדן מן המזרח, וים המלח ונחל מצרים מן הדרום, וים הגדול מן המערב, ופרת מן הצפון, לרמוז שקדם כניסתו יכנס במים להעביר מעליו כל טומאה ולקבל עליו קדושה, עכ"ל.

טעם למה לא תקנו ברכה על ישוב ארץ ישראל

עת] כתב הגה"צ הרב שלמה וולבה זצ"ל בספרו מצוות השקולות [דף נב] וז"ל, ישוב ארץ ישראל היא מצוה רבה, והיה לכאורה מן הראוי לברך עליה ומה נאה היה אילו כל מי שזכה לשבת בא"י היה מברך כל יום אקב"ו לשבת בא"י, ולמה לא תקנו ברכה זו. ונראה לומר ששיבת ארץ ישראל אינה תכלית עצמית. על גן עדן נאמר ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, הרי גם שם היתה התכלית למהוי פלח באוריתא ולמנטר פקודהא [תרגום יונתן בן עוזיאל], ארץ ישראל היא דרגא אחת למטה מגן עדן, וגם בה תכלית ישיבתה היא עבודת התורה ושמירת המצוות, ועל מצוה שהיא הכנה למצוות אחרות לא מברכין. ויעויין בב"ח [או"ח סימן מ"ז] המבאר הא דנדירים [פ"א ע"א] על מה אבדה הארץ וכו' שאין מברכין בתורה תחילה. הב"ח מבאר באריכות שכוונת השי"ת היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה, ואם היו עוסקים בתורה בכוונה זו היו המה מרכבה והיכל לשכינתו ית' כי היכל ה' המה ובקרבת ממש היתה השכינה קובעת דירתה, והארץ כולה היתה מאירה מכבודו. וכשלא נתכוונו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה מהארץ, נסתלקה השכינה מהארץ ועלתה למעלה, והארץ נשארה בגשמיותה בלי קדושה וזה היה גורם חורבנה ואבדתה. נמצא כי תכלית ישיבתנו בארץ הקודש היא עסק התורה וקיום המצוות, ועי"ז תאיר גם הארץ מכבודו ית'.

זוהי התכלית: הכלל ישראל ישב על אדמתו, עוסק בתורה ושומר המצוות בקדושה ובטהרה, והשכינה שורה עליו. זוהי בחינת של נצח עלי אדמות, ועל דבר זה נכרתה ברית זו כי כך יהיה, במהרה בימינו. ע"כ.

ע"ט] ובחשוקי חמד [להגאון רב יצחק זילברשטיין שליט"א כתובות דף קיא ע"א] כתב וז"ל, ויש להוסיף שיתכן שהברכה בברכת המזון: נודה לך ה' אלקינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה... בא"י על הארץ ועל המזון, ברכה זו כוללת את מצוות ישוב ארץ ישראל.

ארץ ישראל נקנית ביסורין

פ] איתא בגמרא [ברכות דף ה ע"א] תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין אלו הן תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא, תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, ארץ ישראל דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, העולם הבא דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר.

פא] וביאר המהרש"א שם וז"ל, א"י נתנה ע"י יסורין הוא הוראה שלא נתנה הארץ לאכול פירותיה ולהתענג מרוב טובה כי יבא בזה לידי מרד בה' ח"ו כדמפורש בפירוש זה בסוף הענין פן תאכל וגו' ורם לבבך ושכחת וגו'.

פב] ונראה לבאר עוד למה ארץ ישראל נקנה ביסורים לפי מה שכתב השל"ה הקדוש [שער האותיות אות קו"ף אות תס] על הפסוק 'והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה (דברים כו, א), שסופי תיבות נכ"ה, והוא מלשון מנכה לו מן הדמים, וכדפירש רש"י בפסוק (במדבר כב, ו) 'אולי אוכל נכה בו', ופירוש הענין, שעל ידי הצרות שבארץ ישראל מתנכים ומתמעטים העונות, והעם היושב בה נשוא עון, וכתיב (דברים לב, מג) 'וכפר אדמתו עמו', ע"ש. ויוצא לפי זה שהיסורים שיש לבני ישראל זה לטובה כדי לכפר על העונות ועל ידי זה הם מתעלים ממדרגתם והם תמיד במצב של 'והעם היושב בה נשוא עון'.

פג] שוב מצאתי שכן כתב השל"ה [פרשת לך לך תורה אור אות ט] וז"ל, וזהו ענין שלש נתנו על ידי יסורין וחד מנייהו ארץ ישראל (ברכות ה א), ובהיותנו במעלה גדולה בארץ ישראל קרובים אל השם יתברך, אז אדרבה 'כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך' (דברים ח, ה), והיה מקוים בנו 'רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם [את כל] עונותיכם (עמוס ג, ב). ותיכף ומיד כשחטא איזה חטא איש צדיק, היה הקדוש ברוך הוא שולח לו יסורין לנקותו. ואין לך טובה גדולה מזה, ועל זה אמר (ישעיה לג, כד) 'ובל

יאמר שכן חליתי [העם הישב בה] נשא עון, כי היה לו לנשיאת עון. וכבר הארכתי במוסר הזה בשער האותיות באות ק' קדושה (ח"א שם אות קטנה תנח תס), מקדושת ארץ ישראל, שאל יתרעם מי שדר בארץ ישראל כשהוא חסר כל טוב או מוכה ביסורין, כי אדרבא זהו לו לטובה, והכל מצד החסד לכפרת עון. ועל זה רמזו במסכת כתובות (קיא א), אמר רבי אלעזר כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, עכ"ל.

לקבל את השפע המושפע ממרום על הארץ ויושביה יש תנאי להיות "מודה בארץ"

[פד] כתב מרן רבי חיים שמולאביץ זצ"ל [שיחות מוסר מאמר צ'] וז"ל, עד הנהר הגדול נהר פרת (דברים א' ז'), ופירש"י מפני שנזכר עם ארץ ישראל נקרא גדול, משל הדיוט אומר עבד מלך, מלך. ופי' הרא"ם שבאמת היה קטן מכל הנהרות, שהרי נמנה לבסוף בפרשת בראשית, ונקרא גדול משום שנזכר עם אר"י. הנה נהר פרת אינו מארץ ישראל, אלא כיון שנזכר עם אר"י, נתגדלה חשיבותו עד שקראוהו הכתוב הנהר הגדול, וק"ו שא"י מחשיבה את הנמצא בה, שזוכה לעליה רוחנית גדולה כשהוא בה, וכמו שאמרו וזהב הארץ ההיא טוב (בראשית ב' י"ב), אין תורה כתורת אר"י (ויק"ר פי"ג ה'), הרי שאותם לומדי תורה כשלומדים אותה באר"י תורתן מעולה יותר, וכן אמר הכתוב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים (מיכה ד' ב'), והכוונה לאר"י כמבואר בברכות (ס"ג ב). וכך אמרו שאין הנבואה נגלית אלא באר"י, ויונה הנביא ברח תרשישה כדי שלא תשרה עליו הנבואה, (עי' ילקוט ריש יונה, ועי' רד"ק ואבן עזרא יונה א' ב'), הרי שאפילו אדם שהיה באר"י וזכה למעלת נבואה, כשיוצא לחו"ל הוא מתקטן ואין הנבואה שורה עליו. והנה יש להתפלא עלינו, שאנו נמצאים באר"י, ואין אנו מרגישים כראוי את גודל המעלה הנרכשת לנו ע"י שהותנו בארץ. ופשוט דבר נמצא בדברי חז"ל (דברים רבה פ"ב ח'), אמר משה רבינו לפניו, רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ישראל ואני איני נכנס אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו לא נקבר בארצו, יוסף הודה בארצו מנין, גבירתו אומרת "ראו הביא לנו איש עברי" (בראשית ל"ט י"ד), ולא כפר אלא אמר "גנוב גונבתי מארץ העברים (שם מ' ט"ו), אתה שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצו, כיצד בנות יתרו אומרות איש מצרי הצילנו מיד הרועים והוא שומע ושותק וכו'. והדברים מפליאים, הרי באומרו "איש מצרי" כפרו גם ביהדותו של משה, והוא שומע

ושותק, ולא מצינו ע"ז שום תביעה על משה רבינו, ואולי משום שהיה בסכנה אם היה מגלה שהוא יהודי, ומ"מ כיון "שלא הודה בארץ" לא נקבר בארץ, שעל זה שלא הודה בארץ לא הועילו שום סיבה וטעם שהיו לו, ואף טעמים אלו שמועילים שלא לגלות אשר הוא יהודי, (והוא משום שאינו בתורת עונש, אלא הוא ענין של מציאות, שכל שאינו מודה בארץ אינו שייך לארץ, ואין מועיל מה שיש לו טעמים וסיבות לכך, דמ"מ אין הארץ "רוצה" בו) ומבואר מזה לימוד לנו, כי לקבל את השפע המושפע ממרום על הארץ ויושביה, כאמור "תמיד עיני ה' אלוקיו בה וגו'" (דברים י"א י"ב), יש תנאי להיות "מודה בארץ", והרגשה זו מכשירה את האדם להכנס תחת ההשפעה שבארץ.

והנה כתוב "ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה (בראשית ל"ג י"ט), ופי' באבן עזרא, הזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לא"י, מי שיש לו חלק בה חשוב הוא כחלק לעוה"ב, והובא ברמב"ן שם. הנה מלבד המצוה שבישוב אר"י, הרי עצם קניית חלק בארץ היא כקניית חלק לעוה"ב. אך נראה שגם בזה צריך שיהיה "מודה בארץ", ולהרגיש את גודל חשיבות קנין חלק בארץ, וע"י כן הוא חשוב כקונה חלק לעוה"ב. ומצינו בבנות צלפחד שאמרו, "תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו (במדבר כ"ז ד'), וברש"י (שם כ"ז ס"ד) שעל הנשים לא נגזרה גזרת מרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ, האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה, והנשים אומרות תנה לנו אחוזה (וכע"ז במדרש רבה פכ"א י'). מצאו חז"ל שבקשת הנחלה שלהם לא היתה בקשה לקבל רכוש סתם, אלא באה משום חביבות הארץ, שהכירו במעלת קניית חלק בארץ וחבבו את הארץ, וע"י כן זכו להכנס לארץ וניצלו מגזירת המרגלים. ויתכן שזהו ג"כ הטעם שנמחל לישראל על חטא העגל, ואילו חטא המרגלים לא נמחל להם, ומתו כולם במדבר, ומשום שכיון שהוציאו דיבת הארץ רעה ולא רצו בה, ממילא אינם שייכים לארץ ואינם ראויים להיות בארץ, עכ"ל.

תפילה להולך לארץ ישראל מהפלא יועץ

יהי רצון מלפניך ה' או"א שתזכנו לשכון כבוד בארצנו ארץ הקדושה לאורך ימים ושנות חיים עד כל ימי חיינו ולא נצטרך לצאת ממנה לחו"ל ונשב בהשקט ובשלווה ותתן לנו כח ובריאות ויכולת מספיק וחוזק ואומץ וישוב ופרנסה טובה בהיתר ובנחת ובריוח לעמוד על המשמר בעבודתך. ותזכנו

לשוב שם בתשובה שלימה לפניך. ולתקן כל אשר עותנו ולהשלים תיקון נר"ן ושם תהא מנוחתנו בתשובה שלימה ומע"ט. ונזכה ונחיה ונירש טובה וברכה לחיי העולם הבא למען יזמך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך. ותן כח ביד המחזיקים בידינו שיוכלו להתמיד להחזיק בידינו ולא יארע להם שום דבר המטריד ומונע מלהחזיק בידינו, וברך ה' חילם ופועל ידם תרצה ויהיו שבעים רצון ומלאים ברכת ה' לא יבושו בעוה"ז ולא יכלמו בעוה"ב. ונשמע ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות מארבע כנפות הארץ ותזכה גם ליוצאי חלצינו ולכל המחזיקים בידינו לעלות לשכון כבוד בארצינו ארץ הקדושה בשמחה ובטוב לב. ונפוצותינו כנס מארבע כנפות הארץ והעלינו בשמחה לארצינו אלוהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו שובה עלינו בהמון רחמך בגלל אבות שעשו רצונך בנה ביתך כבתחילה וכוונן בית מקדשך על מכונו הראנו בבנינו שמחנו בתיקונו והשב שכינתך לתוכו והשב כהנים לעבודתם ולויים לדוכנם לשירם ולזמרם והשב ישראל לנויהם. עננו אבינו עננו אל תפן לרשענו ואל תתעלם מלכנו מבקשתינו כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמך הרבים עשה למען רחמך הרבים ולמען אברהם אבינו, יצחק אבינו וישראל עבדיך ולמען משה ואהרן יוסף ודוד ולמען כל הצדיקים זי"ע. עשה למען שמך וכו':

חלק ב'

בענין אם יש מצוה לדור בארץ ישראל בזמן הזה ואם הוי מצוה מן התורה

[א] הנה ידועה היא דעת הרמב"ן בספר המצוות [שכחת העשין מצוה ד] שישוב ארץ ישראל הוא מצות עשה לדורות, ונכלל במנין המצוות, ומתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות, וכן כתב בפירושו על התורה [במדבר פרק ל"ג נ"ג] על הפסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה וז"ל, על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה' וכו' ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה, עכ"ל.

[ב] וכן דעת התשב"ץ [בח"ג ס"ב] ושו"ת הרשב"ש [סימן ב], וזה בניגוד לדעת הרמב"ם שלא כלל מצוה זו במנין המצוות שלו אלא שהאחרונים ביארו כל אחד לפי דרכו למה הרמב"ם לא מנה מצוה זו במנין המצוות, יש אומרים שלפי הרמב"ם הוי מצוה רק מדרבנן ויש אומרים שגם לפי הרמב"ם הוי מצוה דאורייתא ויבואר בהמשך בעה"י.

[ג] והנה כמה מגדולי הפוסקים שנקטו בעיקר כשיטת הרמב"ן והתשב"ץ והרשב"ש, שמצות ישוב א"י הוי מצוה דאורייתא, כ"כ בספר חרדים [מצוות התלויות בא"י פרק א טו] וז"ל, מצות עשה מן התורה לדור בא"י שנאמר וירשתה וישבת בה ואז"ל שמצוה זו שקולה כנגד כל מצות ע"כ. וכן כתב בשו"ת המבי"ט [חלק א סימן קלט] וז"ל, כ"ש מצות ישיבת א"י שהיא חמורה

כמו שאחז"ל שדוחה את הכיבוד וכו' ועוד דהכא איכא תרי עשה מצות ישיבת א"י ומצות קיום נדרו שנדר לעלות ולדור, ע"ש. וכן כתב בשו"ת מהרי"ט [חלק ב יורה דעה סימן כח] וז"ל, ארץ ישראל ומצות ישיבתה הוא אפי' בזמן הזה בחרבנה כמ"ש הרמב"ן ז"ל בפ' המצות מקרא דוירשתם אותה וישבתם בה וכו' ע"ש. וכן כתב היעב"ץ בספרו מור וקציעה [סימן שו] וז"ל, אך מצות ישוב א"י מ"ע של תורה היא וישבתם בה, כמ"ש רמב"ן, גזרת מלך היא עלינו ואינה צריכה טעם, מה גם הטעם גלוי, כי נחלת ה' היא אשר בחר לשכנו, ולשבת בניו עליה, לא להגלות מעל שולחנו, הדר בא"י יש לו אלוה, וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה [כתובות קי, ב], על כן רצו עבדיו את אבניה וגו', עכ"ל. וכן כתב השל"ה [שער האותיות אות הקו"ף אות תנז] וז"ל, מצות עשה מן התורה לדור בארץ ישראל, שנאמר (דברים כו, א) 'וירשתה וישבת בה', ואמרו רבותינו ז"ל בספרי (ראה, עט) שמצוה זו שקולה כנגד כל מצות התורה, ע"כ. וכן כתב בספר פאת השולחן [פ"א ס"ק י"ד] שהעיקר להלכה כהרמב"ן והתשב"ץ והרשב"ש שמצוה מן התורה לדור בא"י גם בזמן הזה, שנאמר וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות, ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה שלא מסתבר שיהיה שקול ככל המצוות אם זה רק מצוה דרבנן ע"ש.

דעת הרמב"ם אם יש מצוה בזמן הזה

[ד] ונראה שאף להרמב"ם שלא מנה מצוה זו בתרי"ג מצוות מ"מ ודאי שהוא מודה שיש מצוה לדור בארץ ישראל [אלא שנחלקו האם זה מצוה דאורייתא או דרבנן] והנה כמה מקומות שמוכח שגם להרמב"ם יש מצוה, בהלכות מלכים [פרק ה הלכה יב] כתב וז"ל, לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, ובפורעניות הוא אומר ואל אדמת ישראל לא יבאו, עכ"ל. וברור שהלשון לעולם משמע גם בזה"ז. וכן כתב הרמב"ם בהלכות עבדים [פרק ח הלכה ט] עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם, רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה, ודין זה בכל זמן "אפילו בזמן הזה" שהארץ ביד עכו"ם, עכ"ל. וכן כתב בהלכות אישות [פרק יג הלכה יט] וז"ל, במה דברים אמורים מחוצה לארץ לחוצה לארץ או מארץ ישראל לארץ ישראל

אבל מחוצה לארץ לארץ ישראל כופין לעלות אפילו מנוה היפה לנוה הרע ואפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו גוים מעלין, ואין מוציאין מארץ ישראל לחוצה לארץ ואפילו מנוה הרע שרובו גוים לנוה היפה שרובו ישראל, עכ"ל. וכן כתב בשו"ת הרמב"ם [הלכות אישות פרק יג] שאיש שביקש לעלות לא"י והוא מוחזק בכשרות ולא היה בינו ובין אשתו מריבה בשום פנים אז יש לחייב אשתו לעלות עמו לא"י ע"ש.

ה' וכל זה הביא השו"ע להלכה [אבן העזר הלכות כתובות סימן עה] וא"כ מוכח שמדובר גם בזה"ז, וכן מוכח לשון הרמב"ם בהל' שבת [פ"ו הלכה יא] הליקח בית בא"י מן הנכרי מותר לומר לו לכתוב שטר בשבת, שאמירה לעכו"ם בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב א"י לא גזרו בדבר זה. ועיין במג"א (סי' ש"מ סק"י) שדעת הרמב"ם כל כתב הוא מן התורה, וממילא מוכח דמשום מצוות ישוב א"י מתירין שבות גם באיסור דאורייתא. ומוכח מכל זה שגם לפי הרמב"ם יש מצוה לדור בארץ ישראל דאל"כ מאי כולי האי.

האם לדעת הרמב"ם יש מצוה דאורייתא או דרבנן

[ו] כתב בשו"ת הרשב"ש [סימן ב] וז"ל, בענין העליה לא"י הארכת לכתוב ואני אשיבך דבר בקצרה. אין ספק שהדירה בא"י היא מצוה גדולה בכל זמן בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, וא"ז הרמב"ן ז"ל מנה אותה מכלל מצות עשה כמו שנאמר וירשתם אותה וישבתם בה, וכן היא דעת א"א הרשב"ן ז"ל בספר זוהר הרקיע שחיבר. ואף לדברי הר"מ ז"ל שלא מנאה מכלל מצות עשה, מ"מ אם אינה מצוה נמנית היא מצוה מדרבנן, וזה מזולת תועלות אחרות נמשכות ליושב בה, עכ"ל. וכן כתב בשירי כנסת הגדולה [הגהות הטור יורה דעה סימן רלט לג] שלפי הרמב"ם הוי מצוה דרבנן ע"ש.

[ז] והאבנ"ז [י"ד תנ"ד אות ה'] כתב וז"ל, ואמנם טעם הרמב"ם נ"ל דהנה במצוה ל"ג כתב הרמב"ן שלדעתו ימנה עשיית ארון וכפורת מצוה בפ"ע, והמגלת אסתר כתב מפני שארון נגנו ולעתיד לבוא יתגלה ולעולם לא יצטרך לעשות אחר. ואין דבריו נכונים בעיני שהרי הרמב"ם מנה מצות החרם תחרימם דז' אומות [עשה קפ"ז] ול"ת דלא תחי' כל נשמה [ל"ת מ"ט] וכתב דאף שכבר אבד זכרם חשיב נוהגת לדורות משום שאלו ה' בעולם היינו מצווין להחרימם,

וכ"ש שמתעם זה ימנה עשיית ארון וכפורת משום שאלו הי' נאבד היינו מצווין לעשות אחר, אך התירוץ הנכון מ"ש בס' מעיין החכמה סי' ע"ד משום שעיקר תכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת כדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכבר אמרו [סוכה ה ע"א] מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים ולסבת זה ארון תשעה וכפורת טפח וכתיב ונועדתי לך וגו', ועוד הביא פסוקים מדברי קבלה המורים שתכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת ע"כ אין למנותם לשתי מצוות, ומנה ביהמ"ק שהיא מצוה לעצמה והוא לצורך ארון וכפורת ע"ש דבריו כי נעמו. וזה עצמו נ"ל הטעם בענין ישיבת א"י דמצוות החרם תחרימם היא כדי שאנחנו נשב בארץ שהרי יהושע שלח פרגמטוטין מי שרוצה לפנות יפנה הגרגשי עמד ופנה ולא עשה לו כלום [ירושלמי שביעית טז ע"ב] ע"כ לא נמנה החרם תחרימם וישיבת א"י לשתיים ומנה רק מצוות החרם תחרימם. והרמב"ן לטעמי' שמנה עשיית ארון וכפורת [הגם שבמנין ששכח הרמב"ם לא מנה, היינו דלא ברירא לי' אולי הוא בכלל משכן] ע"כ מנה גם ישיבת א"י וזה פשוט: העולה מזה שאין סמך כלל מהרמב"ם לומר שאינו נוהג בזה"ז והדבר ברור שנוהג בזה"ז, עכ"ל.

ח] ובשו"ת לבושי מרדכי [ליקוטי תשובות סימן קמא] כתב וז"ל, והא דלא מנה הרמב"ם למ"ע, י"ל לפי מ"ש בשורש ז' וי"א כי דקדוקי והקדמות הכשר המצוות אין לחשבן במנין המצוות, כמו שאין לחשוב כל מעשה הקרבנות בפרטות למ"ע, וכיון שהרמב"ם חושב בפ"ה מה' מלכים מלחמת מצוה להכרית ז' עממים וזכר עמלק, א"כ ישיבה וירושה בכלל, כי אי אפשר לצייר מ"ע ז' עממים בלא ירושה וישיבה בארצנו, וזה אחד מהכשר ודקדוקי מצוה, כי איך נעשה מלחמה בלא ירושה וישיבה בארצנו, וגם מקרא מלא כתיב [דברים כה, יט] והיה בהניח וגו' עכ"ל.

ט] ובשערי עזרא [ח"ב סי' קנ"ה] כתב שגם להרמב"ם יש מצוה עכשיו לדור באר"י וניתן ללמדה ממ"ע של לא תסגיר עבד אל אדוניו שמנאה הרמב"ם בכלל תרי"ג מצוות, והרי הדברים ק"ו אם עבד שאינו חייב בכל המצוות צותה התורה שלא להחזירו לחו"ל ק"ו לכל אדם ומצוה זו למד הרמב"ם שיש מצוה לדור בא"י גם בזה"ז ע"ש.

האם מצוות ישוב א"י היא מצוה בעצם או רק הכשר לקיים מצותיה

[י] ובדברי יששכר [סימן קמ"ט] ביאר שגם לדעת הרמב"ם יש מצוה מן התורה לדור בא"י אלא שהרמב"ם למד דמצות ישוב א"י אינה תכלית בפני עצמה אלא לקיים מצוותיה, וראיה ממש שכתוב בגמרא [סוטה דף יד עמוד א] מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, ולכאורה הלא ישיבת הארץ היא מצוה בפני עצמה ולמה ביקש משה בגלל המצוות התלויות בארץ אלא שתכלית המצוה היא קיום מצותיה ולכן לא מנה הרמב"ם בספר המצות. וכן כתב בשולי האדרת שבסוף חידושי הרמב"ן על מסכת גיטין ע"ש.

[יא] אלא שעייין במשך חכמה [דברים פרק יא לא] שדחה ראייה זו וז"ל, וירשתם אותה וישבתם בה. דעת הרמב"ן דשיבת ארץ ישראל בעשה. והרד"מ בחידושי תמה ממה דדריש ר' שמלאי במסכת סוטה (יד, א) מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימים אלא בארץ ישראל אכנס אני לארץ כדי שיתחייבו כולן על ידי. ומאי מקשה, הלא ישיבת ארץ ישראל עשה היא בעצמה! יעויין שם. ולא קשה מידי, דלפי זה בני גד ובני ראובן לא יקיימו מצות ישיבת ארץ ישראל, ובודאי אינו כן, דקיימו גם בארץ סיחון ועוג מצוה זו שזהו האמורי מה שאמר (במדבר לג, נג) "והורשתם את הארץ וישבתם בה". ואם כן מדוע היה משה מבקש ליכנס לארץ, ודאי כל זמן שלא היה כיבוש וחילוק הארץ, היו מקיימים בזה ישיבת ארץ ישראל. וזה פשוט.

[יב] וכן ראיתי בשו"ת יבי"א [חלק י"א יו"ד סימן ל"ד] והעלה שמצות ישוב ארץ ישראל היא מצוה בעצם היא ולא רק הכשר לקיים מצותיה והביא כמה ראיות בזה ע"ש. והראיה שהביאו ממש יש לדחות שכיון שגזר הקב"ה על משה שלא יכנס לארץ הם מצד עונש הם מצד כפרה לדור המדבר נמצא שחפצו ורצונו של הקב"ה שלא יכנס לארץ ישראל ומאי אולמיה האי עשה של מצות ישיבת הארץ מהאי עשה שגזר הקב"ה שלא יכנס לארץ ישראל רק חשב

שבכדי לקיים הרבה מצוות התלויות בארץ כדאי להפציר אולי יש תקוה לבטל הגזרה עד שאמר לו הקב"ה מעלה אני עליך כאילו עשיתם ע"ש.

יג] ועיין עוד בשו"ת מהרי"ט [יור"ד סי' כח] שהאריך להוכיח שמצות ישוב ארץ ישראל היא בעצם מצוה היא ולא רק הכשר לקיים מצוה וז"ל, ועוד דעיקר הטעם משום קדושת ארץ ישראל ומצות ישיבתה הוא אפי' בזמן הזה בחרבנה כמ"ש הרמב"ן ז"ל בפ' המצות מקרא דוירשתם אותה וישבתם בה ומייתי עובדא דספרי עד ששיבת א"י שקולה כנגד כל המצות ואי משום קיום המצות התלויות בה אשה מאי עבדתה במצות אלו שתהא כופה את האיש לעלות הרי אמרו בפ"ק דקידושין לענין כבוד אב ואם איש יש ספק בידו לעשות אשה אין ספק בידו לעשות מפני שרשות אחרים עליה וכ"ש לשאר מצות וכ"ש מצות התלויות בארץ דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה ואיהו הוא דמחייב במצות התלויות בקרקע ולא היא ולמה תכוף את בעלה לעלות לא"י. ותו עבד מה שייך במצות התלויות בארץ דאמרי' לאיתויי עבד שברח מח"ל לארץ דאמרי' ליה זבניה הכא וזיל משום ישיבת ארץ ישראל ואמרי' נמי הכל מעלין לאיתויי עבדים ופרשו הרמב"ם ז"ל בפ' ח' מה' עבדים בעבד כנעני שאמר לעלות לא"י שכופין את רבו לעלות עמו וכן כתבו בשם הראב"ד ז"ל, עכ"ל.

דעת המגילת אסתר

יד] כתב המגילת אסתר שם וז"ל, נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמצות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד וכל זמן שלא גלו מארצם אבל אחר שגלו מעל אדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח, כי אדרבא נצטוינו לפי מה שאמרו בסוף כתובות (דף קי"א) שלא נמרוד באומות ללכת לכבוש את הארץ בחזקה והוכיחו מפסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו', ודרשו בו שלא יעלו ישראל בחומה. ומה שאמר הרמב"ן שהחכמים אמרו כי כבוש הארץ היא מלחמת מצוה, זהו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות. ומה שאמר עוד שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ, זה דוקא בזמן שבית המקדש קיים אבל עכשיו אין מצוה לדור בה, וכן פירשו התוס' שם גבי הוא אמר לעלות, ועוד ראייה שאין בו מצוה ממה שאמרו ג"כ התם כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בכלה יובאו ושמה יהיו, ואם היה מצוה בדירת א"י בכל הזמנים איך יבא נביא אחר משה לסתור את דבריו והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכ"ש לסתור. והמאמר שהביא מספרי שבכו

וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה, נ"ל שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה לפי שהיה הבית חרב היו בוכים והראיה ממה שקרעו את בגדיהם שנראה שעל החרבן היו מתאבלים, שאם מצוה זו היתה נוהגת גם לאחר החרבן למה בכו וקרעו את בגדיהם והלא גם עתה היו יכולים לקיימה, לכך נאמר שבדאי מצוה זו אינה נוהגת אחר חורבן הבית שיבנה במהרה בימינו אמן, עכ"ל.

האחרונים דחו דברי המגילת אסתר

[טו] ועיין בשו"ת אבני נזר [יורה דעה סימן תנד] שדחה דבריו וז"ל, והמגלת אסתר כתב שטעם הרמב"ם שלא מנאה משום שאינה נוהגת בזמן הגלות, והא דספרי כתב ליישב שבכו מפני שלא הי' יכולין לקיים המצוה בזמן הגלות. והנה הדבר ברור שבעל מגלת אסתר לא ראה הספרי בעצמו רק מה שהביא הרמב"ן כי בספרי פרשת ראה המעשה הזאת ושם מפורש בזה"ל וחזרו ובאו למקומם אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה ככל המצוות. ועוד שם בספרי שהלכו לחו"ל ללמוד תורה בנציבים אצל ריב"ב וכשזכרו א"י חזרו ומסיים כדלעיל, הנה שהמצוה בזה"ז וע"כ חזרו אפי' מת"ת לקיים ישיבת א"י ששקולה ככל המצוות, עכ"ל. וכן כתב הפאת השולחן [פ"א ס"ק ג] ע"ש.

[טז] ועוד יש לתמוה לפי המגילת אסתר שכתב הטעם שהרמב"ם לא מנה בספר המצוות דמאחר שגלו מעל אדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח, והרי הרמב"ם כתב כל מעשה הקרבנות וכל דיני טומאה וטהרה ועוד מצוות שנוהגות רק כשיבא המשיח, שוב מצאתי שכן הקשה האבנ"ז [שם ס"ק ד] וז"ל, וגוף דבריו שאמר שמה שלא מנה הרמב"ם ישיבת א"י משום שאינה נוהגת בזה"ז ולא הוה מצוה נוהגת לדורות אינו כלום דא"כ למה מנה תרומות ומעשרות וחלה שאינן נוהגין בזה"ז, ואפי' בימי עזרא לא נהגו מה"ת לדעת הרמב"ם [תרומות פ"א הכ"ו]. והדבר פשוט שמצוה שנוהגת לימות המשיח חשיב נוהגת לדורות, עכ"ל.

[יז] ובשו"ת יבי"א [חלק י"א יו"ד סי' כח] כתב שדברי המגילת אסתר מפליאים מאוד שהרי הרמב"ם כתב [הלכות אישות פרק יג הלכה כ'] שכופין לעלות לא"י ובהכרח שיש מצוה גם בזמן הזה כמו שכתב בשו"ת הרמב"ם [הלכות אישות פרק יג] שאיש שביקש לעלות לא"י והוא מוחזק בכשרות ולא היה בינו ובין אשתו מריבה בשום פנים אז נחייב אשתו לעלות עמו לא"י ע"ש,

ועיין לעיל מה שהבאנו מכמה מקומות שמוכת מהרמב"ם שיש מצות ישוב ארץ ישראל גם בזמן הזה, וכן מדויק מהרמב"ם הלכות עבדים [פרק ח הלכה ט] שכתב עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם, רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה, ודין זה בכל זמן "אפילו בזמן הזה" שהארץ ביד עכו"ם, ע"ש. וא"כ מוכח שגם לפי הרמב"ם יש מצוה בזה"ל לגור בארץ ישראל.

[ח] ועיין בספר ארץ חמדה [עמוד ל"ג] שכתב שגם לפי המגילת אסתר שאין מצוה זו נוהגת היום זה שייך רק בזמן שיד אומות העולם תקיפה על ישראל אבל כשאומות העולם מסכימים שארץ ישראל ישאר ליהודים ממילא חזר המצוה למקומה גם לפי המגילת אסתר. וכיוצא בזה כתב האבנ"ז [שם אות נו] וז"ל, איברא דכל זה הוא רק כשאין לו רשות מהממשלה לעלות, אבל אם השיג רשות לעלות ולהתיישב שמה שוב מחויב לעלות דמעתה ליכא הטעם דכל דליתא בציבור ליתא ביחיד שאם יותן רשות לכל ישראל לעלות לא יחשב שעולין בחומה, כי בחומה פרש"י ביד חזקה. גם י"ל כי אם יותן רשות לכולם יחשב פקודה, אף דבאופן זה היינו בלא פקודה ליתא בציבור מ"מ י"ל בזה שנקרא איתא בציבור. אך זה ברור שאין חיוב לעלות אפי' ברשות רק להתיישב שמה בתוך קיבוץ אנשים מישראל הכשרים, כי באם לאו הכי יצא ח"ו שכרו בהפסדו, כי קיבוץ אנשים כשרים הוא תועלת גדול לקיום כל המצות בכלל וביחוד למצות התלויות בארץ כמובן, עכ"ל. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר [חלק ז סימן מ"ח קונ' אורחות המשפטים פרק יב] ע"ש.

דעת רבינו חיים הכהן

[ט] כתב התוס' בכתובות [ק"י ע"ב] ד"ה הוא אומר לעלות וז"ל, אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים, והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליהרר בהם ולעמוד עליהם, עכ"ל.

[כ] וכתב ע"ז בשו"ת מהרי"ט [ח"ב יו"ד סימן כ"ח] וכן כתב בשו"ת הרדב"ז [חלק א סימן מג] שמש"כ בתו' דאין מצוה לדור בא"י, הגהת תלמיד היא ולא דסמכא היא כלל, עכ"ל. וגם בב"ש [אה"ע סוס"י ע"ה סק"כ] הביא להתוס' בכתובות בשם רבינו חיים הנ"ל, וכתב, דבהרא"ש והאגודה והטור ז"ל משמע

דיש מצוה גם בזה"ז. וגם בתשו' מעיל צדקה [סי' כ"ו] כתב דמבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל, דלא סבירא להו הא דרבינו חיים כהן ז"ל יעו"ש. וכן כתב בשו"ת אבני נזר [יו"ד סימן תנד] שתלמיד טועה כתבו ואינם דברי מהר"ח כלל ע"ש.

כא] ויותר מזה כתב החיד"א בספרו שו"ת יוסף אומץ [סימן נב] וז"ל, ואפשר לומר דגם ה"ר חיים סבר דיש מצוה הן עוד היום לדור בא"י אך כונתו דמכח שאין יכולים לקיים המצות חזר הדבר כאלו לא יש מצוה לדור בא"י דטפי ניחא לדור בח"ל ושלא יענש על ביטול מצות א"י. ואשר תמה דיכול לקיים המצות ואם יקנה קרקע וכו' אפשר דכונת ה"ר חיים דאיכא פלוגתא אם יש קנין לגוי להפקיע מתרומות ומעשרות, גם איכא פלוגתא באיזו שנה היא שמיטה, גם אם יש קנין לגוי להפקיע משביעית, ובשביעית צריך ביעור מכל הפירות וזמן הביעור לכל א' בזמנו והוא דבר קשה מאד ליוהר בדיני ביעור ושביעית דתופסת דמיה. אלא דאנן בדין סמכינן על סברת הרמב"ם וכבר היו חסידים מפקפקים והוצרכו לגזור בחרם שלא יעשר אדם הלכות מן הגוי כמ"ש מרן בכסף משנה ריש הלכות תרומות. גם לענין ביעור אנו סומכינן על סברת מרן והרדב"ז כמ"ש אני בעניי בברכי יוסף סימן של"א אות יו"ד. ושם אות ט' נתבאר דנתוועדו רוב רבני ישראל בארץ ובח"ל והסכימו על שנת השמיטה שינהגו כהרמב"ם, ועתה נקבעו המנהגים הנז' עפ"י רבנים ואין לחוש. אבל בזמן ה"ר חיים עדיין היו כל הענינים בספק והיו נכשלים הדרים בא"י הן בתרומות ומעשרות והן בשמיטה באיזו שנה והן אם יש לנהוג ביעור וכיוצא והיתה תקלה גדולה. ונהירנא כי בילדותי ראיתי פירוש הרב הגדול מהר"ש שריליי ז"ל מיוצאי ספרד על ירושלמי מסדר זרעים כ"י ובהקדמתו כתב שבאים לדור בא"י ונכשלים במצות א"י כי לא ידעו ולא יבינו ולכן חיבר חיבור על ירושלמי מסדר זרעים לבאר מצות התלויות בארץ לשמור ולעשות. ומאחר שכן דברי רבינו חיים בזמנו דיבר כי עדיין היו כל הספיקות הנז'. ואפשר דהוא ז"ל היה סובר דאין קנין לגוי להפקיע מתרומות וחייבין בשביעית ובביעור והוא דבר קשה לקיים, אבל עתה נתישבו הדברים בהתאסף ראשי עם וקבעו הלכות כמו שנאמר, עכ"ל.

כב] וכן כתב הפתחי תשובה [אבה"ז הלכות כתובות סי' עה סעיף ה] וז"ל, איברא התוס' בכתובות בשם ר"ח כהן כו' אמנם הרי"ט בתשו' סי' כ"ח ובחי' לכתובות הוכיח דאיזה תלמיד טועה כתבו על שם התוס' ולא דסמכא היא כלל

והדין עמו וכ"כ בעל נתיבות המשפט, וא"כ כל הזמנים שוים לקיום מצוה זו וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שכתבו שכופין האשה שתעלה עמו כפשטא דמתני' א"כ ודאי דלא ס"ל הא דר"ח כהן, עכ"ל.

כג] ויותר מזה מצאתי בשו"ת מנחת שלמה [תניינא ב-ג סימן ק] שכתב וז"ל, כתב כת"ר "דלדעת הגר"א [אהע"ז סי' ע"ה סקי"ז] עיקר מצות ישוב א"י הוא כדי לקיים המצוות התלויות בה" וכתב נמי "וכן נראה מדברי התוס' כתובות ק"י ע"ב לפי סברת ר"ח כהן", ולענ"ד אינו כן ואדרבה מדברי ר"ח כהן מוכח שגם בזה"ז שפיר נוהגת מצוה רבה זו של ישוב א"י, אלא שהוא סובר דכיון שאין יכולין להזהר בזה"ז בקיום המצוות התלויות בה לכן חלילה לבוא לא"י ולעבור על חוקי ד' ותורותיו ולקיים את המצוה ע"י עבירות, ומ"מ בזמננו דאפשר שפיר לשמור ולקיים שפיר חייבין לעלות גם לר"ח כהן, עכ"ל.

דעת השו"ע והפוסקים

כד] והנה דעת השו"ע בכמה מקומות שיש מצות ישוב א"י גם בזמנינו. באבן העזר [הלכות כתובות סי' ע"ה סעיף ג] כתב, בד"א, מח"ל לח"ל, מא"י לא"י; אבל מח"ל לא"י, כופין אותה לעלות אפילו מנוה יפה לנוה הרע, ואפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו עובדי כוכבים. אין מוציאין מא"י לח"ל, ואפילו מנוה הרע לנוה הטוב, ואפילו ממקום שרובו עובדי כוכבים למקום שרובו ישראל. ובסעיף ד כתב, אמר האיש לעלות לא"י והיא אינה רוצה, תצא בלא כתובה. אמרה היא לעלות, והוא אינו רוצה, יוציא ויתן כתובה וה"ה לכל מקום מא"י לירושלים, שהכל מעלין לא"י, ואין הכל מוציאין משם; הכל מעלין לירושלים, ואין הכל מוציאין משם. וביו"ד [הלכות עבדים סימן רסז סעיף פד] כתב וז"ל, עבד שאמר לעלות לארץ ישראל, כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו שם. רצה האדון לצאת לחוצה לארץ, אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה. ודין זה בכל זמן, אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עובדי כוכבים. ובביאור הגר"א [שם ס"ק קסא] כתב וז"ל, ודין זה כו' ממש"ש ת"ר לעולם ידור כו' והיינו בזה"ז ודלא כר' חיים בתוס' שם ד"ה הוא אומר, עכ"ל. ובהלכות שבת [סימן רמח סעיף ד'] כתב היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג' ימים קודם שבת אסורים לצאת, וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש,

מותר, ואין כאן חילול; והעולה לארץ ישראל, אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא, יכול לפרוש, עכ"ל.

כה] וכתב המשנה ברורה [שם ס"ק כח] והעולה לארץ ישראל, י"א דהיינו דווקא כדי להתיישב בה וי"א דאפילו ע"מ להתזיר דלהלוך בה הילוך ד"א נמי הוי מצוה [מ"א], ובפרט לפי מה שהקיל רמ"א בסוף הסימן בהג"ה ודאי דגם זה הוא בכלל דבר מצוה, עכ"ל. וכן כתב הפתחי תשובה [הלכות כתובות סימן עה סעיף ה] וז"ל, איברא התוס' בכתובות בשם ר"ח כהן כו' אמנם הרי"ט בתשו' סי' כ"ח ובחי' לכתובות הוכיח דאיזה תלמיד טועה כתבו על שם התוס' ולא דסמכא היא כלל והדין עמו וכ"כ בעל נתיבות משפט וא"כ כל הזמנים שוים לקיום מצוה זו וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שכתבו שכופין האשה שתעלה עמו כפשטא דמתני' א"כ ודאי דלא ס"ל הא דר"ח כהן, עכ"ל.

כו] וכן כתב הפתחי תשובה [הלכות נדרים סי' רכח ס"ק ל"ב] על מה שכתב השו"ע בסעיף ל"ו שמי שנדר לעלות לארץ ישראל יש לו התרה כשאר נדרים וז"ל, שנדר לעלות לא"י עי' בתשובת הרשב"ש סי' ב' שכתב שטעמו של הרא"ש ז"ל משום שהעליה עצמה אינה אלא מכשירי מצוה שאין המצוה אלא הדירה בארץ כדכתיב וירשתם אותה וישבתם בה כמ"ש הרמב"ן וא"א (הרשב"ץ) ז"ל א"כ הנשבע לעלות לא"י יכול לשאל על נדרו ואינו כנשבע לקיים את המצוה שאינו יכול לשאל עליו אבל אם נשבע שידור בא"י ורוצה לשאל אז אין מתירין לו עכ"ד ע"ש ועבה"ט של רי"ט ז"ל לעיל סי' ר"ג סק"ב, עכ"ל.

כז] ועיין מה שכתב החזו"א [אגרות קע"ה] וז"ל, מצות א"י הוכרעה ע"י הרמב"ם והרמב"ן וש"פ וידוע עד כמה שאף החפץ חיים זללה"ה לעלות, עכ"ל. ועיין לעיל אות ג' שהבאתי חבל פוסקים שנקטו בעיקר כשיטת הרמב"ן והתשב"ץ והרשב"ש שמצות ישוב א"י הוי מצוה דאורייתא גם בזמנינו ועיין לקמן שהבאתי מכמה פוסקים שלא רק שיש מצוה אלא יש חיוב גמור לבא לגור בא"י בזמנינו.

האם המצוה לעלות לא"י היא מצוה חיובית או קיומית

כח] כתב בשו"ת אגרות משה [אבה"ז ח"א סי' קב] וז"ל, ובדבר שאלתך אם יש מצוה עכשיו לדור בא"י כהרמב"ן או כהר" חיים בתוס' כתובות דף ק"י דאינה מצוה בזה"ז. הנה רוב הפוסקים סברי דהוא מצוה אבל פשוט שאין זה בזה"ז

מצוה חיובית שעל הגוף דא"כ היה ממילא נמצא שאסור לדור בחו"ל משום שעובר על עשה כמו מי שילבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית שיש איסור ללבוש כדי שלא יעבור על עשה דציצית, ולא הוזכר איסור אלא על הדר בא"י שאסור לצאת ע"מ לשכון בחו"ל ברמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט, וג"כ הא ודאי אינו איסור לאו ואם היה איסור גם לאנשי חו"ל הי"ל לרמב"ם לומר סתם אסור לשכון בחו"ל א"כ חזק בא"י הרעב משמע דרך ליושבי א"י יש איסור שאסרו חכמים אבל מצד העשה אינה חיובית אלא כשדר שם מקיים מצוה. ובחדושי הארכתי הרבה בדברי ר"ח שבתוס' כתובות. וכיון שאינה מצוה חיובית יש ודאי להתחשב בהחשש של הר"ח בתוס' אם יוכל ליוזר במצות התלויות בארץ, והנני הדו"ש ומברך אותך, משה פיינשטיין, עכ"ל.

כט] וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר [יו"ד סי' ע"ב ד"ה ועוד] וז"ל, הנה מצינו ברמב"ם בפ"ה מה' מלכים ה"ז שפוסק שמותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים, וכן בה' י"ב שם פוסק בלשון: שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, ומשמע מזה דס"ל דזה שאמרו דכל הדר בחו"ל כאילו אין לו אלוה, דנאמר זאת רק על מי שהיה דר בא"י ויצא משם לחו"ל אבל לא על מי שדר מלכתחילה בחו"ל, והכי ראיתי בשו"ת מהרי"ט צהלון סי' פ"ה שמבאר שכוונת הרמב"ם בזה להפך בזכות הדרים בחו"ל, דלא ניחא ליה למרייהו דנימא שכל הדרים בחו"ל כמי שאין לו אלוה, לכך כתב שכוונת הגמ' דלא בעי למימר אם דר מעולם בחו"ל שגם ע"ז נאמר אל ידור בחו"ל, שא"כ מה תהא על ישראל ועל רבנן קדישי הדרים בחו"ל, אלא ודאי מאי דקאמר אל ידור ר"ל שלא יצא לדור בחו"ל וכו', והשתא ניחא שלא מצינו שום פוסק שאוסר לדור בחו"ל אלא דוקא לצאת לחו"ל אסור, אבל אם מעולם היו דרים אבותיו בחו"ל אינו אסור עיין שם, ויוצא לפי"ז שמשונה מצוה זו של ישיבת א"י מכל שאר המצוות, דבכל המצוות אם אינו מקיים עבירה בידו, ואילו כאן כשיושב אדם בחו"ל אין עבירה בידו, ורק אם עולה לא"י מקיים עי"כ מצוה. למ"ש בפנים בסי' ע"ב דמצות ישוב א"י איננה חיובית להדר בחו"ל וכו', מצאתי לאחר מכן שגם הגאון הגר"ש סלאנט ז"ל מי שהיה רבה הראשון של ירושלים ת"ו כתב ג"כ לבאר בכזאת במחברת הלבנון ח' טבת תרכ"ד דשיבת א"י אינה מצוה חיובית, ואפילו לדעת הרמב"ן ז"ל וסייעתו שסוברים שזה נחשב למצות עשה של וירשתם אותה וישבתם בה מ"מ מודים דאינה מצוה חיובית כמו שארי מצוות, ומבואר בגמ' (שלהי כתובות) ג' שבועות כו' אחת שלא יעלו בחומה

וא"כ אינה מצוה חיובית על כל איש ואיש, עכ"ל. וכן משמע שנקט בשו"ת אבני נזר [יור"ד סימן תנד] ע"ש.

הוכחה מהראשונים שיש חיוב לעלות

ל] אלא שלכאורה צ"ע בכל זה שהרי לשון הרמב"ן בספר המצוות [שכחת העשין מצוה ד] שישוב ארץ ישראל הוא מצות עשה לדורות, ונכלל במנין המצוות, 'ומתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות' והלשון 'מתחייב' משמע חיוב גמור, ומה שמצינו שבכל הדורות היו גרים בחו"ל לא קשה מידי שהרי היה אז סכנות דרכים וגם היה דוחק המזונות מאוד קשה כמו שכתב בשו"ת הרשב"ש [סימן ב] והתרוה"ד [סימן פח] שאז גם אם היו גרים בא"י היה מותר להם לצאת לחו"ל, אבל אה"נ אם לא היה אז סכנת דרכים או שהיה פרנסה בא"י יתכן שהיו מחוייבים לעלות. ונראה להביא עוד ראיה לזה מהמהר"ם מרוטנבורג שהובא לקמן [אות מ"ד] שכתב שאין לבן לשמוע לאביו שמצוהו שלא לעלות לארץ ישראל, שמצות ישיבת ארץ ישראל שהיא כבוד המקום קודמת לכיבוד אב ואם, ואם לעלות לא"י אינה מצוה חיובית איך יתכן שתידחה מצוה חיובית של כאו"א החמורה, אלא ודאי דס"ל שיש חיוב לעלות ולכן אין לבן לשמוע לאביו ודו"ק.

לא] וכן נראה לדייק מלשון הרשב"ש [בשו"ת הרשב"ש סי' ב] שכתב וז"ל, אמנם מצוה זו אינה מצוה כוללת לכל ישראל בגלות החל הזה, אבל היא נמנעת כלל כשז"ל בגמרא כתובות פרק האחרון שהיא מכלל שבועות שהשביע הקדוש ב"ה את ישראל לא ימהרו את הקץ ושלא יעלו בחומה, וצא וראה בני אפרים מה קרה להם שמהרו את הקץ אמנם מצוה היא על כל יחיד לעלות לדור שם אלא שמצוה זו אם יש דברים מונעים אינו מחוייב לעלות, עכ"ל. ומדויק בדבריו שרק אם יש דברים המונעים אינו מחוייב לעלות אבל אם אין דברים המונעים אז מחוייב לעלות. וכן משמע מהמשך דבריו שכתב, וכן אם יש לו מחיה בחו"ל ובארץ לא ימצא ערך מחייתו, או לא יהיו לו נכסים לעלות ויצטרך לשאול מהבריות לא חייבתו תורה ולא חייבוהו חכמים שיעלה לארץ וישאל על הפתחים בהוצאה מרובה כזו, עכ"ל. ומשמע שאם ימצא ערך מחייתו אז מחוייב לעלות.

לב] וכן משמע קצת מלשון הריב"ש [בשו"ת סימן שפז] שכתב וז"ל, שאני ישוב א"י שאינה מצוה לשעתה אלא מצוה המתקיימת לעולם ומצוה ותועלת

לכל ישראל שלא תשתקע ארץ קדושה ביד כותים, עכ"ל. ומשמע שיש חיוב לדאוג שלא תשקע ארץ הקדושה ביד עכו"ם.

לג] והנראה להוסיף בזה, דהנה בגמרא בכתובות [דף קי ע"ב] איתא, כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא' לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים. ובפשטות הלשון משמע שמדובר על אלו שגרים בחו"ל אבל עיין ברש"י [ויקרא כה, לח] שביאר עה"פ אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים: שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים, וכל היוצא ממנה כעובד עבודה זרה. והמבואר שרש"י ס"ל שמש"כ בגמרא כל הדר בחו"ל וכו' הכוונה שיוצא מא"י לחו"ל אבל לא קאי למי שכבר גר בחו"ל. וכן מצאתי בשיטה מקובצת [כתובות קי ע"ב] שכתב וז"ל, וכל הדר בחוצה לארץ שיוצא מארץ ישראל לחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה דדמי כאילו עובד ע"ז. רש"י במהדורא קמא, עכ"ל. וכן מדויק בלשון הרמב"ם שכתב בה' י"ב שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, ומשמע שלמד כמו רש"י דזה שאמרו דכל הדר בחו"ל כאילו אין לו אלוה, נאמר רק על מי שהיה דר בא"י ויצא משם לחו"ל אבל לא על מי שדר מלכתחילה בחו"ל, וכן כתוב בתוספתא (עבודה זרה פרק ה') כל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, ע"ש וכן כתוב בילקוט שמעוני פרשת בהר [רמז תרנח]. אבל רוב הראשונים העתיקו את הגמרא כמו שכתוב בלי שום תוספת, כ"כ בדעת זקנים מבעלי התוספות [ויקרא פרשת בהר פרק כה פסוק לח] וז"ל, לתת לכם את ארץ כדאמרינן בשלהי מסכת כתובות לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפי' בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפי' בעיר שרובה ישראל שכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא' להיות לכם לאלהים. וכן כתב בשו"ת הרשב"א [חלק א סימן קלד] וז"ל, שאלת מה שאמרו כל הדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה, תשובה לפי שארץ ישראל נקראת נחלת ה' ע"ש. וכ"כ בפסקי רי"ד בכתובות שם ת"ר לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפי' בעיר שרובה גוים ואל ידור בחוצה לארץ ואפי' בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ יש' דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, וכו' ע"כ. וכן כתב בספר הכוזרי [מאמר ב כב] וז"ל, ואמרו: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה כותים ואל ידור בחוצה לארץ אפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה למי

שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה למי שאין לו אלוה". וכן גרס העין יעקב ע"ש. וכן בשל"ה [שער האותיות אות קו"ף] הביא את הגמרא כפשוטו ע"ש. ולא כתבו כמו רש"י והרמב"ם שזה קאי על היוצא מא"י לחו"ל. וכן מוכח מלשון הזוהר פרשת יתרו [דף סז ע"א] וז"ל, הכי תנינן כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, מאי טעמא משום דזרעא קדישא לארעא קדישא סלקא, ושכינתא באתרא יתבא, והאי בהאי תליא, ע"ש.

[לד] ולפי זה אפשר לומר שמה שדנו האחרונים האם מצות ישוב א"י זה מצוה חיובית או קיומית יהיה תלוי בזה שלפי רש"י והרמב"ם שיש איסור לצאת מא"י לחו"ל אבל אין איסור לגור בחו"ל א"כ זה מצוה קיומית, אבל לפי רוב הראשונים שגורסין כפשוטו שכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה א"כ יתכן שהם למדו שיש חיוב לבא לא"י ולא הוי רק מצוה קיומית, וכך נראה מלשון הרמב"ן ומדברי המהר"ם מרוטנבורג וכמשנ"ת, ודו"ק.

[לה] אחרי כתבתי כל זה יצא לאור ספר שו"ת יבי"א חלק י"א סי' לד ומצאתי שכתב כדברינו לדחות את דברי האגרות משה, שמדברי המהר"ם מרוטנבורג שכתב שאין לבן לשמוע לאביו שמצוהו שלא לעלות לארץ ישראל, שמצות ישיבת ארץ ישראל שהיא כבוד המקום קודמת לכיבוד אב ואם, ואם לעלות לא"י אינו מצוה חיובית איך יתכן שידחה מצוה חיובית של כאו"א החמורה אלא ודאי שהוא למד שיש חיוב לעלות ולכן אין לבן לשמוע לאביו וע"ש עוד מה שכתב לדחות את דברי האגרות משה וכתב וז"ל, וחוב גמור על כל מי שחרד לדבר ה' ומצותיו לעלות לארץ ישראל ובפרט בזמן הזה, עכ"ל.

[לו] ובהמשך התשובה כתב וז"ל, ולעולם גם מי שדר מימי אבותיו בחו"ל, כל שיש בידו יכולת לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בתוכה ולגדל בניו לתורה, ואינו עולה, לא ינקה מעון ביטול מצוה זו, לדעת הרמב"ן וסיעתו הרי הוא מבטל מ"ע מן התורה, ולדעת הרמב"ם וסיעתו עכ"פ מ"ע מדברי סופרים ולכן שנינו הכל מעלין לא"י, וכמו שפסקו ג"כ הרמב"ם והטוש"ע, ואילו אין מצוה חיובית כלל לעלות לא"י כשדרו אבותיו מעולם בחו"ל, מהיכן יצא לחז"ל לחייב ולכוף את האיש לעלות לא"י, ואם לאו יוציא ויתן כתובה וכן להיפך לחייב ולכוף את האשה לעלות לא"י ואם לאו תצא בלא כתובה, עכ"ל.

מגיע לביקור בא"י האם מקיים מצוה

לז' כתב השלטי גיבורים [שבועות דף ת. בדפי הרי"ף] וז"ל, ועוד הא ליכא מצוה כלל דאין מצוה ללכת לא"י ע"מ לשוב ואפי' למ"ד דהאידינא מצוה ללכת לא"י היינו דוקא ע"מ לדור, אבל ההליכה ע"מ לצאת אין בה מצוה, "דכי היכי דהיציאה ע"מ לשוב אינה עבירה, כן ההליכה ע"מ לשוב אינה מצוה, דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה". וכן יש בספר תשב"ץ בשם מהר"ם ז"ל, ומילתא דמסתבר הוא, דמה מצוה יכול להיות בהולך לא"י ע"מ לשוב מי ביקש זאת מידו רמוס חציריו, וכיון דאין כאן נחת רוח לפניו יתברך נראה דמצי שפיר מתשיל עליה. עכ"ל.

לח' וכן כתב המהרי"ט [ח"ב סימן כ"ח] וז"ל, ומשמע לי שטעמו של הרא"ש בתשובה זו שהשוה נדר זה כשאר נדרי הרשות היינו משום דנדר זה שנדר לעלות אין בו מצוה שאין עיקר המצוה בעליה אלא בישיבה והדירה שמה כמו שהביא הרמב"ן ז"ל אבל מי שעולה לראותה ע"ד לחזור לא מצינו בזה מצוה מפורסמת. ואפי' תימא שזכות הוא לו ממה שאמרו כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העולם הבא דכתי' ורוח להולכים בה מ"מ מצות עשה ליכא ועוד ההיא מתפרשה בנקבר שם אלא שלא הספיק לדור ולישב בה דהכי משמע רישיה דקרא נותן נשמה לעם עליה אפי' שפחה שבא"י מובטחת לה שהיא בת העה"ב והיינו שמתה ונקברה שם, עכ"ל.

לט' ועיין בספר פתח הדביר [סי' רמ"ח אות י"ג] שדחה דבריו שהרי הרמב"ם כתב בהלכות מלכים [פרק ה הלכה יא] שאפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא, וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, שנאמר וכפר אדמתו עמו, ומזה שכתב וכן הקבור בה משמע שלהלוך ד' אמות אפילו בלא קבור שם, ע"ש.

מ' וכתב השו"ע בהלכות שבת [סי' רמח סעיף ד'] והעולה לארץ ישראל, אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא, יכול לפרוש, עכ"ל. וכתב המשנה ברורה [ס"ק כח] והעולה לארץ ישראל, י"א דהיינו דווקא כדי להתיישב בה, וי"א דאפילו ע"מ לחזור דלהלוך בה הילוך ד' אמות גמי הוי מצוה [מ"א], ובפרט לפי מה שהקיל רמ"א בסוף הסימן בהג"ה ודאי דגם זה הוא בכלל דבר מצוה, עכ"ל.

מא] ועיין בכף החיים [שם ס"ק מ"ה] שכתב וז"ל, עיין פתה"ד או' י"ג מה שהאריך בזה והביא פלוגתא באינו עולה להתיישב שם אי חשיבא מצוה וכתב שדעת הרמב"ם ז"ל מן הסוברים דעולה שלא להתיישב נמי חשיבא מצוה משום כל ההולך ד"א בא"י מובטח לו שהוא בן עוה"ב, עכ"ל.

מב] וכתב בשו"ת משנה הלכות [ח"ב סי' נ"ו באה"ד] וז"ל, כיון דלדעת הרמב"ן ז"ל איכא מצות עשה אקרקפתא דכל בר ישראל לדור בארץ אפי' בזמן הזה א"כ כל שעה שהוא על אדמת קודש הוא מקיים המצוה הנ"ל יהי' באיזה אופן שהוא מאחר שהוא מתעכב על אדמתה באותו רגע הרי הוא מקיים מצוה זו. תדע שהרי אם יגמור בדעתו להשתקע שם ודאי קיים המצוה מרגע הראשון שנכנס לארץ אפי' לפי סברת כת"ה לדעת הרמב"ן ז"ל וע"כ הוא מאחר שהוא מחויב בדבר משך ימי חייו ולא קיים רק לשעה אחת וכי נימא דאותה שעה נמי לא קיים כן הוא אם מי שבא לשעה קלה אפי' אין בדעתו להשתקע יהי' לאיזה שהיא סיבה עכ"פ אותו הזמן שנשתהה שם קיים המצוה. וכן מי שגמר בדעתו לדור שם ובא לשם כך ואח"כ במשך הזמן חזר בו ויצא משם ודאי שקיים המצוה בשעה שהי' שם אף שאח"כ עזב את הארץ, ואף שידוע אני שכת"ה יאמר בזה דלא קרבתי זה אל זה ויחלק בין מי שבדעתו להשתקע לכתחילה ובין מי שבא לכתחילה ובדעתו לחזור, אבל לפע"ד בעצם הקיום חדא הוא. וכעין ראי' נמי, מי שמחויב במצוה וכגון מצות תפילין שמצותם כל היום ובכל שעה שמניחם מקיים המצוה אם כי לא הניחם רק לשעה קלה כמו שאנו עושים וכי לא קיים המצוה בזה והכ"נ בשעה קלה שהוא שם מקיים המצוה אף שהמצוה הוא שם לדור בתמידות. וכו' ונראה להדיא מדברי רבינו הגדול הקדוש הח"ס ז"ל דכל מה שעושה בא"י ויש בו משום ישוב העולם הכל בכלל מצוה זו הוא, וא"כ אם מי שהוא עולה אפילו רק לזמן קצר ודעתו לחזור לא ימלט שלא יסייע קצת בישוב העולם הן באכילה ושתיה ולינה והן בסחורה ועכ"פ הוא מניח שם מעט מזומן איש איש לפי השגתו ובזה הוא מסייע בישוב הארץ שהוא בכלל המצוה, ועכ"פ אם יעשה שם שום מלאכה ואפילו בעבודת האדמה או באומניות יקיים בזה המצוה של ישוב וע"כ לפע"ד אין שום ספק דכל מי שעולה רק לזמן ומסייע בישוב הארץ הרי הוא בכלל המצוה ומקיים המצוה באותה שעה כפי שיטת הרמב"ן והח"ס ז"ל.

מתי פטור מלעלות

מג] הנה כבר הובא לעיל מה שכתבו הפוסקים שמה שמצאנו כמה גדולים שמנעו עצמם לעלות הוא מחמת סכנות דרכים ודוחק הפרנסה וא"כ הגם שהטעם של סכנת דרכים בטל היום, מ"מ הטעם של דוחק הפרנסה קיים גם היום וכן כתב החכמת אדם בספרו שערי צדק [שער משפטי הארץ פרק יא סעיף ד] וז"ל, מי שאין ידו משגת לפרנס את עצמו שם, וצריך להטיל עצמו על הציבור, ובחוצה לארץ מפרנס את עצמו ביגיע כפו, אין ספק שמוטב לו לדור בחוצה לארץ, וכמה הפליגו חז"ל במעלת המפרנס את עצמו ביגיע כפו. ומהר"ם שיף בסופו בלקוטיו כתב שזהו כוונת חז"ל שאמרו [ב"ב קי ע"א] מוטב לאדם לעבוד ע"ז ולא יצטרך לבריות, רוצה לומר על דרך שאמרו חז"ל כל הדר כו', עכ"ל.

מד] שוב מצאתי שכן כתב בשו"ת הרשב"ש [סימן ב] וז"ל, וכן אם יש לו מחיה בח"ל ובארץ לא ימצא ערך מחייתו, או לא יהיו לו נכסים לעלות ויצטרך לשאול מהבריות לא חייבתו תורה ולא חייבוהו חכמים שיעלה לארץ וישאל על הפתחים בהוצאה מרובה כזו, עכ"ל.

מה] אלא שמי שביכולתו לעלות ולהצטמצם במזונותיו אשריו ואשרי חלקו, וכבר הבאנו לעיל מהמדרש [משלי פרשה יז פסוק א] על הפסוק "טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב" אמר ר' יוחנן זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם פת ומלח ודר בתוכה, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, מבית מלא זבחי ריב, זו חוצה לארץ, שהיא מלאה חמסים וגזילות, ע"ש. ועיין לעיל מה שהבאנו מהפלא יועץ בערך ארץ ישראל וז"ל, וצריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצותו התדירה, וכל היסורין יקלו בעיניו באהבתו אותה, עכ"ל. ועיין לקמן שהבאתי מעשה נורא מהמדרש על ענין זה.

אם ציווהו אביו שלא לעלות לא"י האם ישמע לו

מו] בספר פנים יפות [לבעל ההפלאה בראשית פרק יב] כתב וז"ל, במדרש [ב"ר לט, ז] לך לך, לך אני פוטר מציבור אב ואם. נראה פירושו, דאם אביו בח"ל אין מצות עליית הבן בא"י דוחה מצות כיבוד אביו, ודוקא לך אני פוטר משום דתרח אינו עושה מעשה עמך, אבל לאחר אין מצות עליית א"י דוחה מצות כיבוד, דה"א דהואיל דעליית א"י מצוה רבה היא, כמ"ש [כתובות קי,

ב] כל הדר בח"ל כמו שאין לו אלוה. ועוד שאחז"ל בריש יבמות [דף ו, א] יכול אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו, ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כולכם חייבים בכבודי, וה"נ כיון שכולם מצווים על עליית א"י, לכך אמר ואין אני פוטר לאחר, עכ"ל.

מז] והחיי אדם בספרו שערי צדק [שער משפטי הארץ חכמת אדם פרק יא סעי' ה'] כתב וז"ל, מי שיש לו אב ואם ומוחים בידו מלעלות, צ"ע אם מחוייב לציית אותם מדין כיבוד, או דינו כשאר מצות שאם יצוו לאדם לבטל א' מהמצות לא ישמע להם, כדאיתא ביורה דעה [סי' רמ סעי' טו], עכ"ל. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר [י"ד סימן עב] דאין הדבר ברור כ"כ להתיר ע"ש, אמנם בשו"ת יחיה דעת [חלק ד סימן מט] כתב וז"ל, הנה כבר אמרו חז"ל (ביבמות ו' ע"א) הרי שאמר לו אביו לחלל שבת או שלא להשיב אבידה לבעליה, יכול ישמע לו, תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבים בכבודי, ואף כאן אם יאמר לו אביו לבטל מצות ישיבה בארץ ישראל, לא ישמע לו, שהוא ואביו חייבים במצות יישוב ארץ ישראל. וכן פסק רבינו מהר"ם מרוטנבורג בתשובה (דפוס ברלין, שער ב' סימן כ"ח וסימן ע"ט) שאין לבן לשמוע לאביו שמצוהו שלא לעלות לארץ ישראל, שמצות ישיבת ארץ ישראל שהיא כבוד המקום קודמת לכיבוד אב ואם, והביא הרבה פוסקים שסוברים כן וז"ל, וכן פסק גם כן רבינו משה מטראני בשו"ת המבי"ט חלק א' (סימן קל"ט). וכן הסכים הגאון רבי יהודה נג'אר בספר שמחת יהודה (במסכת שמחות פרק ד' הלכה כ"ו), וכתב להביא ראיה לדברי המבי"ט הנ"ל, ממה שפסק הרמב"ם (בפרק ו' מהלכות ממרים הלכה י"ב), שאפילו אם אמר לו אביו לעבור על מצוה של דברי סופרים לא ישמע לו, שנאמר איש אמו ואביו תיראו אני ה', כולכם חייבים בכבודי. וכן פסק מרן בשלחן ערוך יורה דעה (סימן ר"מ סעיף ט"ו). ע"כ. וכן פסק בשו"ת מעיל צדקה (סימן כ"ו) שמצות ישיבת ארץ ישראל דוחה למצות כיבוד אב ואם. וכן העלה הגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה (חלק יורה דעה סימן נ"ד). וכן הגאון רבי יעקב בן נאים בשו"ת זרע יעקב (בקונטרס ישועות יעקב דף י"ט סוף ע"ג), הביא להלכה דברי המבי"ט שמצות כיבוד אב ואם נדחית מפני מצות יישוב ארץ ישראל. ע"ש. ואין ספק שאלמלי ידעו הפנים יפות והחכמת אדם מתשובת המהר"ם, בודאי שהיו חוזרים בהם. בסיכום: מצות ישיבה בארץ ישראל אין ערוך אליה שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה, ובמיוחד כשהכוונה להתיישב בארץ ישראל לשם מצוה, ולקיים בה כל המצות התלויות בארץ. ולכן אם צוהו אביו

שלא לעלות לארץ אל ישמע לו. ומכל שכן שהזוכה להתיישב בארץ, וציוהו אביו לרדת מהארץ לחוץ לארץ, שבודאי אסור לשמוע לו, כי מצות ישיבת ארץ ישראל דוחה למצות כיבוד אב ואם, ובפרט שגם הוריו מצווים לעלות ולהתיישב בארץ, והשי"ת יקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, עכ"ל.

איסור יציאה לחו"ל

[מת] כתב הרמב"ם [הלכות מלכים פרק ה הלכה ט] אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין, במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס יצא לכל מקום שימצא בו ריוח ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום, עכ"ל.

[מט] וכתב הכסף משנה שם שהמקור של הרמב"ם הוא מהגמרא בכבא בתרא ס"פ הספינה [דף צ"א] ת"ר אין יוצאין מא"י לח"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע, עכ"ל.

[נ] וכן פסק הרי"ף שם, ועיין ברשב"ם שם שמסביר הטעם לפי שמפקיע עצמו מן המצוות ועיין בלחם משנה [שם הלכה י"ב] שמשמע משום שמפקיע עצמו מקדושתה. ומ"מ עיין בשדי חמד [מערכת אל"ף אות רמ"ו] שכתב שאיסור זה הוא מדרבנן וכ"כ בשו"ת אגרות משה [אבהע"ז העזר ח"א סימן קב] ע"ש.

האם מותר לצאת לטייל בחו"ל או לראות פני חבירו

[נא] כתב השולחן ערוך [או"ח סימן תקלא סעיף ד'] ואלו מגלחין במועד; מי שיצא מבית השביה ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד, ומי שיצא מבית האסורים ואפילו היה חבוש ביד ישראל שהיו מניחין לו לגלח, וכן המנודה שהתירו לו ברגל, וכן מי שנדר שלא לגלח ונשאל על נדרו ברגל, וכן הבא ממדינת הים בחול המועד, או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לטייל.

נב] וכתב המשנה ברורה [ס"ק יד] והוא שלא יצא וכו', פי' דמארץ ישראל לארץ ישראל או מחו"ל לחו"ל אף ביצא לטייל שאינו דבר מצוה אפ"ה מותר לו לגלח כשלא היה פנאי לגלח מבעוד יום כיון שיציאתו ברשות היתה שלא עשה איסור בזה אבל מא"י לחו"ל אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חבירו והוא חשיב דבר מצוה שמותר לצאת מא"י בשביל זה משא"כ לטייל בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל לא התירו לו לגלח, עכ"ל.

נג] ועיין בשו"ת משנה הלכות [חלק יא סימן תלא] שהביא את דברי המשנ"ב הנ"ל וכתב וז"ל, ומבואר דלטייל בעלמא אסור לצאת מא"י לחו"ל אפי' בזה"ז. איברא כי לאו דוקא בחוה"מ אלא ה"ה בכל השנה, ועיין פמ"ג בא"א סק"א דלהרויח נמי רק לצורך המועד ולכן יפה העיר בזה ואין לצאת אלא לצורך מצוה, ואדרבה היו צדיקים שאפילו מירושלים לא יצאו מעולם. ומיהו היוצא לקבל פני אביו או אמו או רבו או אפי' לראות פני חבירו או להרויח מותר, עכ"ל.

נד] וכן כתב בשו"ת יחו"ד [חלק ה סימן נז] וז"ל, מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לצורך פרנסה ולסחורה, ובלבד שיהיה על מנת לחזור לארץ בהקדם, אבל להשתקע בחוץ לארץ אסור. ואסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לטייל אפילו על מנת לחזור לארץ ישראל. ומותר לצאת לחוץ לארץ ללמוד תורה ולישא אשה על מנת לחזור לארץ ישראל. וכן מותר לצאת בשליחות המוסדות הרשמיים בארץ ישראל, ללמד תורה לבני ישראל בגולה, ולחזקם בתורה וביראת ה'. ואפילו אם נסתיים הזמן שהוסכם עליו עם המוסדות שבארץ ישראל, רשאי להמשיך ללמד תורה, ולהגדיל תורה ולהאדירה, עד אשר ימצא ממלא מקום מתאים, ואז יחזור לארץ ישראל, עכ"ל.

נה] וכתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ה סימן קעג] וז"ל, ואשר שאל בענין הטיולים למקומות אלה אם הם חו"ל, ואם בכלל יש לאיסור זה משך זמן איסור, ואם עובר הגבול לשעה קלה, מדברי הרמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט יראה ברור דעיקר האיסור הוא דוקא בדירת חו"ל וכלשון הגמ' כתובות ק"י ע"ב כל הדר בחו"ל, וזה לא התירו אלא אם חזק הרעב בא"י אבל לצאת ולחזור והוא שוכן בקביעות בא"י התירו במקום צורך אפילו סחורה, ומשמעותו אפילו אינו חסר לו לפרנסתו, והיינו משום דשורש האיסור רק בדירת קבע, והא דילפינן מדוד שאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' וילפינן מזה דאסור לדור ונקרא

כעובד ע"ז אף על פי שהי' רק לזמן היינו שחשב דוד שישאר שם לדור זמן רב תדע דישוב שם יותר משנה עם נשיו ועבדיו כמבואר שמואל א' כ"ז. אבל בדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך כלל, אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטויל ע"פ סברא לא נקרא צורך, ומכ"מ אם הולכים לזמן מועט מאד לראות פלאי הטבע של יוצר בראשית ב"ה יש מקום לצדד להקל, כמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה, ועיין בבלי וירושלמי ריש פ"ג דמו"ק, עכ"ל.

[נו] ועיין בספר מנחת אשר [פרשת מסעי סימן ע' אות ו'] שכתב וז"ל, וראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' ק"ג) מה שנשאל אם יש מקום להתיר לצאת את הארץ כדי לנפוש ולטייל בהרים וכיוצא, ונטה בדבריו להתיר משום ראיית נפלאות הבורא בפלאי הטבע. ולענ"ד קשה לסמוך על סברא זו דבעוונותינו שרבו רובא דאינשי אף בעומדם אצל נפלאות הבורא מקום שראוי היה לעמוד ולשבח ולהתחזק באמונת אומן כדרך שכתב הרמב"ם (יסוה"ת פ"ג ה"ג "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים וירא מהן חכמתו שאין לה ערוך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול" לא ישימו אל לבם אלא את תענוג החזיון ולא אהבת ה'. ע"ש. ובהמשך דבריו כתב והנה נראה עיקר בשמועה זו דאין איסור יציאה את הארץ כי אם ביציאה שיש בה דיור ומגורים בארץ העמים, ובדרכו של עולם כן הוא שהיוצא ללמוד תורה אין יציאתו יום או יומיים אלא הרי הוא דר ומתגורר שם זמן מה וכן היוצא לישא אשה וכדו', אבל היוצא יום או יומיים וזמן קצר שאין בו דיור ומגורים באותו מקום שבא לשם אלא בדרך ארעי ממש אין בו איסור, עכ"ל.

יציאה לחו"ל לסחורה ולפרקמטיא

[נו] וכתב בשו"ת יחו"ד [חלק ה סימן נז] וז"ל, ומה שהתיר הרמב"ם לצאת לחוץ לארץ לסחורה, מקור לדבריו מהירושלמי (סנהדרין סוף פרק י') לענין איסור ישיבה בארץ מצרים, שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, ואמרו על זה בירושלמי, לישיבה אין אתה חוזר, אבל חוזר אתה לסחורה ולפרקמטיא, ולכבוש את הארץ. (וכן פסק הרמב"ם בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ז' וח'). וכל שכן בשאר מדינות שבחוץ לארץ שאין איסור לצאת לסחורה, ובלבד שיהיה על מנת לחזור לארץ ישראל, עכ"ל. ומדויק כן מדברי הרמב"ם שכתב ויחזור לארץ דהיינו שלא הותר כל זה אלא ע"מ לחזור לארץ.

אינה מדת חסידות לצאת לחו"ל אף לצורך פרנסה

נח] הבאנו לעיל מה שכתב הרמב"ם [הלכות מלכים פרק ה הלכה ט] שאם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס יצא לכל מקום שימצא בו ריוח, ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום, עכ"ל.

מעשה נורא שהובא במדרש על ענין זה

נט] ויש לצרף כאן מעשה נורא שהובא במדרש [תנחומא פרשת תזריע] על הפסוק 'מי פלג לשטף תעלה וגו' (איוב לח) מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים מטה ידו בקש לצאת לחוצה לארץ, קרא לאשתו אמר לה בשביל שבני אדם רגילין לבא אצלי לראות את הנגעים קשה עלי לצאת מעליהם אלא בואי ואני מלמדך שתהא רואה את הנגעים אם ראית שערו של אדם שיבש המעין שלו תהא יודעת שלקה לפי שכל שער ושער ברא לו הקדוש ברוך הוא מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו יבש המעין יבש השער, אמרה לו אשתו ומה אם כל שער ושער ברא לו הקדוש ברוך הוא מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, אתה שאתה בן אדם כמה שערות יש בך ובניך מתפרנסין על ידך לא כל שכן שיזמן לך הקדוש ברוך הוא פרנסה לפיכך לא הניחה אותו לצאת חוצה לארץ, ע"כ. ועיין מה שהבאנו לעיל מהמדרש [משלי פרשה יז פסוק א] על הפסוק "טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב" אמר ר' יוחנן זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם פת ומלח ודר בתוכה, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, מבית מלא זבחי ריב, זו חוצה לארץ, שהיא מלאה חמסים וגזילות.

מוסר השכל מהחפץ חיים

שלא לעזוב את ארץ ישראל בגלל חוסר מזונות

ס] כתב החפץ חיים בספרו שם עולם [ח"ב קונטרס נפוצות ישראל פ"ז] וז"ל, ואעפ"כ תדע אחי שאין אנו מחזיקים ח"ו לכלל ישראל שנפוצו בחו"ל כולם לאנשים שאינם מהוגנים כי אם שגזירה קדומה היא בתוכחת התורה שנאמר והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ אבל לא מפני שנאמר בתוכחה מ"ע על כל אחד לראות לקיים את העונש, ונאמר עוד בפרשת הגאולה [נצבים] אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך וגו' מזה

מוכח שקודם הגאולה יהיו כמה מישראל נדחים בקצה העולם אבל מ"מ לא כתבה התורה בפרט על כל איש ואיש וצריך האדם לחשוב בנפשו מה לי להיות מהנדחים לשם שיתקיים הדבר ע"י אחרים ואני אשב בביתי [ודומיא שכתב הרמב"ם על מה נענשו המצרים הלא הגזירה קדומה ועבדום וענו אותם ותירץ מפני שלא היה בפרט על כל איש מהם וא"כ כשעינה את ישראל היה מדעת עצמו ובבחירתו וע"כ נענשו] ובודאי כשיתחזק בדעתו שלא ליסע בשום אופן מפני שבמדינותינו הוא מקום תורה ותפלה כהוגן משא"כ לשם בודאי לא ימחה הש"י בידו ויזמין לו מזונותיו בפה.

ואמשול לך משל למה הדבר דומה לאיש אחד שאמר לבניו הקטנים בקיץ שהאזיר צח מאד ומחוץ לבית עומד שם כסאות לשאוף האזיר הצח הלא תדעו בני ידידי שהשולחן הוא קטן וצר מהכיל כולם, ילכו איזה מכס עם קערותן חוץ למפתן הבית, שם יעמידו הקערות על הכסא העומד שם, ושם יאכלו ועבור זה אתן להם מנה אחת אפים. ויען אחד מבנים הקטנים שיושב אצל אביו יניק וחכים אבי ידידי ילכו אחי פלוני ופלוני לחוץ ואני איני רוצה בשום אופן להעתיק מושבי מאתך וזהו חביב עלי מכל המנות שאקבל כי כשאני יושב אצלך אני רואה כל הנהגותיך החמודות ואקוה שאני אתנהג ג"כ ככה כשאתגדל משא"כ כשאשב בחוץ מה אני רואה שם צאן ובקר שמנגחין זה את זה וכשמוע אביו את דבריו נשק אותו והרשהו שישב אצלו תמיד ולא ידחה בשום פעם מעל שולחנו וגם נתן לו מנה יפה עבור זה ושאר אחיו שראה אביו עליהם שלא היו מקפידין כ"כ ע"ז תיכף נסתלק מעל השולחן קערותם ונשלחו לשם וממילא הוכרחו אח"כ להיות מבחוץ, כן הדבר הזה ממש יש גזירה קדומה מאת ה' שיודחו הרבה מישראל בעת קץ בקצה השמים אבל לא נפרט בפרט מי ומי, וצריך איש נבר להשתטח בתפלתו לפני הש"י לדבר לפניו כבן קטן לפני אביו ולומר אבי שבשמים אני איני רוצה בשום אופן לזוז מביתי ומעירי ולילך לנוד בארצות רחוקות כי יש לי פה בהמ"ד לתורה ולתפלה ואני ברב חסדך אבוא בכל יום אל ביתך טוב לי זה מכל הון שאקבץ שמה כי אני זוכה פה להסתפח בנחלת קדשך ומה אעשה כשאבוא לשם יתבטלו אצלי כל מצותי מפני רוב נדודי וגם אולי יבא שם ג"כ בשר פיגול לפי מאיזה סיבה וגם מה יהיה הסוף מכל ב"ב כשאתיישב שמה הכלל איני רוצה בשום אופן לזוז ממקומי אבי שבשמים קצוב לי מזונות ברחמיך לי ולביתי כמה שתרצה ואך בארץ זו ולא לנוד בארץ אחרת. ואף שיש גזירה קדומה מאתך שהרבה מישראל יתפזרו ויודחו בקצה השמים קודם ביאת המשיח יוכל להתקיים הדבר ע"י אחרים, כ"ז

יבקש מהש"י מעומק לבו ובודאי כשישמע הקב"ה את תפלתו הזו יתקבל ברוב חן ויקצוב לו מזונותיו בפה וכידוע שחוצפא כלפי שמיא מהניא אפילו בדברים פשוטים וכ"ש בדברים קדושים כאלו שהוא לכבוד השם, עכ"ל.

האם מצות ישוב אר"י אינה מתקיימת בישיבה לבדה אלא בקנין קרקע

[סא] בספר מרחשת [ח"א סימן כ"ב אות ז'] כתב דמצות ישוב אר"י אינה מתקיימת בישיבה לבדה אלא בקנין קרקע כמו שכתוב [דברים י"א ל"א] וירשתם אותם וישבתם בה, דהיינו שצריכים ירושה וישיבה ובחד מינייהו לא מתקיים המצוה ע"ש.

[סב] אלא שבספר מור וקציעה [סימן שו'] חולק ע"ז וז"ל, מה שכתב עוד מכל מקום לענין כפיית עליה, שאינה אלא בשביל מצות התלויות בה, לא אמרינן. עכ"ד. והמה נפלאו ממני, כי לא ידעתי היכן נזכר כך בשום מקום ולא נמצא כזאת אלא אצל מרע"ה שנתאוה לא"י מטעם זה, וכדאיתא ספ"ק דסוטה [יד, א], אך מצות ישוב א"י מ"ע של תורה היא וישבתם בה, כמ"ש רמב"ן, גזרת מלך היא עלינו ואינה צריכה טעם, מה גם הטעם גלוי, כי נחלת ה' היא אשר בחר לשכנו, ולשבת בניו עליה, לא להגלות מעל שולחנו, הדר בא"י יש לו אלוה, וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה [כתובות קי, ב], על כן רצו עבדיו את אבניה וגו', העם היושב בה נשוא עון [ישעיה לג, כד]. אפילו שפחה בא"י יש לה חלק לעוה"ב [שם קיא, א], ואף על פי שאינה מקיימת מצות התלויות בה. הרי טעמו של הרב בטל. והגע בעצמך הלא כל העולה לה בזמן הזה, סתמו אין לו קרקע בארץ, ואין דעתו בשביל לקיים מצות התלויות בארץ, שא"א לו לקיימם שמה כמו בח"ל, האם בעבור זה בטלה מצות ישיבת הארץ עתה, חס ליה למר למימר הכי, ולהניא לב בני ישראל ממצוה זו החביבה לפניו ית' מאד (ואף בשעת הכעס מיד אחר החורבן אף על פי שגזר על הארץ שתהיה שממה שבעים שנה, רצה ה' שיחזרו ויתיישבו בה בימי ירמיהו, והבטיחם להיטיב להם אם ישמעו, ואם יחדלו חרב יאכלו, כאשר גרמו האנשים הזודים, ככתוב בדברי ירמיהו [מב, י]) ולא לחנם הפליגו חז"ל בשבחה וחיוב הדירה בה (ולא התנו בזה שצריך שיהיה לו קרקע, כאשר ארז"ל לפטור מן הראיה עיין שאילת יעבץ סי' קכ"ז) ולא בכדי הפקיעו לאשה כתובתה בשבילה כשאינה רוצה לעלות. הא ע"כ לאו משום חובת קרקע גרידא דווקא, אלא ודאי

לעולם מצות ישיבתה במקומה עומדת. מצות מלך היא עלינו ליישב ארצו, שמו נקרא עליה ביחוד, אין מלך בלא עם, וברב עם הדרת מלך, מה גם עתה שהיא שוממה מבלי בניה, החיוב יותר גדול הוא על המוצא עצמו יכול עליה לקיימה, מטעם הנ"ל, עכ"ל.

[סג] וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר [חלק ז סי' מח קונ' אורחות המשפטים פרק יב] וז"ל, חובת העליה וההתישבות אינה מותנית בהשגת רבונות בארץ. ישנם החושבים שמכיון שהחלק שבידינו כבר נכבש, הוצא מיד העכו"ם והוא ברשותנו הבלעדית, אין יותר חיוב לעלות ולהתיישב בו, כיון שבין כך הוא כבר תחת רגלינו. אבל טעות גדולה בידם, כי מצות העלייה כדי להיאחז בארץ אין לה מגע כלל למצות הכיבוש והן שתי מצוות נפרדות, וכשם שנצטוינו בתורה על הכיבוש, כך נצטוינו במיוחד גם על ההתיישבות, ככתוב בפ' מסעי והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו', כלומר: בתחילה באה מצוות והורשתם לגרש את הגוי אשר לפנינו ולא לעזוב הארץ בידו ואחר כך באה מצוות וישבתם, לא להשאירה שוממה, אלא לבוא ולהתיישב בה בכל פנה וזויות, שלא תשאר שום חלקה אבלה ושוממה מאין יושב, וכפירוש הרמב"ן על התורה שם: דזו מצות עשה יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה', ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתיישב שם יעברו על מצות ה'. וכוונת הרמב"ן בזה, שלא ימאסו בנחלת ד' וללכת ולהתיישב בארץ אחרת גם אפילו אחר שהארץ כבר תכבש לפניהם, כי עצם קביעת הישיבה במקום אחר נקרא מאיסה בנחלת ד'. וכך באו הדברים מפורשים ביתר ביאור ברמב"ן במניין העשין שלו עשה ד', שכותב: שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה והוא אומרו להם והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם. הרי בפירוש, שהחיוב בזה כפול. ראשית, שלא נעזבה ביד זולתנו מן האומות. ושנית, שגם אחר שנקיים זאת מוטל עלינו חיוב נוסף, שלא נעזבנה שוממה, אלא נאחז בה. וכך ממשיך הרמב"ן בהמשך דבריו להוסיף לבאר דבר זה בשפה ברורה, שאינה משתמעת לתרי אנפי: וכן אם ברחו האומות מפנינו והלכו להם וכו' נצטוינו אנו לבוא בארץ ולכבוש הערים ולהושיב בה שבטנו, וכן אחרי הכריתנו העם אם רצו שבטנו לעזבה ולכבוש להם ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן מן המקומות אינן רשאים שנצטוינו בכיבושה ובשיבתה. הרי דברים מפורשים וגם גילוי

מפורש בבחינה של בא זה ולימד על זה, שמה שכתב הרמב"ן, שאילו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער וכו', כוונתו בכך, אפי' אם יהא זה גם אחר שהארץ נכבשה כבר בפניהם וכדכותב כאן בהדיא, שהמכוון גם על אחרי הכריתנו העמים, עכ"ל.

כמה דברים שנחשב לבני חו"ל כאילו יושבים בארץ ישראל

לקנות נחלה בארץ ישראל

[סד] כתב האבן עזרא [בראשית פרק לג פסוק יט] עה"פ "ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה" וז"ל, חלקת השדה חלק בשדה, והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לו לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא, עכ"ל. והביאו הרמב"ן שם ורבינו בחיי שם וכן כתב החיי אדם בספרו שערי צדק [פרק יא ע"ש]. וכתב בארחות רבינו (ח"ג עמ' קפ) שמרן החזו"א קנה בשותפות עם עוד רב חלקת אדמה בא"י.

[סה] וכתב האבני נזר [יו"ד סימן תנד בסוף התשובה] וז"ל, ואפי' להאנשים היושבים בחו"ל הוא מצוה גדולה לקנות נחלה בא"י, ובפרט אם יהי' להם מזה פרנסה אף אם ישבו בחו"ל נחשב קצת כאלו יושבים בא"י, ובכן אתם קציני וגבירי ישראל אשר יש לאל ידכם להשתדל בהשגת רשיון ולהוציא את הרעיון הנכבד הזה אל הפועל. עליכם המצוה הגדולה הזאת ואין קץ לשכר המסייעים בזה הן בהשתדלות הרשיון והן בעיקר קניות הנחלות, עכ"ל.

מה עדיף לקנות בא"י בית או גינה

[סו] כתב בשו"ת תורה לשמה [סימן שפז] וז"ל, שאלה אחד היושב בחו"ל והוא מחבב את א"י הרבה ולכן משום חבוב א"י קנה לו חורבה אחת בא"י והוא עודנו יושב בחו"ל ורק משום חבוב א"י אינו רוצה שתשאר זו חורבה ורוצה לבנותה ע"י אחרים ואעפ"י שאינו דר שם ושאל עתה עצה טובה אם יצוה שיבנו אותה בית וישכיר אותה לדור בו או אם יטענה אילנות לעשות גינה ותוציא פירות איזה דרך עדיף טפי או אם שניהם שוים, וכן עמד השואל ושאל אם אחד דר בחו"ל איותה נפשו לקנות לו מקום בא"י משם חבוב מצוה אם יקנה בית עדיף טפי או אם יקנה גינה עדיף או אם שניהם שוים. יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה.

[סז] תשובה ודאי לענין מצוה וחבוב א"י הבית עדיף טפי מהגינה דהכי איתא בתוספתא דערכין סוף פרק ה' וכן פסק הרמב"ם ז"ל בה' שמטה ויובל פרק י"ג

הלכה ו' וז"ל לא יסתור אדם את ביתו לעשותו גינה ולא יטע חורבתו גינה שלא יחריבו את ארץ ישראל ע"ש משמע דבית עדיף מגינה טפי וכן פסק הרמב"ם ז"ל ה' שכנים פ' י' ה' א' וז"ל היה הלוקח רוצה לבנות בה בתים ובן המצר רוצה לזרעה הלוקח זוכה משום ישוב הארץ ואין בה דין בן המצר ע"ש. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו.

להחזיק ולתמוך ביושבי ארץ ישראל

[סח] כתב מרן החיד"א בספרו שו"ת יוסף אומץ [סימן יט] וז"ל, ואולם שמענה ואתה דע לך דאמרו בספרי שקולה ישיבת א"י ככל המצות שבתורה אף בחרבנה והיה כשבתו. ולדעת הרמב"ן היא מכלל רמ"ח מצוות עשה דאורייתא ואין פוטר אותו. ואם אל סודו תדרוש קח לך בשמים ראש כי בא"י כל תפלה כל תחינה החלו עולין אל השמים מעל ועשה את עולתו. לא כן בארץ העמים מסך מבדיל ובלולים יעלו מארץ לא מטהרה או עם שרים והוא דרך חול ובחבורתו. ובמה יתרצה עבד ה' להיות לו חלק בישיבת א"י ותורת א"י אם לא בהחזיק ביד יושביה וגמירי גדול המעשה ויהי בשלם סוכו ומעונתו, עכ"ל. וכן כתב בספר פאת השולחן [פ"ב ס"ק כט] שבתמיכה לעניי ארץ ישראל מקיימים מצות צדקה וגם ישוב הארץ, ע"ש.

להשכים ולהעריב לבתי כנסיות ובתי מדרשות

[סט] איתא בגמרא [ברכות דף ח ע"א] אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו [ומסביר רש"י מקדמי שחרית, מחשכי ערבית, כלומר מאריכין בבית הכנסת] כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי אמר רבי אחא ברבי חנינא מאי קרא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתוב בתריה כי מצאי מצא חיים, ע"כ.

[ע] ומסביר המהרש"א [שם] וכן כתב הכלי יקר [דברים פרק יא כ"א] וז"ל, ונראה לפרש על דרך שאמרו חז"ל (מגילה כט א) שעתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוצה לארץ שיקבעו בארץ ישראל וכו'. ואם כן האדמה שבכל בתי כנסיות של חוצה לארץ זו היא האדמה של ארץ ישראל שהרי לעתיד יקבע ה' הבתי כנסיות הבנין והקרקע מכל וכל אל ארץ ישראל, ואם כן ודאי האדמה

ההיא אדמת קודש היא וחלק מן אדמת ארץ ישראל והמשכים והמעריב בכל יום לבתי כנסיות דומה כאילו בכל יום הוא עומד על האדמה אשר נשבע ה' לאבותם ומקויים בו עוד למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם, עכ"ל.

שוכר דירה בא"י כדי שאחרים יוכלו לדור בה מקיים בזה קצת מצות ישוב א"י

[עא] כתב הרה"ג הרב יצחק זילברשטיין שליט"א בספרו חשוקי חמד [גיטין דף ח ע"ב] וז"ל, שאלה: בשו"ת אבני נזר [יו"ד סימן תנד] חידש שאפילו לאנשים היושבים בחו"ל מצוה גדולה לקנות נחלה בא"י, ואף אם ישבו בחו"ל נחשב קצת כאלו יושבים בארץ ישראל, ויש להסתפק מה הדין כשדר בחוץ לארץ, ואינו קונה נחלה בארץ ישראל, אלא ששוכר בה דירה, האם יש לו קצת מצות ישוב ארץ ישראל? תשובה. מסתבר שאם שכר דירה כדי שאחרים יוכלו לדור בה ועל סמך כך עלו יהודים והתיישבו בארץ ישראל מקיים בזה מצות ישוב ארץ ישראל. ונראה להוסיף דמה שכתב האבן עזרא בבראשית (לג יט) שלכך הזכיר הכתוב שיעקב קנה חלקה בארץ ישראל במאה קשיטה, להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא. מסתבר שמעלה זו לא יקיים בשכירות, כי אם בקונה בה דירה.

האם לתת צדקה עבור עניי ארץ ישראל או עניי עירך

[עב] כתב השו"ע [הלכות צדקה סי' רנ"א סעי' ג'] עניי ביתו קודמין לעניי עירו, ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ. וכתב הש"ך [ס"ק ו] קודמים לעניי עיר אחרת. משמע אפי' עיר אחרת של ארץ ישראל וכ"כ הב"ח, עכ"ל. והחיד"א בספרו שו"ת יוסף אומץ [סימן יט] דחה את דברי הב"ח, וכן בספר פאת השולחן [פ"ב ס"ק כט] חולק וס"ל דעניי א"י עדיפי שבתמיכה לעניי ארץ ישראל מקיימים מצות צדקה וגם ישוב הארץ, ע"ש.

[עג] וכתב בספר תשובות והנהגות [כרך ב סימן תע] וז"ל, שאלה: משולח שבא מא"י דוחק ליתן לו עבור עניי ארץ ישראל והרבנים העלו עניי עירך קודמין. בהלכות צדקה (רנ"א) מסכים הב"ח לש"ך שעניי ארץ ישראל אינם

קודמין לעניי עירך אלא עניי עירך קודמין, אבל הדבר אינו ברור, ובספר פאת השולחן [פ"ב ס"ק כט] חולק וס"ל דעניי א"י עדיפי שבתמיכה לעניי ארץ ישראל מקיימים מצות צדקה וגם יישוב הארץ, ע"ש, וכן משמע בתשובות מהר"ם גלאנטי (ס"ס ע"ו) ע"ש.

ולע"ד דכל זה מיירי בעניים ממש לפניו, ככה"ג נראה דעניי עירך עדיפי, אבל כשאין עניים לפניו הלוא גם במוסדות התורה בארץ ישראל מפרנסים בתורה עניי עירך שבאים לישיבות שמה ללמוד, וגם עתידו של יהדות חוץ לארץ תלוי בכך שיהדות החרדית בארץ ישראל תחזיק מעמד, לכן אין חיוב להעדיף תורה בעירו דוקא כי באמת בארץ ישראל הוי כעירו. ביאור הדבר ששמעתי בשם הגאון רבי חיים מוואלוז'ין זצ"ל פסק הלכה למעשה, שהמתיישרים מחו"ל, אנשי עירם מחוייבין להחזיקם כאנשי עירך אף שעלו להשתקע, ונראה דהיינו טעמא שהצלחתם שמה נוגע לעתידם לעלות, והיום היישוב החרדים בארץ ישראל כשפורח בס"ד, מביא לחיזוק יהדות התורה גם בחו"ל, ולכן הם חייבין להחזיק היישוב שמה, ובפרט בזמננו שהישיבות הם התריס היחידי נגד שלטון שכוונתם לטמא הארץ ויושביה ח"ו. וביותר יש היום ב"ה שפע משמיא ליהודי חו"ל, ושלוחי ארץ ישראל פותחים פתח לעורר הנציבים להחזקת התורה עד שמועילים בכך גם למוסדות בחו"ל, ואם נעשה להם נעילת דלת עד שסיפוק צרכי חו"ל יתמלא ולא יניחו שלוחי ארץ ישראל לגבות עי"ז אנשי חו"ל מזיקים לעצמם. ולכן נראה שהיום כל הקודם זכה ולבסוף מזכה אחרים עמו, וסברא זאת שמעתי מהגאון המפורסם רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל ר"מ ישיבת פוניב' שאין היום דיני קדימה כשיש ב"ה בשפע לשניהם.

סוף דבר אסור לנעול דלת לשלוחי ארץ ישראל, והנועל חטאו קשה מאד, רק יסבירו גודל הנחיצות בעירם ובודאי ימצאו תורמים בס"ד שיש מספיק כדי לזה ולזה. ועוד שמחוייבין אנחנו לבצר בארץ ישראל את כח הישיבות והכוללים, ועתיד ארץ ישראל נוגע לכל אחד בעולם גם לעתיד היהדות במקומו, עד שדינם קרוב לאנשי עירו, ואינו יכול להסתלק מלתת לאנשי א"י בטענה שאנשי עירו קודם, שהמצב שמה נוגע לו וכאנשי עירו דמיא, אף שלא יפטור עצמו בזה לגמרי מלתת גם לאנשי עירו. ומה שטוען התורם שכספו הולך לשם בניית בנייני פאר בארץ ישראל, הלוא כפי הנראה זהו הדרך למשון תלמידים ולהצילים, ובכל מקום פועלים כפי הצורך והלבבות כולם דורשים ה',

ולכן הוריתי לא לרחות שלוחי ארץ ישראל ולמונעם מפני צרכי העיר לשיבה, שצרכם היום הם לצורך יהדות העולם כולו וכמ"ש.

דעת הפלא יועץ מי נקרא עניי עירך

[עד] וכן כתב הפלא יועץ בערך ארץ ישראל וז"ל, וכבר כתבו הפוסקים (יו"ד סימן רנא, סעיף ג), כי מה שאמרו בעצם עניי עירך קודמין, הוא על עניי ארץ ישראל, כי הם הנקראים עניי עירך באמת, והם יושבים שם כתרנגולים בלוליהם, אינם יכולים להרויח ואין בנמצא כל כך מי שירחם עליהם, ועיניהם תלויות על יושבי חוץ לארץ, בין לאגרות לדעת את שלום קרוביהם, בין על מנות להחיות את נפשם ולשמח את לבם, וצדקה וחסד גדול עושה הכותב להם והשולח להם מתנות, אם מעט ואם הרבה, איש כמתנת ידו כברכת ה' אשר נתן לו (דברים טז יז), למצוה רבה יחשב. וטוב לגבר כשכותב לעיר אחרת שיכתוב, ויזכיר את כל הנמצאים אתו מיושבי אותה העיר, כי לפעמים יארע שעל ידי אגרתו ידעו אחרים משלום קרוביהם וישמח לב אמללים, וישא ברכה מאת ה' ומבני אדם, ומצותו עומדת לעד, עכ"ל.

חיוב גמור לתמוך במוסדות התורה בא"י גם בלי הלכות צדקה

[עה] כתב בספר תשובות והנהגות [כרך ג סי' רפח] וז"ל, וביותר ביארתי שהיום קיימת מלחמת מצוה בארץ ישראל, כמלחמת עמלק ממש, מצד אחד החפשיים ר"ל לוחמים נגד הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, מוחקים מתנ"ך שם ה' ר"ל ורצונם לעקור כל ענין דת, וזהו מעשה עמלק ממש, והם לוחמים דור דור ובמיוחד בדורנו דורו של משיח "בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה", וכבר ביאר הגר"ח מבריסק זצ"ל שהרמב"ם דייק בפ"ה דמלכים (ה"ד) במ"ע להחרים שבעה עממין שכבר אבד זכרם, ותיכף כתב בה"ו דמ"ע לאבד זכר עמלק וכאן לא פירש שאבד זכרם, וה"ט שהמצוה היא לאבד את "זכר" עמלק, ובזה הלוא המלחמה נשארה באלו הכופרים שממשיכים שיטתו של עמלק, דהיינו במלחמה נגד ה', וזהו "זכר" עמלק כל שנוהגין כשיטתו ומ"ע גם היום לאבד זכרם, ומחלישים כחם ע"י הקמת ת"ת וישיבות וכדומה, וע"כ החיוב גמור גם בלי הלכות צדקה, למנוע כח עמלק שמתפשט לשלוט בכל מקום בארץ ישראל, ועל כן חייבין לתמוך במוסדות התורה, שהם הערובה היחידה למניעת הכפירה,

ומדין מלחמת עמלק. גם מצות ישוב ארץ ישראל כשאנו מקיימה בגופו עכ"פ מקיים בממונו, ויסוד הישוב בקיום מוסדות התורה, וכשמסייע נעשה שותף למצוה זאת שבלי מצות צדקה חייב בה.

חיוב גמור לבני חו"ל להשתדל שיהיו ישראל בא"י

[עו] עוד כתב מרן החיד"א בספרו שו"ת יוסף אומץ [סימן יט] וז"ל, ועוד אמרתי אגלה דכתב הרמב"ם סוף פ"ה מקדוש החדש דמה שאנו חושבין ר"ח והמועדות בח"ל אנו סומכין על חשבון בני א"י וקביעותם וכו' והוסיף בספר המצות עשין קנ"ג שאם יעדרו ח"ו בני ישראל מארץ ישראל חשבוננו לא יועיל כלום בשום פנים וכו' ע"ש וא"כ חיובא רמיא על כל בני ח"ל להשתדל שיהיו ישראל בא"י דאם לא ח"ו יהיו בני גולה בלי ר"ח ומועדים שב מידעתו. והגם דהרמב"ן שם הרבה להשיב על הרמב"ם ומסיק דר' הלל בנו של רבי יהודה הנשיא ובית דינו קדשו החדשים והמועדים עד שיבא אליהו זכור לטוב וכ"כ הרשב"א והריטב"א והר"ן דהוא מסורת ביד הגאונים כמו שכתבתי במקום אחר מ"מ לדעת הרמב"ם אבי התעודה צריך שיהיו ישראל בארץ ישראל ואם לאו בטל הכל ח"ו אחת דתו.ז] וכן כתב בשו"ת חתם סופר [חלק ב סימן רלד] וז"ל, היוצא מדברינו דעכ"פ לכ"ע קדושת שניהם קדושת עולמים מימות עולם עד סוף כל ימות עולם לא נשתנה ולא ישתנה אלא שקדושת ירושלים חמורה מקדושת שאר א"י וגם הרמב"ם דלא מנה למ"ע ישיבת א"י כמו שחשב הרמב"ן במניין המצות מ"מ מודה ביתר שאת בקדושה בזה"ז ומפני כן כ' במ"ע קנ"ג ומייתי ליה המפרש ספ"ה מה' קה"ח וז"ל ונאמר אם ח"ו יאבדו בני ישראל מא"י ית"ש על זה לפי שהבטחנו בתורה שלא תכלה אומה זו בכלל וכן אם לא נמצא ב"ד בא"י ולא בח"ל ב"ד שנסמכו בא"י הי' זה החשבון שאנו מחשבין אותו בח"ל לא יועיל לנו כלום שאין מעבר'י שנים וקובעים חדשים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ע"כ וביאר זה באר היטב ברלב"ח בקונטרס הסמיכות דף רצ"ו יע"ש ומהפלא שכ' שהבטחנו בתורה שלא תכלה אומה זו נראה מדבריו כי אלו ח"ו לא ישאר שום ישראל בא"י אפי' יהיה יושבים ישראל בח"ל מיקרי כליון אומה ח"ו אחר שאין לנו סמוכים וא"א לקבוע חדשים ולעבר שנים וס"ל לרמב"ם דמה שחשבו הראשונים שנים וחדשים וקדשום זה לא יועיל אלא כשעכ"פ נשארו בא"י אפי' כורמי' ויוגבי' ישראל אשר בהגיע זמן ועידן ההוא ואז הכורמי' יקבעו מועדים עפ"י חשבון הקדמונים ההמה לפי מה שרואה בלוח ההיא ובסדר העיבור של כל שנה ועי"ז

מתקדשים המועדים בכל העולם ואי לאו לא יועיל חשבון וקידש הקדמונים
ושבטלה כל התורה חלילה ואין כאן אומה ישראל' ח"ו והיינו כליון אומה ח"ו
אלא שהבטחנו יוצרנו שלא יהי' זה אשר ע"כ בשבעים שנה של גלות בבל
שהיה סמוכים בח"ל לא היינו בטוחים מהנ"ל אדרבא הי' נ"ב שנה שלא עבר
אדם שם משא"כ קלקלתינו עתה שאין לנו סמוכי' היה תקנת הארץ שבטוחה
היא שישבו בה ישראל על כל פנים זהו כוונת הרמב"ם מ"מ נראה מדבריו
כי לא נפתחה קדושתה ולא תלי' כלל בקיום מצות אלא הארץ עצמה קדושה
וירושלים קדושה יותר, עכ"ל.

מצוה עליה לרגל בזמן הזה

[עח] כתב בשו"ת יחזק דעת [ח"א סימן כ"ה] וז"ל, שאלה: האם מצות עליה
לרגל נוהגת גם בזמן הזה, או אינה נוהגת אלא בזמן שהיה בית המקדש קיים?
תשובה: אמנם עיקר המצוה של עליה לרגל היא להביא קרבן להקריבו בבית
המקדש, וכמבואר בפסוק: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה'
אלהיך, בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ולא יראה את פני ה' ריקם,
מכל מקום גם בזמן הזה נהגו קהלות ישראל מכל הארץ ומחוץ לארץ לעלות
לירושלים ולכותל המערבי, מפני שקדושתן מפני השכינה, ואין השכינה בטלה
לעולם, שנאמר: והיו עיני ולבי שם כל הימים. וכן אמרו במדרש שיר השירים
(פרשה ב'), מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי. וכן כתב הרמב"ם (פרק
ו' מהל' בית הבחירה הלכה ט"ז), שקדושת בית המקדש וירושלים לא בטלה
לעולם, שנאמר: והשימותי את מקדשכם, אף על פי שהם שוממים בקדושתם
הם עומדים. וכן אמרו במדרש שיר השירים רבה (פרשה ד' סימן ב'): הנך יפה
רעייתי הנך יפה עיניך יונים, מה יונה זו אף על פי שחרב שובכה וקינה אינה
מניחתו, אלא חוזרת ובאה אליו, כך ישראל אף על פי שחרב בית המקדש,
לא ביטלו עלייתם לרגל בשלש פעמים בשנה. (וכן הוא בקהלת רבה פרשה
י"א סימן ב'). וכן כתב הר"ן בתענית (דף ז' ע"א), שגם כיום נוהגים להתאסף
מכל סביבות ארץ ישראל לעלות לירושלים, ומשום כך נהגו לדחות שאלת
טל ומטר בתפלה עד ליום ז' במרחשון, כדי שיספיקו לחזור לבתיהם. ובספר
חסידים (הוצאת מקיצי נרדמים) סימן תר"ל, מובא, שרבינו האי גאון היה רגיל
לעלות מבבל לירושלים בחג הסוכות מידי שנה בשנה, והיה מקיף את הר
הזתים ביום הושענא רבה שבע פעמים. ובשו"ת התשב"ץ (חלק ג' סימן ר"א)
האריך גם כן לתת טעם וסמך למנהג ישראל לעלות לרגל, על פי המבואר

בדברי חז"ל שלא נתבטלה קדושת בית המקדש וירושלים. וכתב, שיש סמך וראיה שקדושת ירושלים קיימת בזמן הזה, שהרי עדיין נוהגים לעלות לרגל ממצרים ובבל ושאר ארצות, ויש לזה רמז במדרש על הפסוק: אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך, אדם עד בית אלקים בקול רינה ותודה המון חוגג. והעידו מגידי אמת כי עדיין נשאר מהנסים שהיו בבית המקדש ובירושלים, שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום, כי בית הכנסת שבירושלים שצריכה לאנשי המקום הדרים בירושלים, מתמלאת מפה אל פה בעת התקבץ שם עולי הרגל החוגגים בחג השבועות יותר משלש מאות איש, וכולם נכנסים שם ויושבים רווחים, כי עדיין היא בקדושתה. וזהו סימן לגאולה השלישית. עד כאן לשון התשב"ץ. וראה עוד בשו"ת חתם סופר (חלק יורה דעה סימן רל"ג). ובשו"ת מהר"ץ חיות (סימן ע"ו פרק ג'). ובחידושי המהר"ץ חיות לגיטין (דף ד ע"ב). ולנדרים (כג ע"א). לפיכך אין ספק שמצוה לעלות לירושלים גם בזמן הזה לראות פני מלך חיים, להסתופף בחצרות ה' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ובפרט בכותל המערבי אשר לא זזה שכינה משם, עכ"ל.

עט] ובשדי חמד [אסיפת דינים מערכת אר"י אות א'] כתב וז"ל, ואשריהם ישראל מקיימים מצוה זו [עליה לרגל] בכל דור ודור בשמחה רבה והולכים מדי שנה בשנה מד' כנפות הארץ הקרובים והרחוקים לא יחוסו על הוצאות רבות ולא על טיטולא דגברא ומי שאין ידו משגת לילך ברכב ובסוסים אורח ברגליו יעבור כאשר ראיתי בעיני כי רצו עבדיך את אבניה ועפרה יחוננו, עכ"ל.

תושלב"ע

לעילוי נשמת

אסתר בת מכלוף

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

שלמה בן חסיבה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

יעקב בן מזל
פאולה בת צלחה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

אברהם העניך בן
שמעון יצחק

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

שמעון חיים
בן רמסייה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

יוסף בן עפיפא

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

קמל בת חביבה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

יעקב בן שמחה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

ראובן שחוד בן חנה
גימל בת רינה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

לאה בת סליא

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

אהרון ישראל בן פאולינה
אסתר בת אליגרא

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

אברהם בן מזל
שרה בת רחל

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

רחל בת בילה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

אריה יהודה מרדכי
בן בונה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

יצחק בן טירי מרים בת רגי'נא

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

מסעודה בת סוליקה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

**יצחק נרקיס (כדריה)
ז"ל בן אליס**

Isaac Narkis

גלב"ע י"ד שבט תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

**רבי יעקב תורג'מן בן
סוליקה
רחל תורג'מן בת שמחה**

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

טופיק בן רחל רג'ינא בת מרים

ת.נ.צ.ב.ה.

להצלחת

משה בן אסתר

גלוריה גילסון בת רות

להצלחת

יוסף בן פרנגדה

להצלחת

שירה שרה בת יוכבד

להצלחת השותפים

יוסף כבאז בן לאה ויוסף פלאס בן עליזה

